

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS

AVRUPA BİRLİĞİ – AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

Khayal YAHYAYEV

2501192084

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Arzu KİHTİR

İSTANBUL – 2022

AVRUPA BİRLİĞİ – AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ

KHAYAL YAHYAYEV

ÖZ

Bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından bu yana ister siyasal, isterse de ekonomi sektöründe büyük gelişme gösteren Azerbaycan dünya ülkeleriyle ilişkilerini gün geçtikçe artırmaya devam etmektedir. Komşu ülkeleriyle sıkı ticaret ve siyasi ilişkileri olan Azerbaycan 20. Yüzyılın sonlarından itibaren AB ve AB ülkeleriyle de ilişkilerini sıkılaştırmıştır.

Bu çalışma Azerbaycanın AB ile yaptığı ortaklıklar, anlaşmalar ve Azerbaycanın da dahil edildiği bazı AB programlarını baz alarak Azerbaycan ve AB ilişkilerinin detaylarını araştırmayı amaçlamaktadır. Azerbaycanın AB enerji sektöründeki yeri ve bu yönde yapılan anlaşmaların detayları incelenerek, küresel anlamda önem taşıyan bu projelerin ülkeler arasındaki ilişkilere nasıl etki ettiği araştırılmıştır. AB'nin ekonomik ve ticaret ilişkilerinde başka, insan hakları ve diğer sosyal konularda da Azerbaycana katkısı araştırılarak sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB, Azerbaycan, AB – Azerbaycan İlişkileri, TANAP, Enerji

EUROPEAN UNION – AZERBAIJAN RELATIONS

KHAYAL YAHYAYEV

ABSTRACT

Azerbaijan, which has made great progress in both the political and economic sectors since its independence in 1991, continues to increase its relations with the countries of the world day by day. Azerbaijan, which has close trade and political relations with its neighboring countries, has also tightened its relations with the EU and EU countries since the end of the 20th century.

This study aims to investigate the details of Azerbaijan and EU relations based on the partnerships and agreements made by Azerbaijan with the EU and some EU programs in which Azerbaijan is also included. By examining the place of Azerbaijan in the EU energy sector and the details of the agreements made in this direction, it has been researched how these globally important projects affect the relations between the countries. The contribution of the EU to Azerbaijan in economic and trade relations, as well as in human rights and other social issues has been researched and concluded.

Keywords: EU, Azerbaijan, EU – Azerbaijan Relations, TANAP, Energy

ÖNSÖZ

Çalışma esnasında bana önderlik ederek yol gösteren sayın danışmanım Prof. Dr. Arzu KİHTİR'e tezimin yapım aşamasındaki değerli fikirleri ve görüşleri için, ayrıca akademik kariyerime yön vererek derin bilgilere sahip olmayı sağladığı için sonsuz teşekkürlerimi bildirmek isterim.

Ayrıca, tezimin yapım süresi boyunca gerek literatür, gerekse diğer konularda katkıda bulunduğu için sayın hocam Prof. Seyhun DOĞAN'a derin minnettarlık hissimi bildirmeği kendime borç bilirim.

Yüksek Lisans hayatım boyunca bana eğitimimde ve akademik kariyerimde dolgun bilgiler ve bilimsel hakikatlarla kendime yer edinmemi sağlayan İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsündeki değerli hocalarım ve tüm personele teşekkürlerimi bildirmek isterim.

Ve son olarak, tüm eğitim hayatım boyunca bana maddi ve manevi olarak destek çıkan değerli babam Bahram YAHYAYEV ve annem Gulnar YAHYAYEVA'ya sonsuz teşekkürlerimi bildiriyorum.

Khayal YAHYAYEV

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AB-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİNİN HUKUKİ ALT YAPISI

1.1 AZERBAYCAN’LA İMZALANAN ORTAKLIK VE İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI	4
1.2 AB KOMŞULUK POLİTİKASI VE AZERBAYCAN.....	7
1.3 Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ile Oluşturulan Ortaklık Kurumları	11
1.3.1 İşbirliği Konseyi.....	12
1.3.2 . İşbirliği Komitesi	12
1.3.3 Parlamenter İşbirliği Komitesi	13
1.4 AB-AZERBAYCAN ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER.....	13
1.5 Azerbaycan'ın AB ile ekonomik ilişkilerinin perspektifleri	18

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ İLE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

2.1 Küreselleşme koşullarında dünya enerji piyasasının gelişimindeki eğilimler .	24
2.2 Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Avrupa Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı programına katılımı.....	28
2.3 Avrupa Enerji Piyasasının Özellikleri Ve Orada Azerbaycan'ın Rolü	36
2.3.1Azerbaycan Cumhuriyeti ve AB'nin petrol stratejisi	44
2.3.2 Gaz sektöründe Azerbaycan ve AB işbirliği projeleri	53
2.4 Avrupa Birliği ve Azerbaycan ilişkilerinin enerji sektöründe geleceğe yönelik beklentileri	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN VE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDA SİYASİ İLİŞKİLER

3.1 Siyasi İlişkiler, Ekonomik Beklentiler Ve Ticari İşbirliği	71
3.2 AB Finansal Desteği	74
3.3 Bölgesel güç rekabetleri: İran ve Türkiye.....	76
3.4 Büyük güç siyaseti: Rusya ve ABD	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1 Azerbaycana AB ile ilişkilere yönelik Tavsiyeler	81
4.2 AB'e Azerbaycan ile ilişkilere Yönelik Tavsiyeler	83
SONUÇ.....	85
Kaynakça	87

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Dünyadaki doğal gaz rezervleri ve üretimi (2018) Kaynaklar: BP İstatistiksel İnceleme Dünya Enerjisi 2018, Enerji Bilgi İdaresi 2017.....	60
Tablo 1.2: Hazar eyaletlerinde gaz üretimi (bcm cinsinden). (Kaynaklar: IEA Dünya Enerji Görünümü 2010.)	61
Tablo 2.1: Azerbaycan'ın AB ile hizmet ticareti(2014-2016).....	72
Tablo 2.2: Azerbaycan ile AB arasında mal ticareti	73
Tablo 2.3: AB `nin Azerbaycana Yardım Sektörleri	75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: İEO raporu (https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2021)	25
Şekil 1.2: Dünya Petrol Rezervleri (IEO raporu).....	27
Şekil 1.3: 2018 yılında Avrupa Birliği'nin yakıta göre toplam birincil enerji tüketimi(Avrupa Birliği'nin enerji politikası)	38
Şekil 1.4: Birincil enerji üretimi, AB-28, 2015 (toplamın %'si, ton petrol eşdeğeri bazında).....	39
Şekil 1.5: 2022 yılında Azerbaycan'ın ham petrol ihracat hedefleri (Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi).....	52
Şekil 1.6: TAP ve TANAP projelerinin haritası	58

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİM	: Avrupa Endüstriyel Yönetim Akademisi
AK	: Avrupa Komisyonu
BDT	: Bağımsız Devletler Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü -Tbilisi-Ceyhan
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EEAS	: Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi
ENP	: Avrupa Komşuluk Politikası
ENPİ	: Avrupa Komşuluk Aracı
İMF	: Uluslararası Para Fonu
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
NIP	: Komşuluk Yatırım Platformu
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PCA	: Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
SOCAR	: Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi
SOFAZ	: Azerbaycan Devlet Para Fonu
SSC	: Sovyet Sosyalist Cümhuriyeti
SSCB	: Sovyetler Birliği
TACIS	: Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım

TEMPUS : Üniversite Çalışmaları İçin Trans-Avrupa Hareketliliği

TRACECA : Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru

GİRİŞ

Azerbaycan, Avrupa Birliği (AB) ile eşit ortaklığa dayalı ilişkiler geliştirmekle ilgilenmektedir. 2009 yılından bu yana Azerbaycan, Doğu Ortaklığı (EaP) programının bir parçası olarak ikili ve çok taraflı formatlarda AB ile işbirliği yapmaktadır. Avrupa Birliği ile ikili işbirliği bir öncelik olmaya devam etse de, EaP Çok Taraflı Platformu, AB ile ikili işbirliği gündemini tamamlayarak Azerbaycan'ın ortak çıkar konularında görüş alışverişinde bulunmasına, bölgesel politika ve çeşitli girişimleri duyurur.

AB, Azerbaycan'ın ana ticaret ortağıdır ve Azerbaycan'ın en büyük ihracat ve ikinci en büyük ithalat pazarı olmaya devam etmektedir.

Ortaklık öncelikleri

Avrupa Komşuluk Politikasının (ENP) yenilenmesinin ardından AB, Azerbaycan ile ENP Eylem Planı'nın yerini alacak yeni bir Ortaklık Öncelikleri belgesi üzerinde görüşmelerde bulundu. 11 Temmuz 2018 tarihinde Brüksel'de Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in katılımıyla belge üzerindeki müzakerelerin tamamlandığının münasebetiyle bir tören düzenlendi. Belge, AB-Azerbaycan İşbirliği Konseyi'nin 28 Eylül 2018 tarihli tavsiyesi üzerine onaylandı ve o tarihte yürürlüğe girdi.

Ortaklık Öncelikleri aşağıdaki alanlarda işbirliğini içerir.

1. Kurumların ve iyi yönetişimin güçlendirilmesi
2. Ekonomik gelişme ve pazar fırsatları
3. Bağlantı, enerji verimliliği, çevre ve iklim faaliyetleri
4. Hareketlilik ve insandan insana temaslar

Belgede Taraflar, toprak bütünlüğünü, uluslararası sınırların dokunulmazlığını, birbirlerinin bağımsızlığına ve egemenliğine saygıyı ve bu ilkelerin desteklenmesine bağlı kalarak ilişkilerini daha da geliştirme niyetlerini ifade ederler.

şu anda, belgeyi 2027'ye kadar uzatmak için çalışmalar devam ediyor.

1. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 6 Şubat 2017 tarihinde Belçika Krallığı'na çalışma ziyareti.
2. 5. Doğu Ortaklığı Zirvesi, 24 Kasım 2017, Brüksel
3. Doğu Ortaklığı ülkelerinin Devlet Başkanlarının Doğu Ortaklığı programının 10. yıldönümüne adanmış bir kutlama yemeği ve üst düzey konferansı; 13 Mayıs 2019, Brüksel.

ORTAKLIK VE İŞBİRLİĞİ SÖZLEŞMESİ (PCA)

Anlaşma 22 Nisan 1996'da Lüksemburg'da imzalandı ve 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe girdi. PCA, Avrupa Birliği (AB) ile askeri alan dışındaki tüm alanlarda işbirliğinin yasal zeminini oluşturmakta ve işbirliği biçimini tanımlamaktadır. PCA 10 yıllık bir süre için imzalanmış ve sözleşmenin uygulama süresi 2009 yılında sona erdiği için yürütmesi her yıl bir yıl süreyle uzatılmıştır.

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ VE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ STRATEJİK ENERJİ ORTAKLIĞINA İLİŞKİN MUTABAKAT

Bu Mutabakat Muhtırası 7 Kasım 2006 tarihinde Brüksel'de imzalanmıştır. Taraflar, özellikle Avrupa enerjisini güçlendirmeye yönelik tehdit ve risklerin ortadan kaldırılması açısından, bölge ülkelerinin uluslararası kabul görmüş sınırlarının egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve dokunulmazlığını sağlamanın önemini vurgulamaktadır.. Belge, işbirliğinin 4 alanda uygulanacağını belirtiyor:

- Ulusal enerji mevzuatının AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi;
- Azerbaycan ve Hazar Denizi havzasından enerji arzı ve geçiş sistemlerinin emniyet ve güvenliğinin artırılması;
- Enerji tasarrufu ve iklim değişikliği hedeflerine ilişkin kapsamlı bir enerji talebi yönetimi politikasının geliştirilmesi;
- Teknik işbirliği ve deneyim alışverişi.

GÜNEY GAZ KORİDORUNA İLİŞKİN ORTAK BEYANNAME

Ortak Deklarasyon 13 Ocak 2011'de Bakü'de imzalandı. Belge, Azerbaycan'ı güney gaz koridoruna önemli bir katkıda bulunan ülke olarak değerlendiriyor. Taraflar, Şah

Deniz-2 ve diğer Azerbaycan sahalarından mevcut doğal gaz kaynaklarının Avrupa pazarlarına ulaştırılmasını ortak bir stratejik hedef olarak belirlemektedir.

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NİN AB PROGRAMLARINA KATILMASINA İLİŞKİN GENEL ESASLARA İLİŞKİN ÇERÇEVE ANLAŞMASINA İLİŞKİN ORTAKLIK VE İŞBİRLİĞİ SÖZLEŞMESİ(PCA)

Bu protokol 14 Haziran 2014'te Bakü'de imzalanmıştır ve Azerbaycan'ın mevcut ve gelecekteki tüm AB programlarına katılmasına izin vermektedir.

VİZE KOLAYLAŞTIRMA VE KABUL ANLAŞMALARI.

Azerbaycan Cumhuriyeti ile AB arasında izinsiz ikamet eden kişilerin vize kolaylığı ve geri kabulüne ilişkin anlaşmalar sırasıyla 29 Kasım 2013 ve 28 Şubat 2014 tarihlerinde imzalanmıştır. Her iki anlaşma da 1 Eylül 2014'te yürürlüğe girdi.

HAREKET ORTAKLIĞINA İLİŞKİN ORTAK BİLDİRİM

Bu ortak bildirge 5 Aralık 2013'te Brüksel'de imzalanmıştır. Ortak Bildirge'nin temel amacı, Azerbaycan Cumhuriyeti ile AB arasındaki insan hareketini kolaylaştırmak, göç akışlarını yürürlükteki uluslararası standartlara uygun olarak daha iyi yönetmek ve yasadışı göçle mücadelede işbirliğini genişletmek.

BİRİNCİ BÖLÜM

AB-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİNİN HUKUKİ ALT YAPISI

1.1 AZERBAYCAN’LA İMZALANAN ORTAKLIK VE İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI

Azerbaycan Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği (AB) yıllar boyunca olumlu bir ilişki sürdürmüş ve 1991'den beri daha yakından bağlantılı hale gelmiştir.(EEAS, 2018) Azerbaycan şu anda Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu Ortaklığı ve Avrupa Konseyi'nin bir parçasıdır. AB, 1992'den bu yana 600 milyon EURO'nun üzerinde ikili AB yardımı sağlayan hem hükümet sektöründe hem de sivil toplumda Azerbaycan'ın en büyük yabancı hibe bağışçısı ve yatırımcısıdır. (EEAS, 2018)

Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar Azerbaycan'ın Sovyet olmayan Avrupa ile çok az teması vardı. Sovyet yıllarında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti (bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti) Azerbaycan SSC oldu. Azerbaycan Yüksek Mahkemesi Eylül 1989'da Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan etti, ancak bu beyanın Moskova'daki yetkililer tarafından Kasım 1989'da geçersiz kılındı. Devlet nihayet Ekim 1991'de bağımsızlığını kazandı ve 1992'de Birleşmiş Milletler'e katıldı.(<http://www.azerb.com/az-hist.html>) Azerbaycan, BM ve hükümet politikalarıyla başta Avrupa olmak üzere uluslararası topluma ulaşmış ve ekonomisinin önünü açmıştır.

1996 yılında Avrupa Birliği ile resmi ilişkiler, AB-Azerbaycan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın (PCA) imzalanmasıyla başladı. Bu anlaşma 1999'da (http://ec.europa.eu/external_relations/azerbaijan/index_en.htm) yürürlüğe girdi ve Azerbaycan Cumhuriyeti ile AB arasında, her iki tarafın da bu ilişkiden faydalandığı, esas olarak olumlu bir ilişkinin başlangıcı oldu.

25 Ocak 2001'de Azerbaycan, Avrupa Konseyi'ne katılan 43. devlet oldu. Azerbaycan, katıldığından bu yana 50 anlaşmayı onaylamıştır. (<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeStats.asp?PO=AZE&MA=999&CM=17&CL=ENG>)

Temmuz 2003'te AB, Güney Kafkasya için bir Özel Temsilci atadı. 2004'ten beri Azerbaycan (bir güney Kafkasya ülkesi olarak) Avrupa Komşuluk Politikası'na (ENP) ve 2009'dan beri de Doğu Ortaklığı girişimine dahil edilmiştir. 2016 yılında, Azerbaycan'ın AB Programlarına ve Ajanslarına katılımına ilişkin bir Protokol kabul edildi.(EEAS) Planda yer alan kilit öğeler, Azerbaycan'ın altyapısına yatırım, Azerbaycan ekonomisinin Avrupa'ya kısmi entegrasyonu ve Hazar Denizi'nin Azerbaycan kontrolündeki bölümünden petrol çıkarılması konusunda Azerbaycan ile ortaklıklardı.

Şubat 2017'de AB ve Azerbaycan, 20 yıl önce kabul edilen orijinal anlaşmanın yerine geçmek için müzakerelere başladı.

Azerbaycan ve Avrupa Birliği, çoğu politikada benzer inançlara sahiptir ve şu anda ortak çıkarlarını ilerletmek için birlikte çalışmaktadır. Avrupa Topluluğu, Azerbaycan için Ulusal Gösterge Programı (NIP) adı verilen ve üç yılda (2007–2010) 92 milyon € bütçeli üç yıllık bir yardım planı geliştirdi. Bu programın ana hedefleri, devlet kurumlarını geliştirmek, onları daha verimli bir şekilde çalıştırmak ve Azerbaycan'ın yabancı yatırım ve ticareti teşvik etmek için iç altyapısını geliştirmesine yardımcı olmaktır. AB ayrıca Azerbaycan hükümetine tavsiyelerde bulunmak ve insan haklarının korunmasını sağlamak için Bakü'de bir Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (EIDHR) ofisi kurdu. (http://ec.europa.eu/external_relations/azerbaijan/index_en.htm)

2008 itibarıyla, Avrupa Birliği ve Azerbaycan bir dizi enerji projesi üzerinde birlikte çalışıyorlardı. Ana proje, Hazar petrol ve gaz tedarikini Avrupa'ya bağlayacak bir boru hattının inşasıydı. Avrupa, alternatif ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması için Azerbaycan'ın devlet destekli programını desteklemektedir. (<http://ec.europa.eu>) Azerbaycan, dört ana başlığı olan AB INOGATE enerji programının ortak ülkesidir: enerji güvenliğinin artırılması, AB iç enerji piyasası ilkeleri temelinde üye devlet enerji piyasalarının yakınlaştırılması, sürdürülebilir enerji gelişiminin desteklenmesi ve enerji projelerine yatırım çekilmesi. 2013'te AB ve Azerbaycan, mevcut PCA'larını bir Ortaklık Anlaşması

(AA) ile değiştirmek için müzakerelere başladılar. AB'nin Azerbaycan Büyükelçisi Roland Kobia, Nisan 2013'te, Kasım 2013'teki Doğu Ortaklığı toplantısından önce tamamlanabileceklerini söyledi. Ancak Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı İdaresi Başkan Yardımcısı, AA yerine "Avrupa Birliği ile ilişkilerimizin ve işbirliğimizin seviyesini daha iyi yansıtan bir ortaklık anlaşması taslağı yapmayı hedefliyoruz" dedi. Azerbaycan heyetinden bir AB yetkilisi, "Azerbaycan'ın hiçbir zaman imzalamayacağı söylenmedi, sadece şimdi imzalamanın zamanı değil. Dolayısıyla biz Azerbaycan ile olası başka formatlar üzerinde çalışıyoruz ancak nihai hedefimiz şu anda bunu imzalamak" dedi. bir ortaklık anlaşması imzalamak." Zırvede hiçbir AA parafe edilmedi, ancak Ortak Bildiri, AB'nin Dünya Ticaret rgt'ne katıldıktan sonra Azerbaycan ile Derin ve Kapsamlı bir Serbest Ticaret Anlaşması müzakere etmeye istekli olduğunu belirtti. Aralık 2013'te AB'nin Genişlemeden Sorumlu yesi ştefan Fle, AA ile ilgili müzakerelerin devam ettiğini söyledi. Kasım 2016'da Avrupa Konseyi, "Azerbaycan'ın AB'nin siyasi ortaklık ve ekonomik entegrasyon teklifine ne ölçüde katılacağına karar vermesine izin veren" bir ereve anlaşma üzerinde müzakerelerin başlatılmasına izin verdi.

Kasım 2013'te, Vilnius, Litvanya'da Azerbaycan ve Avrupa Birliği arasında vize verilmesini kolaylaştıran bir anlaşma imzalandı ve 1 Eylül 2014'te yürürlüğe girdi. Anlaşmaya göre, vize işlemleri belirli vatandaş grupları için cretsizdi. Anlaşma İngiltere, İrlanda ve Danimarka'da geçerli değildi.

27 Eylül 2020'de Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel, tartışmalı Dağlık Karabağ bölgesindeki düşmanlıkların tırmanmasından duyduğu derin endişeyi dile getirdi ve Azerbaycan ve Ermenistan'ı savaşı derhal durdurmaya ve barışıl bir çözüme doğru ilerlemeye çağırdı. Ekim 2020'de AB Dışışleri Bakanı Josep Borrell, Ermenistan ve Azerbaycan'ı savaşı durdurmaya ve müzakere masasına dönmeye çağırdı.

Azerbaycan AB için önemli bir enerji ortağıdır, şu anda AB'nin petrol talebinin yaklaşık %5'ini karşılamaktadır ve Hazar gaz kaynaklarının Güney Gaz Koridoru aracılığıyla AB pazarına getirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. AB, Azerbaycan petrolünün en büyük müşterisidir. Enerji alanında ikili işbirliğinin

temeli, 2006 yılında imzalanan Enerji Alanında Azerbaycan Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasında Stratejik Ortaklık Anlaşması Mutabakat Zaptı'dır. İşbirliği: mevzuatın uyumlaştırılması, arz ve geçiş sistemlerinin güvenliğinin artırılması, PCA'nın geliştirilmesi ve teknik işbirliğinin arttırılması üzerine kurulmuştur. Düzenli MoU toplantıları, Azerbaycan ile AB arasındaki enerji ilişkilerindeki gelişmeleri değerlendirmektedir. 2016 yılında Komite, Azerbaycan dahil olmak üzere Doğu Ortaklığı ülkelerini enerji politikası hedeflerine ulaşmalarında destekleyen yeni bir bölgesel program "EU4Energy" başlattı.

1.2 AB KOMŞULUK POLİTİKASI VE AZERBAYCAN

AB-Azerbaycan ilişkilerinin yasal çerçevesi, demokrasi, uluslararası hukuk, insan hakları ve piyasa ekonomisinin temel ilkeleri üzerinde Temmuz 1999'da yürürlüğe giren PCA ile belirlendi. O zamandan beri, AB ile Azerbaycan arasındaki siyasi diyalog, ticaret ve yatırım, ekonomik, yasal ve kültürel işbirliği alanlarındaki ikili ilişkiler, ülkenin ENP ve EaP'ye dahil edilmesinin yolunu açmıştı.(EESA,2014) Azerbaycan'ın jeopolitik kaderi ülkenin Orta Asya ile Avrupa, kuzeyde Rusya ve güneyde İran arasındaki kavşakta bulunmasının yanı sıra ham petrol ve doğal gaz kaynaklarının ülkeyi iyi bir stratejik ortak haline getirmesi ile şekilleniyor. Ekonomik gücü nedeniyle bölgesel bir lider ve aynı zamanda BM, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi (AK), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) gibi birçok uluslararası kuruluş için güvenilir bir ortaktır. Ülke, dış politikasında, bağımsızlığını ve egemenliğini artırmak, toprak bütünlüğünü yeniden sağlamak ve bölgesel ve küresel aktörlerle

e işbirliği yapmak gibi dengeli ve çok vektörlü bir strateji izlemektedir. (Pashayeva, 2013) Dengeli dış politika paradigmasından herhangi bir başka değişiklik, bölgenin jeopolitiğini derhal etkileyecek ve öngörülemez bir süre boyunca istikrarı bozacaktır. Kuzey komşusu Rusya'nın Ermenistan'la askeri ittifakı yoluyla sürekli baskısı, Ermenistan'ın kendisi de Dağlık Karabağ ve yedi komşu bölge dahil olmak üzere Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal etmişti ve güney komşusu İran'dan gelen köktendinci baskı, Türkiye için tehdit oluşturmuyordu. Gürcistan'ın NATO'ya katılma konusundaki cüretkar hedefi Bakü'de aynı tutkuyla paylaşılmıyor.

Dolayısıyla, ülkenin Bağlantısızlar Hareketi'ne (NAM) üyeliği, böyle bir siyasi duruşun ana hatlarını vurgulamaktadır. Bununla birlikte Azerbaycan, demokratik, kurumsal ve savunma reformları konusunda NATO ile yakın bir işbirliğini sürdürmekte ve NATO liderliğindeki operasyonlara (örn. Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'ne (ISAF) asker göndererek.) katılmaktadır (NATO).

AB'nin bölgeye yönelik tereddütlü yaklaşımına rağmen, işbirliği başlangıçta ticaret ve ekonomik ortaklık ve kalkınma yardımları ve daha az ölçüde yoğun siyasi işbirliği ile sınırlı olmasına rağmen, AB'nin Azerbaycan'daki varlığı istikrarlı bir şekilde artmıştır. 1992 ve 2004 yılları arasında Azerbaycan, Avrupa Komisyonu tarafından TACIS, Gıda Güvenliği Programı (FSP) ve ayrıca İnsani Yardım, Gıda Yardımı ve en önemlisi savaştan zarar görmüş bölgelerin rehabilitasyonu yoluyla 400 € milyon aldı. Mali ve teknik destek, ağırlıklı olarak kurumsal, yasal ve idari reformların yanı sıra özel sektörü kapsıyordu. (Pashayeva Gulshan, 2013) Ulaştırma Koridoru Avrupa Kafkasya Orta Asya (TRACECA) ve Eyaletler Arası Petrol ve Gazdan Avrupa'ya boru hatları (INOGATE) AB'nin destek alanını tamamlamış ve yaklaşmakta olan BTC projesini kolaylaştırmıştır. (EESA) Bölgenin enerji ortaklığı ve AB'nin enerji güvenliğinde stratejik bir rol oynama açısından AB'ye derin entegrasyonu düşünülürse, bu tür mali ve teknik yardımlar sonunda karşılığını vermiştir.

Eski Avrupa Dış İlişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası Komiseri olarak Benita Ferrero-Waldner şunları söylemişti: “Doğu Avrupa ve Kafkasya'daki hükümetlere yoğun uzman desteği sunarken, sadece bu ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrarına değil, aynı zamanda bizim kendi istikrarımıza katkı yapmayı hedefliyoruz. (Ferrero Waldner, 2009) Bu beyan, ENP ve EaP'nin siyasi duruşunu ifade eder ve “Avrupa Birliği'nin doğusunda iyi yönetilen bir ülke halkasını teşvik etmeye” yönelik Avrupa Güvenlik Stratejisi ile uyumludur.

AB ile Azerbaycan arasındaki enerji işbirliği kesinlikle daha az tartışmalı işbirliği alanlarından biridir ve enerji alanında AB ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında Stratejik Ortaklık Mutabakat Zaptı, daha yakın entegrasyona izin veren gelecekteki

enerji işbirliğinin temel taşı oluşturmuştur.

(http://ec.europa.eu/energy/international/doc/mou_azerbaijan_en.pdf)

Farklı siyasi, ekonomik ve kültürel geçmişe sahip on altı farklı ülkenin demokratik sistemlere dönüşme arzusuyla uyumlu bir bütüne dahil edilmesi, boş bir kabuk izlenimi veriyor. Barselona sürecindeki ülkeler, AB'nin ekonomik başarısı, rekabetçi ve işleyen piyasaları ve daha az ölçüde siyasi birliğinden etkilendiğini hissederken, Doğu Avrupa ülkelerinin beklentileri, AB'nin ekonomik gücünün ötesine geçmiş olsa da. Ve sırası geldiğinde AB, Doğu Avrupa ülkelerinin ODA ülkeleri ile benzer demokratikleşme ve reform yolunu izleyeceğini, ancak Penkova'nın doğru bir şekilde gözlemlediği gibi: “ENP ülkelerinin ODA ülkeleri ile aynı başlangıç koşullarının veya özlemlerinin olmaması ve tek ENP arasında olmaması nedeniyle” ve AB'nin bu hükümetler üzerindeki etkisini zayıflatıyor” (Penkova, 2013) Brüksel'in varsayımlarının etkisiz olduğu kanıtlandı.

Komşularında dönüştürücü bir güç olarak AB'nin siyasi çekiciliğinin tartışılabilirliği, ülkelerin ekonomik güçlerinin düzeyine ve ülkelerin siyasi seçkinlerinin Brüksel ile işbirliği yapma ve AB müktesebatını kabul etme konusundaki gönüllü isteklerine bağlıdır. Gürcistan örneği, esas olarak eski Gürcistan Cumhurbaşkanı Saakashvili tarafından şekillendirilen Gürcü seçkinlerinin AB kural ve düzenlemelerini tam olarak kabul etme konusundaki gönüllü arzusunu ortaya koymaktadır. Gürcistan'ın eski Cumhurbaşkanı'nın Avrupa yanlısı tutumu, Ocak 2004'teki göreve başlama konuşmasında açıkça ifade edilmiştir:

“Avrupa bayrağı, medeniyetimizi, kültürümüzü, ulusumuzu temsil ettiği sürece Gürcistan'ın da bayrağıdır. tarihimizin ve bakış açımızın özü ve Gürcistan'ın geleceği için vizyonumuz. (...) Gürcistan sadece bir Avrupa ülkesi değil, aynı zamanda en eski Avrupa ülkelerinden biridir. (...) Sabit rotamız Avrupa entegrasyonuna doğru.”

Kuşkusuz ENP, Gürcistan'ın gönüllü olarak bağlı olduğu çerçeveyi oluşturmuştur. Ancak, Gürcistan'ın Avrupa yolunu takip etme arzusu, ENP'yi kabul etmeseydi de devam edecekti. Bu nedenle, Gürcistan demokrasi yolu, ENP'nin doğrudan bir sonucu değildir. Buna karşılık, üç Güney Kafkas Devleti Ermenistan, Azerbaycan ve

Gürcistan'ın ENP'ye dahil edilmesi, Gürcistan'daki Gül Devrimi ile yakından bağlantılıdır. Şartlılıkla bağlantılı “havuç ve sopa” politikası, AB'nin Doğu Avrupa'daki geçiş ülkeleri üzerinde etki yaratmadaki en etkili araçtır. Buna göre, üyelik beklentisi, AB'nin Doğu Avrupa ülkelerini siyasi ve ekonomik reformlara zorlamak için en etkili teşviki olmaya devam ediyor. Penkova, aşağıdaki faktörlere göre ENP'nin geçiş ülkeleri üzerindeki zayıf etkisini görmektedir:

- ENP'nin dönüştürücü bir politika olarak özellikle Doğu Avrupa ülkeleri için başarısızlığı, esas olarak Brüksel'in ENP ülkelerinin AB'nin ihraç edilen demokratik değerlerini ve standartlarını otomatik olarak ve bağımsız olarak özümseyecekleri ve bunları kolayca uygulayacakları şeklindeki yanlış varsayımından kaynaklanıyordu. Böylece, ortak Sovyet kaderini paylaşan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi demokrasiye doğru bir değişim gerçekleşecekti. ODA ülkelerinden farklı olarak ENP ülkeleri “Avrupa'ya dönüş” metaforuna bağlı kalmadılar.
- Doğu Avrupa ENP ülkeleri, (özellikle Rusya'nın hegemonik hırsları ışığında) bağımsız bir dış politikayı sertleştiren AB ve Rusya arasındaki “temas bölgesinde” yer almaktadır. Dolayısıyla coğrafi yakınlıkları, Brüksel ile Moskova arasında kalıcı bir manevra stratejisi gerektiriyor. Bu Lynch'in yakınlık/mesafe paradoksu ile uyumludur. Bölgenin yakınlığı, AB'nin aktif katılımını ima ederken, uzaklığı, yakın bir tehdit olarak bölgedeki çatışmaların aciliyetini azaltmaktadır.
- AB'nin yerel özelliklere ilişkin yetersiz bilgisi, saf beklentilere yol açmıştı. Neopatrimonyal rejimler, SSCB'nin çöküşünden sonra iktidarı ele geçirdikleri için, eş zamanlı olarak ülkelerin kaynakları ve kurumları üzerinde de kontrol sahibi oldular. Böylece bu rejimleri temsil eden siyasi seçkinler statükoyu korumaya çalıştılar. Avrupa'dan mali yardım alırken, reformların etkili bir “Avrupa entegrasyon retoriği” içinde uygulanmasına söz verdiler. Sivil toplum ise zayıf kalmaya devam etti.
- AB'nin “herkese uyar” politikasını ENP ülkelerine uygulaması, ENP ülkelerinin heterojen ve farklı entegrasyon hızı nedeniyle başarısızlığa mahkumdur.

- ENP'nin AB merkezli yaklaşımı, AB ihtiyaçlarına daha fazla dikkat ederek ve bunu yaparak asimetrik bir ilişki kurarak, hedef ülkelere gelecek planlarında ve ulusal önceliklerde söyleyecek çok az şey bırakarak önyargılı görünüyordu.
- AB'nin demokratik ilkelerinin ve içsel değerlerinin DAP ülkelerine aktarılması bir atılıma yol açmadı, aksine siyasi güç ve karar alma mekanizmalarının farklı konfigürasyonuna yol açtı.
- 2008 yılında başlayan ekonomik kriz nedeniyle AB'nin dikkati ve kaynakları ENP ülkelerinden ziyade kendi ihtiyaçlarına yönelmiştir.
- Genişleme yorgunluğunun etkileri henüz aşılamadı
- AB Üye Devletleri ve gelecekteki genişlemelerin doğu komşuları arasında fikir birliği eksikliği
- Rus faktörü güçlü bir belirleyici olmaya devam ediyor ve AB'nin Doğu Avrupa ülkelerindeki etkisini zayıflatıyor. Dolayısıyla Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını görmezden gelmek Doğu Avrupa ülkelerini istikrarsızlaştıracaktır. (Penkova, 2013)

Azerbaycan örneğine uygulandığında, AB'nin Azerbaycan ile DAP çerçevesinde pragmatik bir politika izlediği ve enerji işbirliği gibi belirli alanlara odaklandığı varsayılabilir. Önümüzdeki on yıllarda AB'de petrol ve gaz tüketiminin artması ve ardından Rusya ve Suudi Arabistan gibi klasik tedarikçilere bağımlılık göz önüne alındığında, birincisi doğal kaynaklarını bir siyasi baskı aracı olarak kullanırken, alternatif tedarikçiler arayışı daha da arttı. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın güvenilir bir ham petrol ve doğal gaz tedarikçisi olmasının yanı sıra Orta Asya'dan gelen fosil enerji kaynakları için bir geçiş yolu olarak rolü tartışılmazdır.

1.3 Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ile Oluşturulan Ortaklık Kurumları

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasının XI. Başlık, kurumsal hükümleri, genel hükümleri ve sonuç hükümlerini düzenler. Antlaşma'nın 81 ve 88. Maddeleri arasındaki bölüm

kurumsal kuralları içerir ve ortaklıkların yapısını ve işleyişini düzenler. İşbirliği Konseyi, İşbirliği Komisyonu ve Parlamenter İşbirliği Komisyonu bu organlardır.

1.3.1 İşbirliği Konseyi

Konseyin görevi, anlaşmanın uygulanmasını sağlamak ve AB ile Azerbaycan arasındaki karşılıklı çıkarlardan kaynaklanan kilit sorunları anlaşma ve uluslararası kaygılar bağlamında değerlendirmektir. İki tarafın rızası ile İşbirliği Konseyi de taraflara bir takım önerilerde bulunabilir.

İşbirliği Konseyi, görevlerini yerine getirmesine yardımcı olacak özel komiteler veya kuruluşlar oluşturma kararına sahiptir. Bu Kanun, Konsey'in komitelerin veya kuruluşların nasıl oluşturulduğunu, yetkileri ve çalışma usullerini nasıl organize edileceğini tanımlamasına izin verir.

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasının uygulanmasından veya yorumlanmasından kaynaklanan sorunların çözümü için taraflardan biri bu Konseye başvurabilir. Anlaşmazlığı çözmek için Konsey tavsiyelerde bulunabilir. Bununla birlikte, Konsey, uyuşmazlıkların çözümü için farklı normlar ortaya koyma yetkisine sahiptir. Konsey içinde meydana gelen uyuşmazlıkların çözülememesi durumunda taraflar ve arabulucular Konsey tarafından seçilir. Arabulucuların kararı tavsiye niteliğindedir ve taraflar adına bağlayıcı değildir.

1.3.2 . İşbirliği Komitesi

İşbirliği Komitesi, AB Komisyonu üyeleri ve Azerbaycan'ın üst düzey yetkililerinden oluşmaktadır. AB ve Azerbaycan delegasyonlarına sırasıyla İşbirliği Komitesi başkanlık etmektedir.

Bu komite, İşbirliği Konseyi'nin görev ve yükümlülüklerini yerine getirmek üzere kurulmuştur. Komitenin görev ve sorumlulukları ile yılda en az bir kez olmak üzere oturumlarına ilişkin hazırlık çalışmaları Konsey tarafından belirlenebilir ve sınırlandırılabilir. İşbirliği Konseyi, uygun olduğu takdirde, görevlerinin bir kısmını Komiteye devredebilir.

1.3.3 Parlamenter İşbirliği Komitesi

Azerbaycan Ulusal Meclisi ve AB parlamenter üyeleri, Parlamenter İşbirliği Komitesi hakkında bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunurlar. Komite bir platformdur. Komite, kendi kararlaştırdıkları normlara uygun olarak istedikleri zaman toplanır. Komiteye sırasıyla MEP'ler ve Azerbaycan temsilcileri başkanlık etmektedir.

Komite, konsey tarafından yapılan sözleşmenin yürütülmesi ve konseyin faaliyetleri hakkında bilgi alma hakkına sahiptir. Ayrıca konsey tavsiyelerini yapma yetkisine de sahiptir.

1.4 AB-AZERBAYCAN ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

Azerbaycan'ın petrol dışı sektöründe yabancı yatırımcılar arasında Avrupa Birliği ülkelerinin payı %36,5'tir. Bunlar başlıca İngiltere, Hollanda, Almanya, Fransa ve İtalya'dır. 20 AB ülkesi ile çifte vergilendirmenin kaldırılması, 17 ülke ile yatırım teşviki ve karşılıklı koruma anlaşmaları imzalanmış ve bu yönde tedbirler alınmaktadır.

İstatistiksel hesaplamalar, mevcut rakamlara göre Azerbaycan'ın AB ithalatında 33., ihracatta 60. ve toplam ticaret cirosunda 39. sırada olduğunu göstermektedir. Ayrıca, BDT ülkelerinin AB'ye ihracatının %5'i ve BDT ülkelerinin AB'den ithalatının %1.6'sı Azerbaycan'a düşmektedir.

Yabancı yatırımların ülke ekonomisine çekilmesi Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınma stratejisinin önemli bir bileşenidir. Ülkenin son yıllardaki siyasi istikrarı ve ekonomik kalkınması, yabancı ülkelerin Azerbaycan ekonomisine uzun vadeli yatırımlara olan ilgisinin artmasına katkıda bulunmuştur. Bugüne kadar cumhuriyette mülkiyetin dokunulmazlığı, yatırımcıların hak ve menfaatlerinin korunması, yerli ve yabancı girişimciler için aynı çalışma koşullarının yaratılması, elde edilen kazançların engelsiz kullanımı ile ilgili önemli yasalar kabul edilmiştir. Halihazırda Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki yatırım faaliyetlerini düzenleyen iki kanun vardır: Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanınının 13 Ocak 1995 tarih ve

952 sayılı Kararnamesi ile onaylanan ve Azerbaycan Cumhuriyetinin Yatırım Faaliyetleri Hakkındaki Kanunu, 15 Ocak 1992 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı "Yabancı Yatırımların Korunmasına Dair Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu". Ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti, çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılması, yatırımların teşvik edilmesi ve ikili koruma konularında birçok ülke ile ikili anlaşmalar imzalamıştır. Karların başka bir para birimine çevrilmesi veya yeniden yatırım ile ilgili tüm sorumluluk kaldırılmış, 55 piyasa ekonomisi ilkeleri temelinde tek bir döviz kuru oluşturulmuştur. Bu olaylar yabancı yatırımcıların, uluslararası finans kuruluşlarının ve ekonomik kuruluşların Azerbaycan'a olan ilgisini artırmıştır.

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte AB, Azerbaycan ile başlangıçta teknik yardım şeklinde temaslarını sürdürmüş ve yasal çerçeveye oturtmuştur. O günlerde AB'nin dış politikadan yoksun olmasının nedeni, ilişkilerin bu şekilde başlamasıydı. Bununla birlikte AB, Azerbaycan siyasetine Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kadar aktif olarak katılmasa da, demokratik değerleri, insan hak ve özgürlüklerini ve hukukun üstünlüğünü benimseyen bir devlet yapısının kurulmasına yardımcı olarak bağımsızlığının güçlendirilmesine dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

AB tarafından 1991 yılında yeni bağımsız devletler için başlatılan TACIS Programı kapsamında 2006 yılında Azerbaycan'a yaklaşık 410 milyon Avro insani, teknik ve gıda yardımı yapılmıştır. Avrupa Birliği, Azerbaycan'ın altyapısı, siyasi yenilikleri, özel sektör gelişimi ve insan kaynakları, kamu sektörü gümrük ve vergi modernizasyonu, demokrasi ve insan hakları alanındaki reformlar ve sosyal refahın iyileştirilmesi ile ilgili sorunların ele alınmasını sağlamak için bu ödeneği sağladı. (http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/tacis/index.htm, ET: 29.09.2021).

2007'den beri ENPI, TACIS programının yerini almıştır. ENPI, daha geniş kapsamı ve amacı ile Avrupa Komşuluk Politikası'nın yürütülmesi için başlıca finansman aracıydı. ENPI programı tarafından üç stratejik hedef belirlenmiştir. Bunlar; demokrasinin ve insan haklarının uygulanmasının, piyasa ekonomisinin benimsenmesinin ve ikili işbirliğinin geliştirilmesinin sağlanmasıdır. 2013 yılında

Azerbaycan, 2007'de yürürlüğe giren ENPI programından 215 milyon Euro'nun üzerinde bir gelir elde etti. (http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/country/enpi_nip_azerbaijan_en.pdf, ET: 24.09.2021)

2014 yılından bu yana ENPI, AB ile Azerbaycan arasındaki bağların daha da geliştirilmesi için ENI Programına dönüşmüştür. ENI, Doğu Ortaklığı Politikasının yürütülmesi için temel finansman mekanizmasıdır. Böylece Azerbaycan, ENI programı aracılığıyla AB'ye daha yakın hale gelecekti. 2014-2020 yılları için ENI programı kapsamında Azerbaycan'a yaklaşık 170 milyon Euro destek yapıldı. (http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/financing-theenp/azerbaijan_2014_2017_programming_document_en.pdf, ET: 29.09.2021)

Ayrıca, Trans Avrupa Üniversite Çalışmaları Hareketliliği (TEMPUS) Programı, Gıda Güvenliği Programı, Çatışma Bölgesinin Rehabilitasyonu Programı ve istisnai mali yardım programları gibi birçok Azerbaycan destek programı da Avrupa Birliği tarafından sürdürülmektedir.

AB, ulaşım ağları üzerindeki RF tekelini kırmak ve İpek Yolu'nu yeniden başlatmak için Azerbaycan üzerinden yeni güzergahlar inşa etmeye çalıştı. TRACECA programı, programların en önemlisidir. ABD'nin siyasi yardımı ve AB'den ekonomik olarak sorumlu olan TRACECA programı, RF'nin güneyine bir ulaşım bağlantısı geliştirmeyi amaçladı (Demir, 2003: 369-372). Bu program kapsamında Azerbaycan'ın amacı, RF ve İran'ın Azerbaycan üzerindeki etkisini azaltmak için Azerbaycan'ı kara, deniz ve demiryolu ile Avrupa'ya bağlamaktır.

AB Devletleri, petrol ve gaz gibi enerji kaynaklarının dünya çapında artan önemi, Kuzey Doğu petrolüne bağımlılık ve mevcut kaynakların hızla azalması nedeniyle yenilikçi çözümler geliştirmiştir. Bu nedenlerle AB ülkeleri dikkatlerini Azerbaycan'ın petrol ve gaz kaynaklarına yönelttiler. INOGATE Programı, AB ülkeleri tarafından enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için oluşturulmuştur. Bu programın amacı, Azerbaycan'daki mevcut boru hatları için yeni stratejik rotalar geliştirmek, modernize etmek ve oluşturmaktır (<http://www.inogate.org/>, ET: 04.10.2021)

Devlet İstatistik Enstitüsü'nden alınan verilere göre, Azerbaycan'da uluslararası ticarete en çok AB devletlerinin oynadığı söyleniyor. AB-Azerbaycan sıkı bağlantıları da iki ülke arasındaki ticari ilişkiler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Özellikle Azerbaycan ile İngiltere arasındaki yakınlık, AB veya AB Üye Devletlerinin Azerbaycan'da uluslararası ticarete en büyük rolü oynamasını mümkün kılmıştır.

1994 yılında Asrın Anlaşması'nın imzalanması ve yürürlüğe girmesinin ardından, öncü British Petroleum şirketinin Azerbaycan'daki İngiliz firmalarının sayısı arttı. Azerbaycan'daki son operasyonlarda 100'ün üzerinde İngiliz firmasının olduğu bilinmektedir. İngiltere ise 2017 yılında Azerbaycan'ın en büyük üçüncü ticaret ortağı konumunda yer aldı. Bunun nedeni, İngiltere ile ticari bağlantıların yalnızca petrol ve doğal gaz ürünlerine duyarlı olmasıdır. 2004 yılında Azerbaycan'ın ticaret ortakları listesinde İtalya birinci, Türkiye ise dördüncü sırada yer almaktaydı.

Şu anda ülkede ekonomik reformları tutarlı bir şekilde uygulamak, iş ortamını iyileştirmek, petrol dışı sektörü petrol sektörüyle eşit düzeyde geliştirmek için önlemler alınmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisine yatırım çekmek için hükümet "açık pencere" politikası izlemektedir.

Son yıllarda Azerbaycan'ın dünya ekonomisine entegrasyon süreci yoğunlaşmıştır. 1995-2011 yıllarında, ülke ekonomisine yönelik yatırımlardan 119 milyar ABD doları tutarındaki yabancı yatırımların %60'ından fazlası (yaklaşık 63 milyar ABD Doları) oluşturmuştur. 1995-2002'de yabancı yatırım hacmi 9 milyar ABD doları iken, 2003-2011'de bu rakam 6 kat artarak 54 milyara ulaştı. 1995-2011 yıllarında ülke ekonomisine yönelik tüm yabancı yatırımların 25,5 milyarı petrol dışı sektörün gelişimine, 37,5 milyarı ise petrol sektörünün gelişimine yönlendirilmiştir. Petrol dışı sektörde faaliyet gösteren ortak ve yabancı yatırım işletmelerinin ana çekim alanları sanayi, inşaat, ulaştırma ve pazar sektörleridir. Tamamen yabancı ve ortak yatırım işletmelerinin kurulmasında Türk girişimcilerin payı %27,6, İngiltere'den girişimcilerin payı %11,7, Rusya - %6,8, İran - %6,2, ABD - %5,9, Almanya - %2,9.

Ülkede girişimciliğin gelişimini hızlandırmak, iş ortamının rasyonelliğini geliştirmek ve girişimciliğe başlama prosedürlerini basitleştirmek için gerekli önlemleri

uygulamak için Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı 25 Ekim 2007 tarihli "Önlemler hakkında" bir emir imzaladı. "Tek Pencere" ilkesine göre ticari kuruluşların örgütlenmesini sağlamak amacı geden kararnameye göre, Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı "tek pencere" ilkesine göre tek bir devlet kayıt organı olarak atanmış ve 1 Ocak 2008'de Azerbaycan bu sistemi kullanmaya başladı. Yeni kurulan İnternet Vergi Dairesi aracılığıyla ayrıca, soruları almak, görüntülemek ve yanıtlamak amacıyla ve İşadamlarının vergi mevzuatına ilişkin çağrılarını, telefon bilgi servisi çalışıyor . "Tek pencere" sistemine göre, ticari faaliyetlerde bulunan herkesin Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı'na kayıtlı olması gerekir.

Azerbaycan seçkinleri, AB liderliğindeki girişimlere yaklaşımında kararsızdır. Bu projelerin bir parçası olmak istiyor, ancak ülkenin yönetim sistemini önemli ölçüde değiştirmeden bunu yapmak istiyorlar. Buna karşılık, AEB veya Çin ile işbirliği reform gerektirmez veya Azerbaycan politikalarının eleştirisini içermez. Pekin'in hiçbir reform anlaşması eklenmeden Azerbaycan'a yatırım pompalama ve mali krizi bertaraf etme yeteneği, ülkeyi Çin'e doğru ve AB'den uzaklaştırabilir.

Düşen petrol son yıllarda hükümeti cesaretlendirdi ve Avrupa Konseyi ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşların taleplerini görmezden gelmesine neden oldu. Ancak son dönemde petrol fiyatlarındaki düşüşün ekonomi üzerinde büyük etkisi oldu. Muazzam yatırım ve harcama yılları sona erdi ve nüfus azalan gelir düzeyinin etkilerini hissediyor. Bu da onların siyasi ve ekonomik beklentilerini etkiler ve durum yeterince kötüleşirse ayaklanmalara veya protestolara yol açabilir.

AB, projelerine Azerbaycan'ı dahil ederken, Rusya'yı geride bırakabilecek büyük yatırımlar yaparken kararlı olmalı ve projelerinin ancak Azerbaycan toplumunun özellikleri ve çıkarları göz önünde bulundurularak planlanması halinde başarılı olacağını unutmamalıdır. Bu arada, Rusya liderliğindeki AEB'nin ekonomik açıdan çok az başarı şansı var. Hem finansal hem de ekonomik dayanıklılıktan yoksundur. Ancak bölgedeki istikrarsızlığın siyasi manipölasyonu ve yeni bir "Turuncu Devrim" korkularının körüklenmesi Azerbaycan siyaset kurumunu cezbedebilir.

1.5 Azerbaycan'ın AB ile ekonomik ilişkilerinin perspektifleri

Karmaşık analiz, Azerbaycan Cumhuriyeti ve AB'nin ekonomik entegrasyon açısından oldukça fazla sayıda birbiriyle ilişkili çıkarlara sahip olduğunu ve bu çıkarların taraflar arasındaki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesini ve derinleştirilmesini gerektirdiğini göstermektedir. Bu faktörler şu şekilde gruplandırılabilir:

- Ülkede modern sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanmasında bölgesel ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesinin gerekliliği;
- Azerbaycan'ın AB ile aynı kıtalardaki konumu ve bu bağlamda jeopolitik ve jeo-ekonomik konumu doğrudan Avrupa siyasi ve ekonomik alanı ile ilgilidir;
- AB'nin kapsamının ve etkisinin yoğun şekilde genişletilmesi, AB'yi dünyadaki en önemli ekonomik ve siyasi güç merkezlerinden biri haline getirmek;
- Azerbaycan, AB ülkeleri için önemli olan geniş ihracat potansiyeline sahiptir;
- Azerbaycan'ın ulusal ekonominin gelişmesi için AB ülkelerinden yüksek teknoloji ve teknoloji elde etmesi gerekliliği;
- AB ülkelerinde uygulanan ilerici tarım ve yönetim, Azerbaycan deneyimine hakim olmanın gerekliliği;
- Ülkedeki mevcut üretim ve altyapı tesislerinin modernizasyonu ve geliştirilmesi ile yeni alanların yaratılması için büyük ölçekli yabancı yatırıma yüksek talep var;
- AB'nin Kafkaslar ve Hazar bölgesindeki stratejik jeopolitik ve jeoekonomik durumunun çıkarları vardır;
- AB ülkelerinde üretilen yüksek kaliteli ürünler için ülkedeki elverişli koşullar, ayrıca Azerbaycan pazarında modern teknolojik ve teknik ekipman için artan talep vb.

Azerbaycan'ın Avrupa ile ekonomik entegrasyon çıkarları, ülkenin jeopolitik ve jeo-ekonomik konumu, tarihi gelenekleri ve sosyo-ekonomik kalkınmanın özellikleri gibi

faktörlere bağlıdır. Azerbaycan'ın AIM'e entegrasyonu yoluyla, bir yandan nüfusun ihtiyaçlarını daha eksiksiz karşılamak, ekonominin verimli bir yapısını oluşturmak, modern teknik ve teknolojileri elde etmek, ileri tarım ve yönetim deneyimini benimsemek vb. bu tür içsel sosyo-ekonomik sorunları daha kolay çözmek ve diğer yandan sahip olduğu ekonomik alanın sınırlarını genişletmek, bölgesel ve uluslararası işbölümündeki avantajlarını gerçekleştirmek ve daha güvenli bir ekonomik ve Ulusal Güvenlik. Avrupa alanına daha yakın entegrasyonun gerekliliği konusundaki tutumunu ifade eden Azerbaycan Cumhuriyeti, Avrupa Birliği ile çok yönlü bir ilişki kurmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri TACIS, TRACECA ve diğer programlar çerçevesinde geliştirilmektedir. 1999'dan beri Azerbaycan Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasında yürürlükte olan ENP siyasi diyalogu, demokrasinin gelişmesini teşvik etmenin yanı sıra ekonomik işbirliği ve yatırım için bir çerçeve oluşturur. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2004 yılında Avrupa Birliği'nin Yeni Komşuluk Politikasına dahil edilmesi ve bu politika çerçevesinde 2006 yılında kabul edilen Azerbaycan-Avrupa Birliği Eylem Planının uygulanması, siyasi diyalog ve siyasi diyalog alanında işbirliğini daha da geliştirecektir. Azerbaycan Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasında 2006 yılında imzalanan Enerji Sektöründe Stratejik Ortaklık Mutabakat Zaptı, AB üye ülkelerinin enerji kaynaklarına ve ulaşım yollarına çok taraflı erişimini, Cumhuriyet'te enerji altyapısının geliştirilmesini ve modernizasyonunu sağlıyor. Azerbaycan'ın enerji kaynaklarının verimli kullanılması ve tükenmeyen enerji kaynakların kullanımına katkı sağlayacaktır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği ile daha yakın işbirliği, Kafkasya'da istikrara katkıda bulunacak ve Avrupa değerlerinin yayılmasını teşvik edecektir." bu ülkelerde istikrarlı ve sağlıklı bir ekonomi ve demokratik yönetim, bölgesel kalkınmanın bölgesel kalkınması ve bölgedeki bölgesel sorunlar, bölgede daha sağlam bir güvenlik sisteminin kurulması vb. gibi konular buna bağlıdır . (Furman, 2007)

Azerbaycan-AB karşılıklı ekonomik bütünleşmesinin çıkarlarının gerçekleşmesindeki durumu değerlendirmek ve bu çıkarların perspektiflerini belirlemek için bu noktada Azerbaycan'ın Avrupa'ya entegrasyon yoluna kısaca bir göz atmak yerinde olacaktır.

Araştırmalara göre, son 20 yılda Azerbaycan'ın Avrupa'ya entegrasyonu, olayların doğasına bağlı olarak, şartlı olarak aşağıdaki aşamalara ayrılmıştır:

1. Beyan aşaması (1991-1993);
2. Adaptasyon aşaması (1993-2000);
3. Uygulama dönemi (2000-2007);
4. Uygulama aşamasından düzeltme aşamasına doğru (2007 sonrası dönem).

1991 yılında Azerbaycan'ın egemenliğinin yeniden tesis edilmesi ve ülkenin kaos, hukuksuzluk, adaletsizlik ile karşı karşıya kalması ve Batı Avrupa alanına entegrasyonu ile başlayarak - Batı medeniyetinin modern, demokratik, yasal ve adil bir devlet kurma önceliği ("açıklama aşaması"), Azerbaycan Cumhuriyeti AGİT'e katılma yolunda ilk adımını attı (1992) ve AGİT'in (daha sonra Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konseyi) üyesi olarak Avrupa'daki diğer Avrupa kurumlarıyla ilişkiler kurma niyetini (1992-1993) yaptı. (Bolgova, 2008)

1996 yılında Azerbaycan ile AB arasında BİO'nun imzalanmasıyla birlikte Avrupa'ya entegrasyonda yeni bir aşama atıldı. Bu aşamada, AB ile ortaklık ve işbirliğini genişletmek ve düzenlemek için uygun önlemleri geliştirmek ve uygulamak amacıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 23 Kasım 1999 tarihli 272 sayılı emriyle Devlet Komisyonu kurulmuştur. Komisyon ve TMS uyarınca kurulan ajansların (İşbirliği Konseyi, İşbirliği Komisyonu ve Parlamenter İşbirliği Komisyonu) faaliyetleri, karşılıklı ilişkilerin sürekliliğini, düzenliliğini ve sistemleşmesini sağlar. Bu dönemde ağırlıklı olarak şu konular tartışıldı: bölgesel çatışmaları çözme yolları, bölgesel işbirliği konuları ve TACIS, TRACECA, INOGATE gibi uluslararası programların rolü; Azerbaycan'da reformlar, Avrupa ekonomik ve siyasi yapılarına entegrasyon, güvenlik sorunları, yargı sistemlerinin birleştirilmesi; basın özgürlüğü ve demokrasi geliştirme sorunları, BİO'nun uygulama yöntemleri, terörle mücadele konuları.

8 Temmuz 1996'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Avrupa Konseyi ile Azerbaycan arasındaki işbirliği programının uygulanmasına ilişkin bir kararname imzaladı ve 28 Temmuz'da bu örgütle resmi ilişkiler kuruldu. Azerbaycan, Avrupa Konseyi'nde

"özel davetli statüsü" aldı. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi. Bu etkinlik, Avrupalı ortaklarla karşılıklı ilişkileri derinleştirme ve ulusal mevzuatı Avrupa standartlarına yükseltmek için bir çalışma mekanizması oluşturma fırsatı verdi. Ayrıca EUAzerbaycan işbirliğinin bir sonucu olarak Eylül 1998'de Bakü'de TRACECA programı kapsamında uluslararası bir konferans düzenlendi. Bakü konferansına 32 ülke ve 13 uluslararası kuruluşan temsilciler katıldı. Konferansın sonunda, AB Komisyonu ve katılımcı Devletlerin Başkanları "Avrupa-Kafkas-Asya Koridorunun Geliştirilmesi için Uluslararası Taşımacılık Hakkında Çok Taraflı Anlaşma"yı imzaladılar. Aynı zamanda, konferans katılımcıları adına Avrasya devletleri arasında kapsamlı işbirliği ve entegrasyonun temel ilkelerini yansıtan "Bakü Deklarasyonu" kabul edildi. TRACECA projesi kapsamında işbirliğini planlamak ve koordine etmek için Bakü'de bir Sekreteryaya kurulmasına karar verildi.

Böylece Azerbaycan, tarihinin ve Avrupa ile bütünleşmesinin yeni dönemine girmiş ve Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya ve diğer ülkelerden oluşan Avrupa ailesinde örgütün tam üyesi olmuştur. Bu aşama, yasal çerçevenin, Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesinin (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamelenin Önlenmesine İlişkin Birinci, Dördüncü, Altıncı, Yedinci Protokolleri, İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesinin) revizyonunu içermektedir. Ulusal Azınlıklar, Bölgesel Dillerin Geliştirilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi Yerel Özyönetimlerin Geliştirilmesi Sözleşmesi, İşbirliği Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Yolsuzluğa Karşı Sözleşme, birçok uluslararası foruma katılım ve uygulama daha önce alınmış olan anlaşmaların ve taahhütlerin uygulanması için geniş çaplı ve radikal tedbirlerin alınması Avrupa değerlerinin benimsenmesi, tabii ki Azerbaycan'ı laik, gelişen bir sivil topluma sahip demokratik bir devlet olarak güçlendirdi. Azerbaycan'ın Avrupa Konseyi'ne girmesinden bu yana 2001 yılında Avrupa değerlerinin uygulanması günümüze kadar devam etmiştir. Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihracat petrol boru hattının tamamlanması ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattının lansmanı, Azerbaycan'ın sadece büyük yatırımları çekmesini değil, aynı zamanda kalkınma ve kalkınma için gelir elde etmesini sağlayacaktır. aynı zamanda

ekonomik bağların Azerbaycan ekonomisini Avrupa ve dünya sistemi ile ilişkilendirmesine izin verdi.

Bu dönemde, AB'nin yardımları, Antlaşma'nın yürürlüğe girmesi nedeniyle insani alanların güçlendirilmesi, ticaret ve yatırım ilişkilerinin genişletilmesi ve Azerbaycan'daki ekonomik durumun iyileştirilmesi yönünde değişmiştir. Azerbaycan, AB'nin Kafkasya'daki en büyük ticaret ortağı haline geldi.

2005 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin AB'ye Entegrasyonu için Devlet Komisyonu'nun kurulmasına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi imzalandı. Kararnamede AB ile siyasi, ekonomik, ulaştırma ve enerji, hukuk, güvenlik, insan hakları ve demokratikleşme, insani yardım, bilim, eğitim ve diğer işbirliği alanlarında çalışma grupları kurulması öngörülüyor. Azerbaycan Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasında 2006 yılında imzalanan Enerji Sektöründe Stratejik Ortaklık Mutabakat Muhtırası, AB üye ülkelerinin enerji kaynaklarının ve ulaşım yollarının çok boyutluluğunun sağlanması, Türkiye'de enerji altyapısının geliştirilmesi ve modernizasyonunun sağlanmasını amaçlıyor. Azerbaycan Cumhuriyeti, enerji kaynaklarının verimli kullanılması ve tükenmeyen enerji kaynakların kullanımına katkı sağlayacaktır.

Halihazırda, ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi ve genişletilmesi yoluyla AIM'ye kapsamlı entegrasyon, ülkenin AB ile işbirliği için bir önceliktir ve her iki tarafın da çıkarınadır. Sonuç olarak AB, Azerbaycan'ın önemli bir ekonomik ortağı olarak hareket etmektedir. AB'nin Azerbaycan için önemli ihracat pazarı, AB'nin mevcut ticaret kısıtlamalarını azaltma çabalarını ima ediyor. Bu bağlamda, ekonomik bütünleşmeye kademeli entegrasyon beklentisi olan bir serbest ticaret bölgesi kurulması fikri ortaya atılmıştır. Böyle bir fikrin gerçekleşmesinin, ülkenin AIM'e entegrasyonuna ve ardından ulusal ekonominin dönüşümünün ve modernizasyonunun teşvik edilmesi, Avrupa standartlarının kademeli olarak benimsenmesi, yerli ürünlerin kalitesinin iyileştirilmesi ve ardından AB'ye katılmasına katkıda bulunacağına inanılmaktadır. rekabet gücünün teşviki. Bir serbest ticaret bölgesi kurma fikrinin öncelikle AB pazarlarına erişimi artırmakla ilgilenen büyük iş yapıları tarafından desteklendiği belirtilmelidir. Ek olarak,

ihracatçılar ve ithalatçılar özellikle AB ile ticaret üzerindeki tarife dışı kısıtlamaların azaltılmasıyla, özellikle de tarım ürünlerinin AB pazarlarına ihracatına ilişkin kısıtlamaların kaldırılmasıyla ilgilenmektedir .(Gasymzade, 2011)

Doğal olarak Azerbaycan petrol ve gaz kaynakları açısından zengin olduğu için AB ile enerji işbirliğini geliştirmekle de ilgilenmektedir. Bu alandaki işbirliğinin derinleşmesi, AB'nin bu kaynaklara artan talebini de gerektirmektedir ki bu da Birliğin Güney Kafkasya politikasında Azerbaycan'a özel yaklaşımını ima etmektedir. Bu özellik de Azerbaycan'ın Avrupa sahasının enerji güvenliğine katkıda bulunma kabiliyetini genişletiyor. Bu nedenle, AB'nin de resmi konumu olan enerji sektöründe imzalanan Mutabakat Muhtırası, ortak bir enerji politikası oluşturan bir unsur olarak enerji arz kabiliyetlerini ve enerji altyapısının geliştirilmesini gündeme getirmiştir. Aynı zamanda, enerji tedarik mekanizmalarının çeşitliliği (örn. Nabucco ve Trans-Hazar gaz boru hatları) açısından, AB'ye ait birçok enerji şirketi (özellikle BP, ENI, Shell vb.) kilit ortaklar olarak kabul edilmektedir. Azerbaycan tarafından desteklenen ve AB tarafından desteklenen Nabucco doğalgaz boru hattına katılmak, enerji kaynaklarının Avrupa pazarına ulaştırılmasının bir diğer alternatifi ve bu alanda bir geçiş ülkesi olarak hareket etme olasılığıdır.

Ayrıca, Azerbaycan'ın SOCAR'ının AB pazarındaki faaliyetlerini genişletmek ve AB üye ülkelerinde (örneğin Romanya) varlık edinimine katılmak için önemli adımlar attığını belirtmek gerekir.

Şu anda Azerbaycan, AB üye ülkelerinden yatırım çekmekle de ilgileniyor. AB'yi temsil eden yatırımcılar, ülke ekonomisinin modernizasyonu ve gelişimi için finansal destek ve menkul kıymetler piyasasının güçlendirilmesi için uygun koşullar yarattılar. Maden kaynakları bakımından zengin olan Azerbaycan'ın enerji alanında faaliyet gösteren AB yatırımcılarını kolaylıkla çekebileceği açıktır. Bu bağlamda Azerbaycan, AB yatırımcılarını ekonominin petrol dışı sektörüne çekmekle daha fazla ilgileniyor. (Pashayeva, 2013)

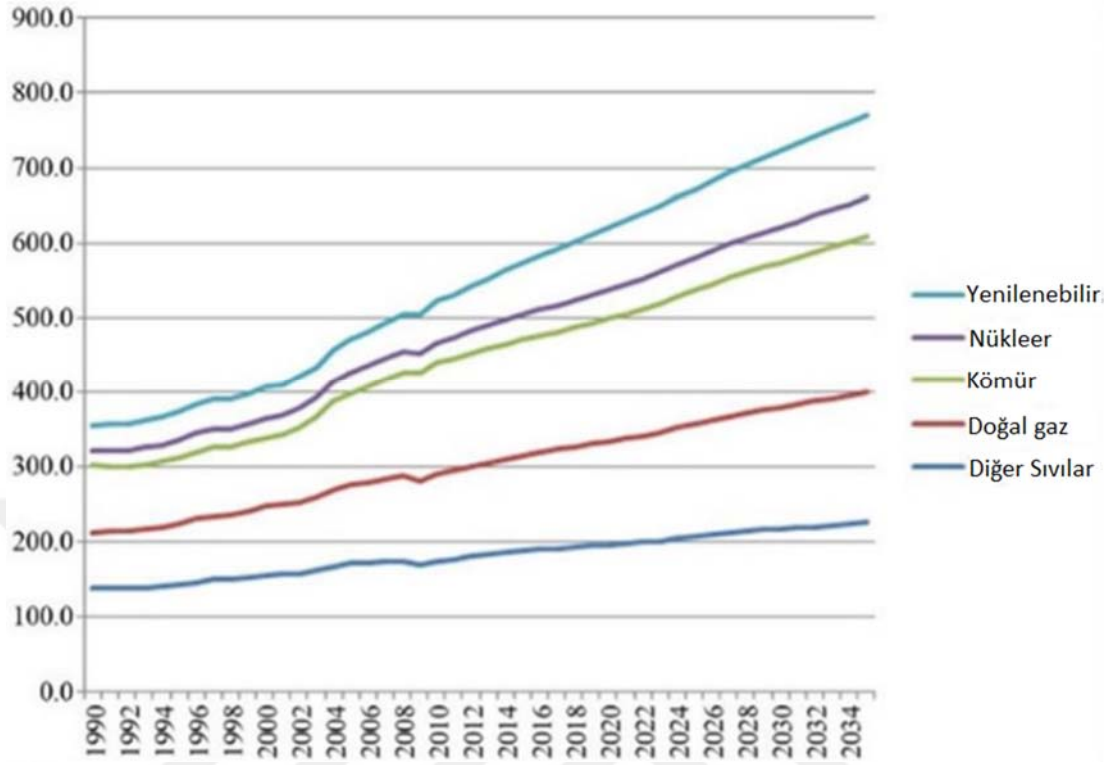
İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ İLE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

2.1 Küreselleşme koşullarında dünya enerji piyasasının gelişimindeki eğilimler

Küresel enerji piyasası artık küreselleşmenin etkisi altında eşi benzeri görülmemiş değişimler yaşıyor. Modern koşullarda, dünya ekonomisi giderek artan bir şekilde yeni zorluklar ve değişimlerle karşı karşıya kalmaktadır. Dünya ekonomisinin gelişimine, enerji döngüsünün tüm aşamalarında enerji kaynaklarının kullanımının artan verimliliğine rağmen, tüm yeni kaynak hacimlerinin ekonomik cirosuna dahil edilmesini gerektiren enerji tüketimindeki bir artış eşlik ediyor. Son yıllarda, petrol fiyatları keskin bir şekilde düştü ve onlarla birlikte dünyanın birçok bölgesinde diğer yakıt türlerinin fiyatları da düşmüştür.

Dünyada enerji piyasasının küreselleşmesi, uluslararası ticaretin, dış yatırımın, piyasa ekonomilerinin ve sanayileşmenin gücü nedeniyle derinleşiyor. Dünya çapındaki bu açık enerji piyasası, enerji güvenliği ve elektrik tüketimi konusunu gündem haline getirdi. Enerji piyasasının bu küreselleşmesi, ülkeleri enerji tüketiminde arz ve talebi kontrol etmeye özen göstermeye sevk etmiştir. Dünyanın bölgeleri arasındaki enerji piyasalarının etkileşimi, enerji güvenliği sorununun optimal çözümü için iyimser bir adımdır. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik projelerin kurulması da artan elektrik talebinin karşılanmasını sağlayacaktır. Dünya enerji piyasasının küreselleşmesi yeni bir olgu değildir. Yüzyıllar boyunca ülkeler bu pazarda uluslararası ticaret yapmışlardır. Ancak son birkaç on yılda dünya nüfusunun artması ve enerji talebi, ekonomik ve enerji güvenliğinin sağlanması ve planlanması için belirli sorunlara yol açmıştır. Aşağıda 2008 yılından bu yana küresel enerji tüketimini ve 2035 yılına kadar beklenen tüketimi gösteren şekil verilmiştir .

Şekil 1. İEO raporu (<https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2021>)

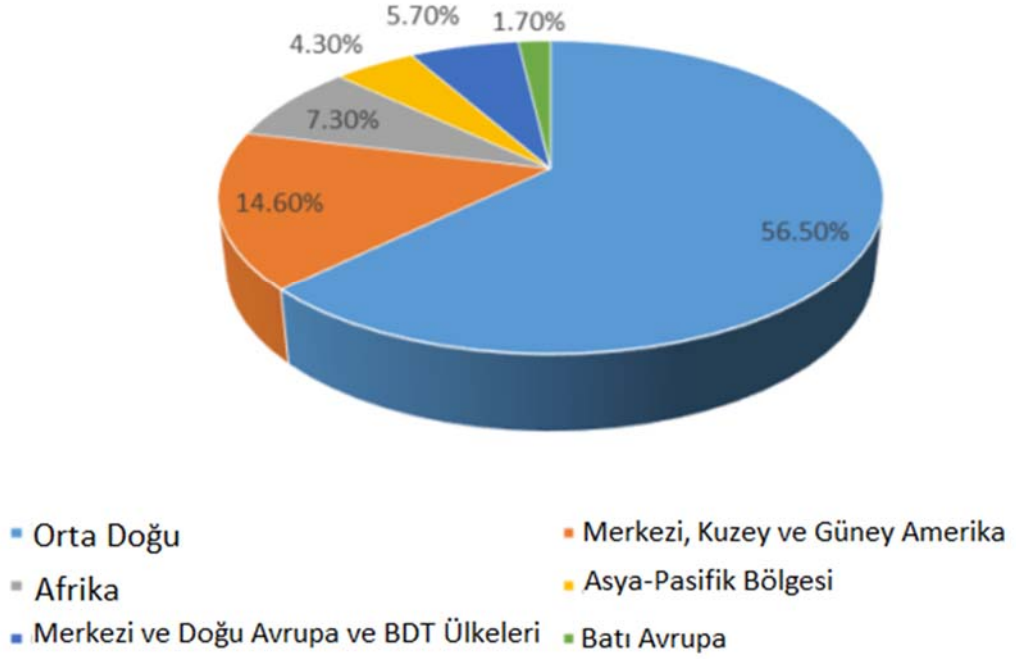
Rapordan, dünya elektrik üretiminin %87 arttığını görüyoruz. 2010 yılında tahmin edildiği gibi, dünya petrol rezervi 46,2 yıllık küresel üretimi karşılamak için yeterliydi. 2010 yılı tahminlerine göre toplam kanıtlanmış gaz rezervleri 58,6 yıl için yeterliydi. Kaynak/Üretim oranları, artan üretime bağlı olarak her bölge için düşmektedir. Şekil 1'e göre, 2007'den 2035'e kadar, küresel yenilenebilir enerji tüketimi yıllık ortalama %3,0 ve yenilenebilir elektrik üretimi %18'den %23'e yükseliyor. Ayrıca kömür üretiminin payı yılda ortalama %2,3 artıyor. Ve kömürü dünya ekonomisinde en hızlı büyüyen ikinci elektrik kaynağı haline getirdi. Doğal gaz üretimi yılda %2,1, nükleer enerji ise yılda %2,0 oranında artırılmaktadır.

Son yıllarda, enerji arz ve talebi sorunu, dünya ülkelerinin karşılıklı bağımlılığının artmasına, diğer bir deyişle refah ve güvenliklerinin birbirine bağımlı olmasına katkıda bulunmuştur. Enerji tüketen ülkelerin sürekli artan miktarda petrol, gaz ve kömür tedarik etmesi gerekir ve enerji üreten ülkeler daha fazla kaynak çıkarmak için gerekli tesisleri geliştirmek için sürekli yabancı sermayeye ihtiyaç duyar. Büyük petrol üreticileri önemli ekonomik büyüme yaşadılar. Tam tersine, hızlı nüfus artışı ve yaygın ticarileşme, aynı zamanda sanayileşme de yüksek enerji talebine yol

açmaktadır. Bu soru, Batılı ülkeleri kendi elektrik piyasalarını düşünmeye ve enerji tüketimini azaltmak veya istikrara kavuşturmak için alternatif enerji piyasasına daha fazla yatırım yapmaya zorladı.

Dünya enerji tüketiminin yapısında petrol ilk sırada yer alıyor - bu göstergenin uzun yıllar boyunca devam etmesi tahmini ile yaklaşık% 30. Gaz ve kömür, petrolün pek çok yararlı özelliğine sahip değildir - petrolün taşınması uygundur. Bu nedenle, enerji kompleksinin yapısında bu kadar ağır bir yer tutan petrol, tek tek ülkelerin, bölgelerin ve dünyanın ekonomisini güçlü bir şekilde etkileyen bir faktördür. Güvenilir petrol rezervleri 2016 yılında 139 milyar ton olarak gerçekleşti. Geleneksel olmayan kaynaklardan olası petrol rezervleri - petrol şeylleri ve bitümlü kumlar 750 milyar tona kadar çıkıyor. Şu anda, rafta önemli bir petrol payı çıkarılıyor - Basra Körfezi, Kuzey Denizi, Meksika Körfezi, Hazar Denizi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, en büyük yataklar Arap ülkeleri, İran, Irak'ın yanı sıra Kuzey Afrika, Nijerya, Güneydoğu Asya, Meksika, Alaska, Kuzey Denizi raflarında keşfedildi. Petrolün ana ithalatçıları Avrupa, Japonya ve ABD ülkeleridir. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü dünya petrol piyasasında önemli bir kuruluştur, arz ve fiyatları etkileme gücü güçlüdür. Başlangıçta, bu organizasyonun amacı, katılımcı ülkeler tarafından ham petrol satış politikasını koordine etmektir. OPEC 1960 yılında kuruldu. OPEC'in oluşumunda ana rol 5 kurucu ülke Irak, İran, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela oynadı, ayrıca aşağıdaki 2 üye ülkeyi içermektedir - Endonezya, İran, Irak, Kuveyt, Cezayir, Gabon, Libya , Nijerya, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela, Ekvador .

Dünya Petrol Rezervleri

Şekil 2. Dünya Petrol Rezervleri (IEO raporu)

Böylece, şekil 2'den de görebileceğimiz gibi, petrol rezervlerinin çoğu Orta Doğu ülkelerinin payına - % 56,50 düşmektedir ve Batı Avrupa'nın payı sadece % 1,70'e düşüyor. 1950'lerin sonunda üretilen petrol hacmi daha büyüktü. Petrol şirketleri tarafından kontrol edilen petrolün fiyatı düştü ve fiyatla birlikte ihracatçı ülkelerin kar hacimleri düştü. OPEC'e katılmanın yanı sıra, bazı ülkeler, bu ülkelere büyük karlar getiren maden çıkarma ve işleme petrol endüstrisini millileştirdi. 1970'lerde OPEC üyesi olmayan ülkelerin dünya pazarındaki petrol üretimi ve arzı azaldı. Organizasyon fırsatı kaçırmadı. Teklif, fiyatlarda başarılı bir artış sağlamak için yeterli hacimde OPEC'in elinde yoğunlaştı - fiyatlarda 15 kat artış oldu.

1973, ham petrol çağının sonu oldu. Fiyatlardaki artış küresel ekonomiyi şok etti. Elbette kriz dünya ekonomisinde durgunluğa yol açtı ama olumlu yönleri de oldu. Birçok gelişmiş ülkede daha sonra diğer enerji kaynaklarını aramaya başladı, enerji tasarrufu sağlayan teknolojilere geçiş, artık bu kaynaktan sınırsız olarak yararlanılamayacağı anlaşıldı. Ülkeler yakıt ve enerji dengesinde petrolün özgül ağırlığını düşürmeye başladılar. Petrol talebi azaldı, ancak OPEC ülkeleri büyük karlar elde etti. 1978'de dünya yeni bir kriz yaşadı; bu sefer İran'daki devrimin bir

sonucu olarak yaşanan devrim sayesinde ülkedeki petrol üretimi keskin bir şekilde düştü ve İran'ın ana üreticilerden biri olması nedeniyle tüketiciler arasında panik yeniden başladı.

İran ile Irak arasındaki savaş, petrol arzını bir kez daha azaltarak fiyatların yükselmesine ek bir ivme kazandı. 1980'in sonunda, ham petrolün fiyatı 10 yıl öncesine göre 19 kat daha yüksekti. Bununla birlikte, diğer ülkeler petrol arzına katıldı - Kuzey Denizi havzası ülkeleri, Meksika, Brezilya, Mısır, Çin ve Hindistan, bu da fiyatların düşmesine neden oldu ve 1986'da petrol varili 9 dolardı. SSCB, 1989'da günde 11.42 milyon varile ulaştı ve bu yıl dünya üretiminin %19.2'sini oluşturuyordu. OPEC ülkelerinin bir başka fiyat kontrolü taktiği, her ülkenin ne kadar petrol üreteceğini kontrol eden bir petrol ürünleri "tavanı" oluşturmaktır. 1980'de bazı ülkelerin bu konuyu görmezden gelmesi nedeniyle aşırı üretim ve fiyatlarda düşüş yaşandı. Büyük petrol rezervleri sayesinde, OPEC ülkeleri öngörülebilir gelecekte dünya pazarında önemli bir güç olmaya devam edecek. Petrol Tüketimi Analiz Merkezi (ODAC), OPEC'in aksine, krizin nedenini yorumladı ve bunun petrol üreten ülkelerin politikası olmadığını, dünyanın siyah altın rezervlerinin tükenmesi olduğunu düşündü. (A. İvanov, 2012)

2.2 Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Avrupa Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı programına katılımı

Azerbaycan'ın Avrupa Birliği ile ilişkileri 1991 yılında başlamıştır. Bunların temeli, 1999 yılında yürürlüğe giren ve Türkiye ile siyasi diyalog, ticaret, yatırım, ekonomi, mevzuat ve kültür alanlarında geniş çaplı işbirliği imkanları sağlayan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasıdır. Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan'ın siyasi ve ekonomik durumu yavaş yavaş düzeldi. Buna ek olarak, AB'nin Hazar Denizi'nin petrol ve gaz kaynaklarına olan ilgisi ve gelecekte Avrupa'ya enerji arzını çeşitlendirme olasılığı, Türkiye için yasal çerçeveyi oluşturan "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması"nın (PCA) gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Anlaşma, Azerbaycan ile AB arasındaki

ilişkilere yeni bir ivme kazandırdı.(
<http://novosti.az/expert/20130821/299267024.html>)

AB ile Azerbaycan arasındaki "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması" 22 Nisan 1996'da Lüksemburg'da imzalanmış ve Azerbaycan Parlamentosu'nun Avrupa Parlamentosu'nda ve AB üyesi tüm ulusal parlamentolarda onaylanmasının ardından 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe girmiştir. Bu Anlaşma aşağıdaki hedeflere sahiptir:

- Uygun siyasi diyaloglar çerçevesinde ülkeler arasındaki siyasi ilişkilerin gelişmesini sağlamak;
- Demokrasiyi, piyasa ilişkilerine geçişi ve ekonomik kalkınmayı güçlendirme çabalarını desteklemek;
- Ekonomik, mali, sosyal, bilimsel, kültürel işbirliğinin yanı sıra ticaret ve yatırım işbirliğinin geliştirilmesi.

Azerbaycan, sahip olduğu devasa enerji kaynakları ile jeopolitik açıdan da kilit öneme sahiptir. AB'nin petrol ve gaz sektörlerinde Azerbaycan ile işbirliğini yoğunlaştırmaya yönelik büyük ilgisini önceden belirleyen şey, Hazar Denizi'nin zenginliğidir. Bu bağlamda, Eylem Planı Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi'nin (SOCAR) zorunlu olarak yeniden yapılandırılmasına ilişkin bir madde içeriyordu.

Avrupa Birliği'nin Azerbaycan ile işbirliği 90'lardan bu yana giderek arttı. Avrupa Komşuluk Politikası, 2004 yılı başında Azerbaycan'a ve 2009 yılında Doğu Ortaklığı Programı'na uygulanmaktadır. Azerbaycan'ın Avrupa Birliği programlarına katılımına ve ilgili kurumlarla işbirliğine ilişkin protokol Temmuz 2016'da kabul edilmiştir. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın yerini alacak ve bugün AB ve Azerbaycan'ın karşı karşıya olduğu ortak hedefleri ve sorunları daha genel olarak hesaba katacaktır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 6 Şubat'ta Brüksel'e gerçekleştirdiği ziyaretin ardından 7 Şubat 2017'de yeni anlaşma müzakereleri başladı. Yeni anlaşma, Avrupa Komşuluk Politikası'nın revizyonu kapsamında 2015 yılında onaylanan ilkelerle uyumlu olmalı.(Shabelnikova, 2012)

Avrupa Birliği'nin (AB) 2004'teki genişlemesinden bu yana, doğu yönü dış politika stratejisinde önemli bir yer tutmuştur. Avrupa Komşuluk Politikasının (ENP) temel

amacı, komşu ülkelerle diyalogu güçlendirmek ve onları standartlarına yaklaştırmaktır. SSCB'nin dağılmasından sonra yeni devletlerin güvenli ve istikrarlı bir toplum inşa etmelerine yardımcı olma ve sınırlarını güvence altına alma arzusu, Avrupa Birliği'ni bu ülkelerle bir dizi işbirliği programı geliştirmeye sevk etti. Bu programların temel amacı ve özü, çeşitli düzeylerdeki entegrasyon bağlarını genişletmek ve derinleştirmek ve bunların AB ülkeleriyle ilişkilerini daha da düzenlemektir. Avrupa Komşuluk Politikası aşağıdaki ilkeleri içerir:

- Daha yakın siyasi bağlar;
- Ekonomik bütünleşme;
- AB standartlarına ulaşmada yardım;
- Ekonomik ve sosyal reformların desteklenmesi.

ENP'ye 16 ülke katılıyor. Cezayir, Mısır, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin Ulusal Yönetimi, Suriye ve Tunus, İsrail'in Akdeniz ortakları, ağırlıklı olarak Arap ülkeleri var. Stratejinin doğu yönünde altı BDT ülkesi yer aldı: Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna. 14 Haziran 2004 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi, Güney Kafkasya devletlerinin Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına alınmasına karar verir. Avrupa Birliği'nin bu bölgedeki jeopolitik çıkarları ve doğu sınırlarının güvenliğinden duyulan korku, AB'yi Güney Kafkasya'nın üç devleti ile daha yakın temaslar kurmaya itti. 14 Kasım 2006'da Avrupa Birliği'nin Azerbaycan ile İşbirliği Eylem Planı yürürlüğe girdi. Eylem aşağıdakileri sağlamaktadır:

- AB'nin iç pazarına katılımı kabul edilen Azerbaycan'ın siyasi, ekonomik ve idari reformlarının yürütülmesinde ortak değerlere saygı;
- Vatandaşların serbest dolaşımını, mal, hizmet ve sermaye devrini sağlamak için entegrasyon ve serbestleştirme süreçlerine katılım;
- -AB üye ülkeleri ile daha etkili siyasi diyalog ve işbirliği;

- Tercihli ticari ilişkiler ve açık pazar, göç ve uyuşturucu ve organize suçla mücadele alanında işbirliği, yatırımların teşviki, yeni finansal kaynakların akışı ve Dünya Ticaret Örgütü üyeliğine destek;
- İnsan haklarının korunması, demokratik dönüşüm, yolsuzluk, ikili ve bölgesel ilişkilerin artırılması konuları.

(http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_azerbaijan_en.pdf)

Söz konusu belgenin önemli hükümlerinden biri, AB'nin AGİT Minsk Grubu'nun çabalarını destekleyerek, BM Güvenlik Konseyi'nin olanaklarını kullanarak, AB'nin devletlerle diyalogunu güçlendirerek Dağlık Karabağ sorununun barışçıl çözümüne katılmasıydı. Güney Kafkasya'daki ihtilafın siyasi bir çözümüyle ilgileniyor.

18 Ekim 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan, Avrupa Topluluğu ile yakın işbirliği yapma arzusunu ve ilgisini ilan etti. Ancak ciddi siyasi ve sosyo-ekonomik sorunlar Bakü'nün Avrupa ülkeleriyle eşit bir diyalog yürütmesine izin vermedi. Sonuç olarak, 1990'ların başında, AB'nin Azerbaycan ile işbirliği esas olarak aşağıdakiler gibi teknik programların uygulanmasıyla ilgiliydi:

TACIS - "BDT Ülkelerine Teknik Yardım"- Avrupa Birliği'nin BDT'deki ekonomik reform sürecinin hızlandırılmasını teşvik etme programı. Kooperatif çerçevesi, işletmelerin yeniden yapılandırılması, özel sektörün geliştirilmesi, tarım, enerji ve ulaşım, kamu yönetimi reformunu içeriyordu. 1991'den 2006'ya bu amaç için 7,3 milyar avro tahsis edildi. TACIS programının Azerbaycan ile ilgili bölümünde üç ana işbirliği alanına öncelik verilmektedir: altyapı, özel sektör ve insan kaynaklarının geliştirilmesi. TRASECA ve INOGATE, TACIS'in Azerbaycan ile bağlantılı ana çok taraflı projeleridir. 2004 yılına kadar ülkemize AB'den aşağıdaki alanlarda 430 milyon avroluk mali yardım sağlandı:

- mülteciler için gıda yardımı;
- enerji projeleri, ulaşım ve gıda güvenliği, altyapı reformları;
- savaştan etkilenen bazı bölgelerin restorasyonu (Fuzuli bölgesindeki tren istasyonu, elektrik iletim cihazlarının yeniden inşası, içme suyu ve sulama sisteminin restorasyonu, okulların onarımı).

1 Ocak 2007 tarihinden itibaren, TACIS programının yerini daha geniş bir yetki ve yetkiye sahip olan Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Programı almıştır. Yörüngesinde Azerbaycan dahil 17 ülke vardı.(TACIS, 2003)

-INOGATE - "Petrol ve gazın Avrupa'ya taşınması için devletlerarası program" - AB, Karadeniz ve Hazar ülkeleri arasında enerji sektöründe uluslararası işbirliği programıdır. Program 1996 yılında kuruldu. Azerbaycan Cumhuriyeti 1996 yılından beri INOGATE Programının Ortak Ülkesi ve 69 INOGATE projesinin 33'ünün faydalanıcısıydı. INOGATE Programının amaçlarından biri de Azerbaycan'a enerji sektöründe yardımcı olmaktır. İlk başta bu sadece Doğu Avrupa ve Kafkaslardan AB'ye uzanan petrol ve gaz boru hatları için geçerliydi. 2004 yılında Bakü'deki konferans ve Astana'daki konferanstan sonra, bu program enerji sektöründe daha geniş bir ortaklığa dönüştürülmüş ve dört ana alanda faaliyet göstermektedir:

- Enerji güvenliğinin sağlanması;
- Üye ülkelerin enerji piyasalarının yakınsaması;
- Ortak ve bölgesel çıkarlara ulaşmak için enerji projelerine yatırım çekmek;
- Sürdürülebilir enerji gelişimi.

- TRACECA-"Ulaştırma Koridoru Avrupa-Kafkasya-Asya"- Avrupa Birliği ve ortak ülkeler arasında "Avrupa-Kafkasya-Asya" ulaşım koridorunun organizasyonuna ilişkin uluslararası işbirliği programıdır. İşbirliği çerçevesi deniz, hava, karayolu ve demiryolu taşımacılığını, ulaşım güvenliğini ve ulaşım altyapısını kapsıyordu. Bu organizasyonun amacı, bu devletlerin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını desteklemek, alternatif ulaşım yolları aracılığıyla Avrupa ve dünya pazarlarına girme yeteneklerini artırmak ve katılımcı ülkeler arasında daha fazla bölgesel işbirliğini teşvik etmektir. 1993 yılında Brüksel'de kurulmuş TRACECA'nın temeli Brüksel Deklarasyonu'dur. Bu bildirgenin katılımcıları Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'dır. Kısa süre sonra programa Moldova, Moğolistan ve Ukrayna katıldı; 2000 yılında - Türkiye, Romanya ve Bulgaristan, 2009 yılındaysa – İran katıldı. 8 Eylül 1998'de Bakü'de Azerbaycan ve Gürcistan Cumhurbaşkanı'nın girişimi ve AB'nin TACIS-TRACECA programının desteğiyle "Tarihi İpek Yolu'nun Restorasyonu" başlığı

altında uluslararası bir konferans düzenlendi. Bu konferansa 32 ülke ve 12 uluslararası kuruluştan temsilciler katıldı.

Avrupa Komşuluk ve Ortaklığı'nın 2007-2010 yılları arasındaki yıllık programları çerçevesinde Azerbaycan'a 92 milyon avro tutarında yardım sağlandı: demokratik kalkınma ve etkin yönetim - 30 milyon avro, sosyo-ekonomik reformları desteklemek, yoksullukla mücadele ve yoksullukla mücadele , idari kapasitenin güçlendirilmesi - 32 milyon avro, ulaştırma, enerji ve çevre alanlarındaki ekonomik ve yasal reformları desteklemek için - 30 milyon avro.

Böylece, Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa yapılarıyla yakınlaşmayı dış politika stratejilerinin önceliklerinden biri olarak gören Güney Kafkasya ülkelerindeki demokratik ve ekonomik reformları desteklemeyi amaçlıyordu. Enerji kaynaklarının mevcudiyeti ve avantajlı jeostratejik konumu, Azerbaycan'ı Avrupa Birliği için avantajlı bir ortak haline getirmiştir. Her iki taraf da yakın işbirliği içinde kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için adımlar atıyor: AB - Hazar bölgesinin kaynaklarını kullanarak Avrupa'ya petrol ve gaz tedarikini çeşitlendirmek, böylece Rusya ve Azerbaycan'a olan bağımlılığı zayıflatmak. Azerbaycan - Dağlık Karabağ sorununu çözmek ve Avrupa pazarlarına enerji kaynaklarına erişim. (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_azerbaijan_en.pdf)

Sınırlarını güvence altına alma arzusu ve "komşu" ülkeleri Avrupa standartlarına yaklaştırma yeteneği, Avrupa Birliği'ni "komşu" ülkeler için bir dizi özel program geliştirmeye itti. Bu programların temel amacı ve özü, çeşitli düzeylerdeki entegrasyon bağlarını genişletmek ve derinleştirmek ve ayrıca gelecekte Birlik ülkeleriyle ilişkilerini düzenlemektir. Bu programlardan biri, Sovyet sonrası altı devlet için "Doğu Ortaklığı" adı verilen bölgesel bir programdır.

Doğu Ortaklığı, ana hedefi eski SSCB'nin altı ülkesiyle (Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Beyaz Rusya ve Ermenistan) AB entegrasyon bağlarını geliştirmek olan Avrupa Birliği'nin bir projesidir. Avrupa Birliği'nin Mayıs 2004'te bir başka genişlemeden sonra "yeni komşuları" ile ilgili olarak başlattığı Avrupa Komşuluk Politikası'nın bir tür bölgesel (doğu) boyutu olarak değerlendirilmektedir. Bu, derinlemesine ve kapsamlı serbest ticaret bölgeleri ve AB ekonomisine kademeli

entegrasyon dahil olmak üzere yeni ortaklık anlaşmalarının imzalanması anlamına gelir. Altı Sovyet sonrası ülkenin Avrupa Birliği'ne daha fazla katılma olasılığı sorunu program tarafından dikkate alınmamaktadır.(Menaqarashvili, 2011)

Prag'daki bir zirvede AB'nin bölgesel girişimi kuruldu. Bu girişim altı Sovyet sonrası ülkeyi birleştirdi - Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna. "Prag Deklarasyonu"nu imzalayan Azerbaycan, "Doğu Ortaklığı"nın dört tematik platformunu uygulamaya başladı: demokrasi, ekonomik entegrasyon, enerji işbirliği ve insanlar arası temaslar. İşbirliğinin enerji yönüne özellikle dikkat edilir. Uygun bir coğrafi konuma sahip olan ve önemli enerji kaynaklarına sahip olan Azerbaycan, Avrupa Birliği'nin Karadeniz-Hazar bölgesi için geliştirdiği enerji programlarının aktif bir katılımcısı olmuştur. Azerbaycan, Doğu Ortaklığı çerçevesinde ülke ekonomisine ek yatırımların girişi, enerji ortaklığı, eğitim programları, vize rejiminin serbestleştirilmesi konusunda bir anlaşma gibi bir dizi olumlu sonuç elde etti. Doğu Ortaklığı'nın ana başlatıcısı, 26 Mayıs 2008'de İsveç'in desteğiyle "Avrupa komşuları" ile ilişkileri derinleştirmeyi öneren Polonya idi. Zirvede imzalanan "Prag Deklarasyonu"na uygun olarak dört tematik platform çerçevesinde işbirliği yapılması planlandı:

- demokrasi, etkili yönetim ve istikrar (kamu hizmeti reformları, yolsuzlukla mücadele, adalet ve polis alanında işbirliği, medya özgürlüğü vb.);
- serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması da dahil olmak üzere AB'nin sektörel ekonomik politikalarıyla ekonomik entegrasyon ve yakınsama;
- enerji güvenliği ("Doğu Ortaklığı" ülkelerindeki enerji politikası ve yasal çözümlerin Avrupa Birliği uygulaması / kanunu ile birleştirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi);
- insanlar arasındaki bağların geliştirilmesi (buna vize rejimi, göç ve kültürel işbirliği konuları da dahildir).

"Doğu Ortaklığı" çerçevesinde, Avrupa Birliği, esas olarak güçlenmeleri ve rekabet güçleri nedeniyle ortak ülkelerin ekonomik kalkınmasına yönelik olan East Invest projesini desteklemektedir. Azerbaycan ile işbirliği içinde küçük ve orta ölçekli

işletmelerin gelişimine özel önem verilmekte, bu işletmelere danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Entegrasyonun ana yönü, AB ile Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi (DCFTA) Anlaşmasıdır. Bu anlaşma, ticaretin tüm alanlarında gümrük engellerinin ve gümrük kotalarının kaldırılmasını içermektedir. Ancak Azerbaycan, AB ile ekonomik işbirliğinin bu noktasını dikkate almıyor, çünkü ülke ana talebi karşılamıyor - Dünya Ticaret Örgütü üyesi değil. Kabul edilen "Doğu Ortaklığı: yol haritası" belgesinin, "Doğu Ortaklığı"nın, Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne katılım hazırlıklarında Azerbaycan'a yardımcı olmak için Azerbaycan ile AB arasındaki ticareti destekleyeceğini vurguladığı belirtilmelidir. düzenlemelerin artan yakınsamasının bir sonucu olarak iç pazar AB ile kademeli bir uyum. Azerbaycan'ın DTÖ'ye katılımı konusundaki müzakereler 1997 yılından bu yana devam etmesine rağmen, ülke pazarını yabancı ürünlere açmak için acele etmiyor. Bunun kendine göre nedenleri var ve bunlardan ilki yerli üreticinin korunması. Azerbaycan her şeyden önce çiftçileri ve şirketleri için şartlar yaratmalıdır.

13 Kasım 2004 tarihinde Bakü'de Avrupa Birliği, Hazar ülkeleri ve komşu ülkeler arasında enerji işbirliği konulu uluslararası bir konferans düzenlendi. Konferans, Karadeniz-Hazar bölgesi ülkelerinin enerji piyasaları ile Avrupa Birliği arasındaki etkileşimi konu alan "Bakü Girişimi" adlı bir belgenin imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu ortaklık, enerji politikalarının uygulanmasında, ticarete, transit geçişte ve çevre korumada ortak yaklaşımlar öngörüyordu. "Bakü Girişimi"ni takiben, Avrupa Komisyonu Nisan 2007'de bölgesel işbirliği için yeni bir girişim olan Karadeniz Sinerjisini önerdi. Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye, Moldova, Romanya, Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ı içeriyordu. Avrupa Birliği için Karadeniz bölgesi, Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektöründen Avrupa'ya enerji kaynaklarının temini için önemli bir geçiş bölgesidir. Genel olarak, AB'nin Güney Kafkasya'daki enerji politikası, petrol ve gaz üreticisi ve transit ülkesi olarak Azerbaycan'ın enerji potansiyelini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Petrol ve gaz sektörünün gelişmesiyle birlikte Azerbaycan'da alternatif enerji kaynakları (güneş, rüzgar, su) aktif olarak gelişmektedir. "Doğu Ortaklığı" programı çerçevesinde, Avrupa Birliği, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Şirketi'nin Alternatif ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları konusundaki çalışmalarını koordine etmektedir.

"Doğu Ortaklığı"nın bir başka yönü de insanlar arasındaki ilişkileri geliştirmek ve artırmaktır. Ülkelerin diğer kültürleri ve gelenekleri tanımalarına, komşularını daha iyi anlamalarına, eğitim kalitesini artırmalarına yardımcı olur. "Doğu Ortaklığı" sayesinde, Avrupa Birliği ve ortaklar arasındaki akademik değişimi artırmayı amaçlayan ortaklığın ikinci aşaması olan Erasmus Mundus II programı Azerbaycan'da başladı. AB Bakanlar Konseyi'nden yetki aldıktan sonra, Avrupa Komisyonu Mart 2012'de vize rejiminin basitleştirilmesi konusunda Azerbaycan ile müzakerelere başladı. Bu müzakerelerin sonucu, AB ile Azerbaycan arasında vize rejiminin serbestleştirilmesine ilişkin Anlaşma'nın 29 Kasım 2013'te Vilnius'ta imzalanması oldu. Bu sadeleştirmeler devlet memurlarını, öğrencileri, gazetecileri, araştırmacıları, tıbbi tedaviye giden vatandaşları etkilemektedir.(Bolqova, 2011)

2.3 Avrupa Enerji Piyasasının Özellikleri Ve Orada Azerbaycan'ın Rolü

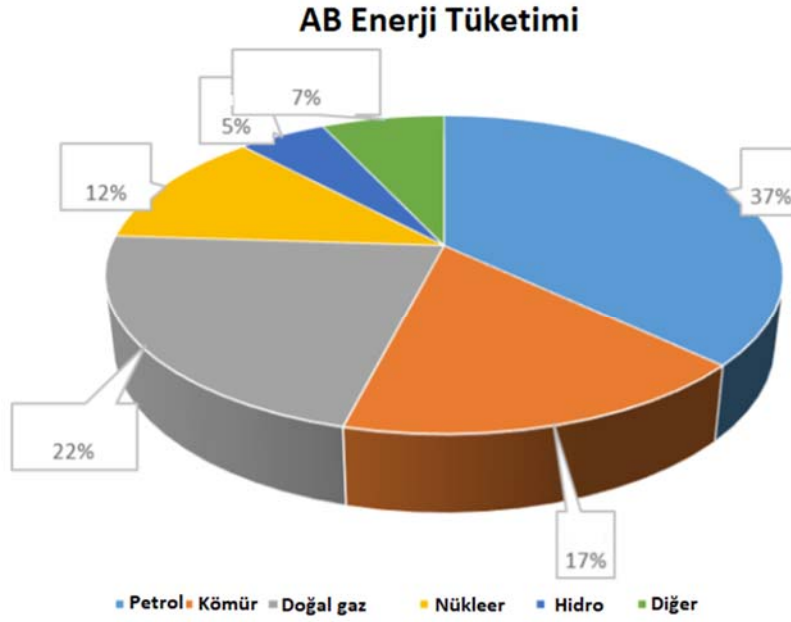
Ekonominin gerekli miktarda enerji kaynağı ile minimum riskle istikrarlı bir şekilde sağlanması sorunu, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan tüm dünya ülkelerinin dış politika sorunları arasında lider konumlarda yer almaktadır. Gerçekten de enerji güvenliği alanında çok gelişmiş ülkelerin ciddi sorunları var. Birçoğunda hiç hidrokarbon kaynağı bulunmazken (Japonya, Güney Kore, Tayvan, bazı Avrupa ülkeleri vb.), diğerleri ise eski tükenmiş yataklara (Büyük Britanya, Norveç, Hollanda) sahiptir. Bu devlet süreçleri enerji güvenliği sorunudur ve Avrupa Birliği'nde bu konu dış politika stratejisinin yönlerinden biridir. Avrupa Birliği çeşitli bölgelerden kaynak ithal etmektedir. Orta Doğu ülkeleri, Afrika bölgesi, Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan'ı kapsamaktadır. XXI yüzyılda, petrol ve doğal gaz fiyatlarının belirlenmesi, hidrokarbon arzı için uygun koşullar yavaş yavaş ekonomik alanın ötesine geçti ve jeopolitik bir odak aldı. Devletlerarası ilişkilerde enerji faktörü her düzeyde ve birçok müzakerenin gündeminde yer almaktadır. Enerjinin gelişmesi ve gelişiminin yeterli düzeyde sürdürülmesi, üretim ve hizmetlerin işleyişi için gerekli bir koşuldur. AB çerçevesinde, enerji geliştirme hedefleri bir öncelik olarak belirlenmiştir.

Her şeyden önce, AB'nin enerji süreçlerinde petrolün önemli bir payını not etmek gerekiyor. AB enerji politikasındaki diğer kaynaklar arasında nükleer enerji ve alternatif enerji kaynakları (güneş pilleri, rüzgar enerjisi vb.) önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu tür enerji üretimi Avrupa'daki enerji piyasası koşullarında henüz yeterince uygulanamamakta ve enerji kaynakları arasında asıl yer doğalgaza ayrılmaktadır. Çoğu AB ülkesinin kendi gaz kaynakları yoktur ve bu nedenle onları ithal etmek zorundadır. İstisna, kısmen Hollanda, Danimarka ve Birleşik Krallık olmak üzere Norveç'tir.(Doran , 2014)

Avrupa Birliği'nin başlıca doğal gaz ihracatçıları Cezayir ve Rusya'dır. AB ülkeleri kendilerini enerji risklerinden korumak için enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışıyor. Alternatif gaz taşıma yollarının geliştirilmesi, Avrupa ülkelerinin stratejik planlarında önemli bir yer tutmaktadır.

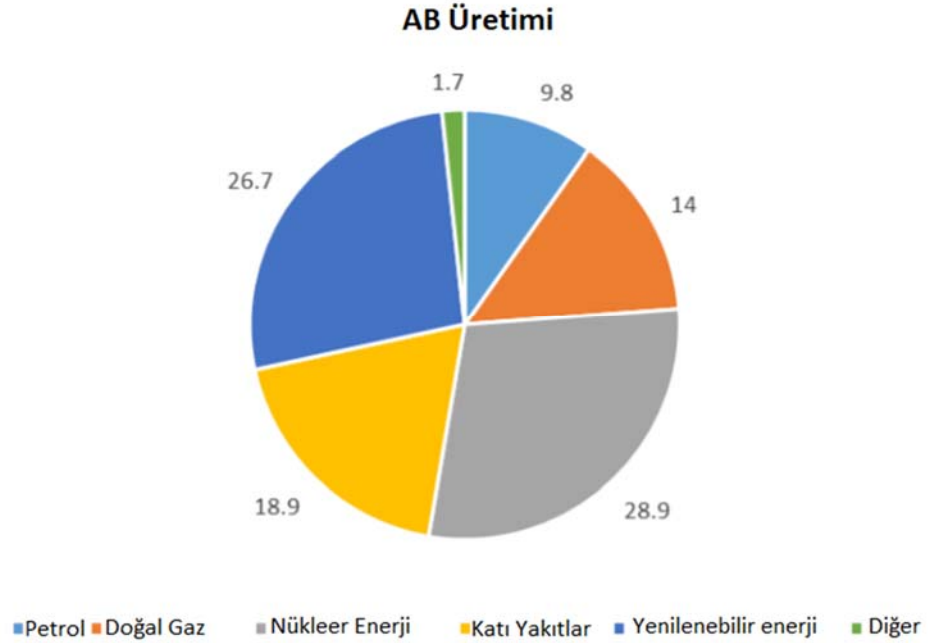
Enerji politikası konusu 1992'de Maastricht Antlaşması'nda yer alıyordu. Ancak o zaman enerji, Avrupa entegrasyonunun gelişimi için ayrı bir yön olarak tahsis edilmedi, ancak ortak bir pazarın oluşturulması ve ülkelerin uyumlaştırılması için bir araç olarak kabul edildi. AB ülkelerinin ekonomik faaliyetlerinde, ortak bir ortak enerji politikası çok daha sonra ortaya çıktı. Gelişimin bir sonraki aşaması, enerji alanında ortak bir pazarın oluşturulması bağlamında elektrik ve gaz piyasasını düzenleyen bir dizi Direktifin kabul edildiği 1996 ve 1998 yıllarıydı.

AB'nin ortak enerji politikasından ilk söz, 2005'te AB'nin Londra oturumunun gelecekte bu politikayı geliştirme ve onaylama konseptini onayladığı zaman ortaya çıktı. Londra oturumunun ardından 2006 yılında enerji politikası alanındaki son temel belge yayınlanmış ve geleceğin enerji politikasının temel parametreleri ortaya konmuştur. Belge "Yeşil Kitap"ta yayınlandı ve "Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji için Avrupa Stratejisine Doğru" olarak adlandırıldı. Stratejinin ana hedefleri, yüksek ekonomik verimliliğin sağlanması, çevrenin korunması ve arz güvenliğinin sağlanmasıdır. Avrupa Birliği'ne katılan tüm ülkelerden yalnızca Birleşik Krallık, nispeten önemli miktarda petrol üretiyor (- 2009'da 68 milyon ton). Bu kadar yetersiz bir enerji kaynağı rezervi, Avrupa Birliği'ni bunları yıllık olarak ithal etmeye zorluyor.

Şekil 3. 2018 yılında Avrupa Birliği'nin yakıta göre toplam birincil enerji tüketimi(Avrupa Birliği'nin enerji politikası)

Şekil 3'e göre AB toplam enerji tüketiminde petrol tüketiminin payının en yüksek - %37 olduğunu görebiliriz. Enerji tüketiminin %17'si – kömüre ve %22'si gazın payına düşüyor. 2013 yılı istatistiklerine göre Avrupa Birliği, enerji tüketimi açısından dünyada %12,9'luk bir endeks ile Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından üçüncü sırada yer almaktadır. AB Enerji Komisyonu'nun internet sitesinde yayınlanan verilere göre Avrupa Birliği, tükettiği tüm enerjinin yarısından fazlası olan enerji kaynaklarının %53'ünü ithal ediyor. Bu ithalatın maliyeti günlük 1 milyar €'dan fazladır. Kendi enerji kaynaklarının neredeyse tamamen yokluğu, Avrupa Birliği'ni, özellikle dar bir tedarikçi yelpazesinden sürekli olarak ithal etmeye zorlamaktadır. AB'ye ithal edilen gaz arzının %84'ünü Norveç ve Cezayir sağlarken, Rusya, Norveç ve Suudi Arabistan ithal petrol arzının %60'ını sağlıyor. Avrupa'nın enerji bağımlılığı, kademeli olarak zayıflamasına rağmen, ciddiliğini koruyor: Eurostat'a göre, AB ortalama olarak Rusya'ya gaz arzında %30, petrolde %35, kömürde %26 bağımlı durumdadır. Avrupa Komisyonu'nun belirttiği gibi, altı AB üye ülkesi Rus gazına %100 ilgi gösteriyor: bunlar Letonya, Litvanya, Estonya, Finlandiya, Bulgaristan ve Slovakya -dir.

Şekil 4. Birincil enerji üretimi, AB-28, 2015 (toplamın %'si, ton petrol eşdeğeri bazında).

Enerji üretiminde en yüksek oran nükleer ve yenilenebilir enerji kaynaklarına düşmektedir (%28,9 ve %26,7). Avrupa Birliği kendi kaynaklarını sağlayamıyor, bu nedenle enerji piyasasının inşasındaki ana mücadele, enerji arzı sağlama konusunda dış aktörler ve sistemik ilişkilerin oluşumu ile ilgilidir. Avrupa Birliği, enerji güvenliği konusundaki artan endişesini gizlemiyor. AB üye ülkelerinin enerji kaynaklarının azalan üretimi, 2030 yılına kadar AB'nin petrol ve gazın %75'e kadarını ithal etmek zorunda kalacağı ve çoğu için sınırlı sayıda ülkeden ithalat yapılabileceği gerçeğine yol açmaktadır. Nijerya'nın enerji kaynaklarının rezervleri AB ülkeleri için tartışılmaz bir öneme sahiptir. Trans-Sahra boru hattı, Nijerya'dan Akdeniz ülkelerine doğal gaz tedarikini sağlıyor ve Avrupalı güçler tarafından enerji sistemi için alternatif bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Ancak, Kuzey Afrika'ya atıfta bulunarak, Avrupa'nın Rusya Federasyonu ile enerji arzı alanındaki geleneksel ilişkilerinden vazgeçmediğini belirtmek gerekir. Bu ortaklar arasında enerji alanında özel bağlantılar vardır. Bu yönlendirmelere ek olarak, Avrupa ülkeleri ile Karadeniz-Hazar bölgesi arasındaki işbirliği olasılığı da göz önünde bulundurulmalıdır. AB için bu bölge, bir çeşitlendirme politikasının garantisidir, çünkü Karadeniz ve Hazar

Denizi havzasındaki ülkelerdeki birçok rezerv, AB'nin Rusya'ya bağımlı olmayan teslimatları garanti etmesine izin vermektedir.

Üretici ülkeler, tüketen ülkeler ve enerji kaynaklarının taşındığı ülkeler arasında bir diyalog kurma ihtiyacıyla bağlantılı olarak, Avrupa Topluluğu Şubat 1991'de, amacı tek tip kurallar oluşturmak olan bir Avrupa Enerji Bildirgesi önerisi önerdi. Uluslararası enerji piyasasının işleyişi. Şart, ülkelere herhangi bir yasal yükümlülük getirmemiştir. Belgeye göre, enerji ortakları arasındaki işbirliği aşağıdaki hedefler ve ilkeler üzerine kurulmalıdır:

- açık ve verimli enerji piyasalarının geliştirilmesi; - özel yatırımı teşvik edecek koşullar;
- ayrımcılık yok;
- kaynaklar üzerindeki egemenliğe saygı;
- enerji alanında çevrenin öneminin tanınması.

Bu ilkeler temelinde, 17 Aralık 1994 tarihinde Lizbon'da imzalanan Enerji Şartı Antlaşması, yasal olarak bağlayıcı çok taraflı bir anlaşma haline geldi. Antlaşma enerji sektöründeki neredeyse tüm işbirliği alanlarını kapsıyordu - yatırım, ticaret, transit ve enerji verimliliği. Bugüne kadar, anlaşma Avrupa ve Asya'daki devletler tarafından imzalandı veya kabul edildi. Bu devletler arasında Azerbaycan Cumhuriyeti de vardı. 2 Aralık 1997'de, Azerbaycan Milli Meclisi tarafından Enerji Şartı Antlaşması ve Enerji Verimliliğine İlişkin Enerji Şartı Protokolü onaylandı ve 16 Nisan 1998'de resmen yürürlüğe girdi. Enerji Şartı'nın şartlarını kabul ederek Azerbaycan liderliği, Avrupa Birliği ile enerji diyalogunu güçlendirme arzusunı gösterdi.

Avrupa Birliği Azerbaycan'ın ana ticaret ortağıdır, AB ülkeleri cumhuriyetin dış ticaretinin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Azerbaycan, enerji güvenliğinin garantörü olarak Avrupa'yı özellikle ilgilendirmektedir. Azerbaycan büyük enerji kaynaklarına sahip bir ülkedir. 1846 yılına kadar, yani. Azerbaycan'da Pensilvanya'da (1859) petrol yataklarının bulunmasından 10 yıldan fazla bir süre önce Bibiheybat topraklarında ilk petrol kuyusu fişkıyordu. Bu arada, petrolün

endüstriyel yollarla ilk üretimi XIX yüzyılda Azerbaycan'da gerçekleştirilmiştir. Avrupa ülkelerinin Azerbaycan'a olan ilgisinin, 1870-1890 gibi erken bir tarihte Batı sermayesinin Bakü petrol üretimine girmesiyle başlayan kendi tarihöncesine sahip olduğu belirtilmelidir. 1872'de Bakü civarında (Balakhany, Sabunchi ve Ramany) petrol çıkarıldı. Petrol üretiminin gelişimi, 1875'te geniş Balakhani yatakları satın alan ve bir petrol rafinerisi inşa eden ve iki yıl sonra bir petrol boru hattı işletmeye alan Bakü'deki Nobel kardeşleri cezbedi. 1892'de bölgenin petrol endüstrisindeki Nobelleri takiben "Binbo" şirketini kuran Rothschild'ler ortaya çıktı. (<http://aliyevheritage.org/ru/oilstrategy.html>)

Hazar Denizi'nde petrol taşımak için küçük petrol tankerleri inşa etmeye ve ardından Volga'daki mavnalara pompalamaya başladılar. Rothschild'ler ayrıca Bakü'den Batum'a demiryolu inşasına ve 1905'te tamamlanan petrol boru hattının inşasına da yatırım yaptı. Ancak Kafkas bölgesinin Sovyet devletine girmesinden sonra, Avrupa on yıllarca ilgisini kaybetti. Ayrıca dünyada ilk kez 1949 yılında Azerbaycan'da açık deniz petrol yataklarından petrol üretilmiştir. SSCB'nin çöküşü ve yeni bağımsız devletlerin oluşumu, Avrupa ülkelerinin Kafkasya'ya olan ilgisini yeniden canlandırdı.

1990'ların başında Avrupa Topluluğu, eski Sovyetler Birliği ülkeleri için enerji işbirliğine özel önem vererek teknik yardım programları geliştirdi ve uygulamaya başladı. Hazar bölgesinden Batı Avrupa pazarlarına kesintisiz petrol ve gaz tedarikini organize etmek için Avrupa Topluluğu, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin mevcut boru hattı sistemlerinin entegrasyonunu ve yeniden yapılandırılmasını amaçlayan "Eyaletlerarası petrol ve gaz boru hatlarının yönetimi" projesini önerdi. devletler. Geçen yüzyılın 1990'lı yılların ortalarında iki siyasi kararın kabulü, ülkenin petrol ve gaz politikasının şekillenmesinde belirleyici bir öneme sahipti, Azerbaycan'ın yeni enerji stratejisinin yaratıcısı ve ilham kaynağı ulusal lider Haydar Aliyev'di. Bu aynı zamanda cumhuriyetin Avrupa'nın enerji güvenliğine katkıda bulunmaya hazır olduğunu da gösteriyordu.

Azerbaycan için, AB ile bir enerji diyalogu, yatırım çekmenin ve Dağlık Karabağ sorununun en hızlı şekilde çözülmesi için uygun koşullar yaratmanın bir yoludur.

Avrupa Birliği için etkin bir enerji diyalogu, hidrokarbon ithalatının çeşitlendirilmesi için Azerbaycan enerji kaynaklarına erişim için bir fırsattır. Bu nedenle, AB-Azerbaycan'ın enerji alanındaki stratejik ortaklığı, her iki tarafın derin bir karşılıklı çıkarlarını yansıtmaktadır.

Azerbaycan'ın Avrupa Komşuluk Politikasına dahil edilmesinden birkaç ay sonra, 13 Kasım 2004'te Bakü'de Avrupa Birliği, Hazar ülkeleri ve diğer komşu ülkeler arasında enerji işbirliği konusunda uluslararası bir konferans düzenlendi. Konferans, Karadeniz-Hazar bölgesi ülkelerinin enerji piyasaları ile Avrupa Birliği arasındaki etkileşimi konu alan "Bakü Girişimi" adlı bir belgenin imzalanmasıyla sonuçlandı. Böyle bir ortaklık, enerji politikaları, ticaret, transit ve çevre korumanın uygulanmasında ortak yaklaşımları varsayıyordu. Bu girişim, Karadeniz ve Hazar Denizi ülkelerinin yanı sıra AB ülkelerinin üyelerini enerji işbirliği sorunlarının geniş bir tartışmasına çekmeyi amaçlıyordu. 7 Kasım 2006, Azerbaycan ve Avrupa Komisyonu tarafından Enerji Sektöründe Mutabakat Muhtırası. Memorandum, daha yakın bir ikili enerji ortaklığının temellerini attı. (<http://renen.ru/nuclear-power-status-and-prospects/>)

Şu anda SOCAR, Azerbaycan'dan Avrupa, Asya ve Amerika'nın 30'dan fazla ülkesine petrol tedarik ediyor. 2015 yılında Azerbaycan'dan yapılan tüm petrol ihracatının dörtte biri İtalya'ya, petrol ürünleri ihracatının dörtte biri Malta'ya düştü. 2015 yılında Azerbaycan yaklaşık 35 milyon ton petrol ihraç etmiştir. İtalya (%25), Almanya (%13), Endonezya (%10), İsrail (%9) ve Fransa (%8) en büyük alıcılar oldu. Toplam petrol ürünleri ihracatının dördüncüsü Malta, %16'sı Türkiye, %14'ü Gürcistan, %10'u Cebelitarık ve %9'u İtalya'ya yapıldı. 40 milyar doları aşan büyük ölçekli bir enerji projesi olan Güney Gaz Koridoru başarıyla geliştirildi. Güney gaz koridoru, ülkenin ek hacimlerde doğal gaz üretmesini sağlayacak ve böylece Azerbaycan'dan Avrupa pazarlarına gazın taşınmasını artıracaktır. Azerbaycan'ın komşularıyla ortaklaşa yürütölen bir diğer önemli girişim ise Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'yi birbirine bağlayan ve Asya ile Avrupa arasında yeni ulaşım bağlantıları sağlayan Bakü-Tiflis-Kars demiryoludur.

Rusya, gaz üretiminde dünyada ilk sırada yer alıyor. Avrupa'da Rus gazına olan talep artmaya devam ediyor. Böylece, 2013 yılında Gazprom Grubu'nun BDT dışı ülkelere gaz satış hacmi, 2008.m gaz krizinden bu yana rekor 174,3 milyar metreküpe ulaştı. İtalya, 2012 yılına kıyasla %67 oranında artan ihracat hacmiyle büyümenin lideri oldu. Gazprom'un İngiltere'deki gaz satış hacmi %42, Almanya'ya ihracatı ise %21 arttı. (<http://renen.ru/nuclear-power-status-and-prospects/>)

Rusya-Avrupa ilişkilerinin gelişimi üzerinde önemli etki Avrupa Komisyonu (AK) tarafından sağlanmaktadır. Mart 2015'te, Ukrayna'daki askeri-politik olaylarla bağlantılı olarak benimsenmesi hızlandırılan AB'nin yeni enerji stratejisine ilişkin AK aktif tartışması. Rusya-Ukrayna krizi nedeniyle 2014 yılında Rusya'ya uygulanan yaptırımlar sorununa özellikle dikkat edilmelidir. Bunlar, en büyük Rus bankalarına uzun vadeli borç verme yasağı ve derin deniz sondajı da dahil olmak üzere, Rusya tarafından Arktik raf mevduatlarının geliştirilmesinin mümkün olmadığı enerji teknolojilerinin sağlanmasını içeriyor. Bir bakıma Ukrayna çevresindeki kriz, Rusya ile AB arasındaki ilişkilerin soğumasına ve Enerji Diyaloğu faaliyetlerinin dondurulmasına yol açmış, bu da Rus-Avrupa işbirliğinin olumlu potansiyelinin yok olmasına neden olmuştur. AB, Ukrayna'daki ihtilafın çözülmesi ve enerji kaynaklarının bir etki unsuru olarak kullanılmasının durdurulmasının ardından Rusya ile enerji ilişkilerini yeniden başlatmaya hazır olduğunu duyurdu.

Enerji faktörü, transit ülkeler olarak Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya arasındaki çatışmalarda kanıtlandığı gibi, genellikle siyasi hedeflere ulaşmak için kullanılır. Rusya Federasyonu'nun AB'nin önde gelen enerji ortağı statüsünü pekiştirme arzusu, Avrupa Birliği'nde makul korkulara neden oluyor. Batılı analistler, Avrupa Birliği'ne, katılımcılarının krizler sırasında birbirlerini destekleyeceği şartlar altında toplu enerji güvenliği konusunda bir anlaşma bile imzalamasını teklif ediyor. Bu koşullarda Azerbaycan'ın AB'nin stratejik ortağı olarak önemi artmaktadır. AB ülkeleri için arzın enerji güvenliği, enerji üreten ülkeler için güvenlikle mantıksal olarak telafi edilmelidir. Azerbaycan, Avrupa Birliği'ne Rus kaynaklarına olan bağımlılığını azaltan garantili enerji kaynakları sağlayabileceğini göstermiştir. Ve Azerbaycan'a baskı yapılmasına rağmen, ülke hükümeti, Ukrayna'nın aksine, Rusya'nın Şah Deniz anlaşmasına müdahalesini

engelleyebildi. Bakü'de sözleşmenin imzalanmasının arifesinde AB, Rusya ile Güney Akımı doğalgaz boru hattı projesine ilişkin bir anlaşmayı engelledi. Küreselleşme bağlamında enerji kaynaklarının arz ve talebi birbiriyle ilişkili olduğundan, AB'nin enerji güvenliği büyük ölçüde bir enerji üreticisi olarak Azerbaycan'ın güvenliğine bağlıdır. Batı siyasi pratiğinde enerji güvenliği kavramının, "tüketici ülke tarafından tedarik eden ülkeler için gerekli siyasi ve ekonomik kuralların oluşturulması veya belirli dış ekonomik, enerji sağlayan ülkeler için siyasi ve diğer koşullar". Azerbaycan örneğinde, böyle bir koşul, Dağlık Karabağ sorununa objektif bir çözüm bulunması gerekir.

Bu nedenle, AB ülkelerinin enerji arzı sorununu çözmenin ana yönlerinden biri, geleneksel olmayan ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve yüksek enerji tüketimi verimliliği ile ilişkilendirilmelidir, ancak klasik enerji kaynakları ana sektörü işgal etmektedir. Enerji politikasının coğrafi yönü, çeşitlendirme politikasında önemli bir yer tutmaktadır. AB için malzeme coğrafyasının genişlediği söylenebilir. AB için, bir yandan stratejik bir kanalda ilişkiler kurmak, diğer yandan bağımlılığa karşı koymaya çalışmak önemlidir. Bu nedenle, gördüğümüz gibi, AB stratejisinde, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesini sağlamak için Afrika ülkeleri, Orta Doğu ülkeleri ve ayrıca Karadeniz-Hazar bölgesi ülkeleriyle aktif ilişkiler kuruyor.(Trusnov, 2011)

2.3.1 Azerbaycan Cumhuriyeti ve AB'nin petrol stratejisi

Dünyanın en eski petrol ülkesi olan Azerbaycan'ın petrol endüstrisi 150 yıllık geçmişiyle uzun bir gelişme yolunda ilerlemiştir. 19. yüzyılın ortalarında Azerbaycan'da endüstriyel bir şekilde petrol üretimi başlamıştır. 1848'de Bakü'de Bibi Heybat yatağından kuyuya çarpan bir petrol çeşmesi, Azerbaycan'da endüstriyel olarak "siyah altın" üretiminin temelini attı. Zaten 1899'da Azerbaycan petrolün çıkarılması ve işlenmesinde dünyada birinci sıraya çıkmış ve dünya petrol üretiminin yarısını vermiştir. "Yüzyılın Teması"na kadar Azerbaycan'da bir milyar tondan fazla petrol üretildi. Ve dünyada ilk kez petrolün endüstriyel olarak çıkarıldığı yer Azerbaycan'dı. Bu gerçek, dünya petrol tarihinde özel bir yere sahiptir. Azerbaycan'daki petrol uzmanlarının petrol ve gaz üretimi alanında edindiği bu

yenilikçi deneyimin dünya çapında uygulanmasıyla ülkemiz yirminci yüzyılın ortalarından itibaren dünya petrol mühendisliğinin ana merkezlerinden biri olarak tanınmaya başlamıştır. Birçok tarihi olayda Azerbaycan petrolü de önemli roller oynadı. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman faşizmine karşı kazanılan zafer hakkında söyleyebiliriz. Bu zaferde Azerbaycan petrolü belirleyici bir faktör oldu. Azerbaycan'da yaklaşık 75 milyon ton petrol üretilmesi nedeniyle savaşta büyük başarı kazanıldı. Eski SSCB'nin savaş yıllarında ürettiği toplam benzinin %80'i ve çeşitli yağların %96'sı Bakü'ye düştü. (<http://caspianoilgas.az/ru-opennews/193.41.html>)

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra petrol ve gaz sahalarını geliştirmenin yollarını aramaya başladı. Ancak Azerbaycan, 1990'larda Batılı petrol şirketlerini çekmesini gerektiren bağımsız gelişimi için yeterli mali ve teknik imkanlara sahip değildi. O zamanlar Azerbaycan birçok zorlukla karşı karşıya kaldı: Ermenistan ile Dağlık Karabağ sorunu, Hazar Denizi'nin belirsiz statüsü; ve Batılı şirketlerin de varlığı ile komşu Rusya ve İran'ın rızası. Bu nedenle Azerbaycan ilk kez yabancı şirketleri cezbetme konusunda ekonomik ve ticari amaçlardan ziyade siyasi hedefler peşinde koştu.

Ancak ancak 20. Yüzyılın sonunda bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan petrol endüstrisini ulusal çıkarları doğrultusunda geliştirme fırsatı buldu. Bu fırsat, 1993 yılında Azerbaycan'da iktidara gelen Haydar Aliyev tarafından hayata geçirildi. 1990'ların başında, Azerbaycan'da siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda tam bir kriz, SSCB'nin çöküşü ile ilişkilendirildi. Zor bir durumdan çıkış yolu bulmak için petrol faktörünün kullanılması esas alınarak Haydar Aliyev'in önderliğinde Azerbaycan'ın petrol stratejisi geliştirildi. (Mirbalayev, 2002)

Petrol stratejisi, karşılıklı yarar ilkesine dayanan, büyük yabancı petrol şirketleriyle işbirliğine dayanan, ülkenin enerji kaynaklarını ekonomik dolaşıma dahil eden uzun vadeli bir ulusal kalkınma programıdır. Bu stratejinin geliştirilmesinin temel koşulu, hem mevcut hem de gelecek nesillerin çıkarlarının gözetilmesiydi. Bu ilke Haydar Aliyev'in sözleriyle ifade edilmektedir: "Petrol, Azerbaycan'ın en büyük

zenginliğıdir, halkına aittir ve sadece şimdiki kuşağı değil, aynı zamanda geleceğe de aittir.” (Mirbalayev, 2002)

Azerbaycan’ın petrol stratejisi çerçevesinde imzalanan ilk anlaşma, Hazar Denizi’nin Azerbaycan sektöründeki Azeri, Çırac ve Güneşli yataklarının yabancı petrol şirketleriyle ortak geliştirilmesini sağlıyor. Hidrokarbon sahalarının 670 milyon ton petrol ve bu sahalarda yaklaşık 130 milyar metreküp gaz olduğu tahmin ediliyor. Bu sözleşmenin hazırlanmasına ilişkin müzakereler Bakü, İstanbul ve Houston şehirlerinde bir yıldan fazla sürmüş ve Eylül 1994’te sözleşme imzaya hazır hale gelmiştir. Bu sözleşme, yukarıda belirtilen alanların enerji kaynaklarının dünyanın 8 ülkesini temsil eden 11 büyük petrol şirketi ile ortak geliştirilmesini sağlamaktadır. Daha sonra, bu anlaşma “Yüzyılın Sözleşmesi” olarak tanındı. Yüzyılın Sözleşmesinde 8 ülkeden (Azerbaycan, Türkiye, ABD, Japonya, İngiltere, Norveç, Rusya ve Suudi Arabistan) 13 şirket yer aldı (Amoco, BP, McDermott, Unikal, SOCAR, Lukoil, Statoil, Exxon, Turkish Petroleum, Penzoil, Itochu, Remko, Delta). Yüzyılın sözleşmesi 19 ülkeden 41 petrol şirketinin katılımıyla 26 anlaşmanın daha imzalanmasının da önünü açtı. (<http://area.gov.az/>)

Bu sözleşme, Azerbaycan’ın yeni petrol stratejisinin ve mevcut hızlı gelişiminin temelini attı. O andan itibaren Azerbaycan’ın yeni bir gelişme aşaması başlatıldı. Cumhurbaşkanı Aliyev, ülke için istenen sonuçları elde etmeyi başardı. Batılı şirketlerin Yüzyılın Sözleşmesine katılması, Aliyev’in ülkede istikrarı sağlamasına ve orta vadede dengeli bir dış politika yürütmesine olanak sağlamıştır. Azerbaycan’daki bu gelişme, bölgede önemli bir oyuncu olan ve Azerbaycan’ı kendi etki alanı içinde gören Rusya için bir meydan okumaydı.

Azerbaycan’ın, Azerbaycan sahalarının işletilmesine katılan Batılı enerji şirketleriyle işbirliği için uygun bir yasal çerçeve benimsemesi gerekiyordu. Böyle bir yasal dayanak, Üretim Paylaşım Anlaşması (PSA) idi. Bu PSA’ya göre, petrol şirketi maden arama ve üretim maliyetlerini üstlenir ve daha sonra belirli bir süre içinde ortaya çıkan maliyetlerini alınan karlardan geri öder. Sözleşme genellikle beş yıldan az, 30 yıldan fazla sürmez. Bu sürenin sonunda, anlaşma kapsamındaki tüm mülk, toprak altının mülkiyet hakkının sahibi olan devlet kontrolüne geçer. PSA, tam da

Azerbaycan için merkezi proje olarak kabul edilen “Yüzyılın Sözleşmesi”nin ana belgesi haline geldi ve sonraki süreçleri sadece ülke içinde değil, aynı zamanda bir bütün olarak bölgede etkiledi.

1990’ların başında, Azerbaycan hükümeti bu petrol sahalarını geliştirmek için British Petroleum, Statoil, Amoco ve Unocal gibi Batılı şirketlerle müzakerelere başladı. Azerbaycan hükümeti, 7 Eylül’de iki Avrupalı şirket, İngiliz BP ve Norveç Statoil’in ittifakıyla bir sözleşme imzaladı. İttifak, Dostlug sahasını keşfetme hakkını aldı, daha sonra Çırac adını aldı. “Azneft” ile ittifak arasındaki oranlar eşitti. İttifakı oluştururken, hisselerin üçte ikisi BP’ye ve üçte biri Statoil’e aittir. BP/Statoil ittifakı ile yeni kurulan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) arasında ikinci anlaşmanın imzalanmasının ardından taraflar Mart 1993’te Çırac sahasında operasyonlara başladı. Azerbaycan hükümeti birkaç ay sonra, Azeri, Çırac ve Güneşli sahalarının gelişimini tek bir sözleşme çerçevesinde, açık deniz gelişiminin verimliliğini artırmak amacıyla birleştirme niyetini açıkladı. Ayrıca BP’den pay alan Türk petrol şirketi TPAO konsorsiyuma dahil edildi.

4 Şubat 1994’ten itibaren Batılı şirketlerle müzakereler başladı. Batılı şirketlerle müzakereler ilk aşamada iki mevduatla yürütüldü: Azeri ve Chirag. Ancak Güneşli sahası için Azerbaycan sahanın üretimine bağımsız olarak başlamak istiyordu. Güneşli sahasının bu bloktan çıkarılması Rusya’nın bir gereği idi. Buna ek olarak, Rus tarafı Lukoil’de %20 hisse satın alma ve Rusya üzerinden ana ihracat boru hattını kontrol etme arzusunu dile getirdi. Burada SOCAR’ın ana petrol üretiminin Güneşli sahasının sığ kısmından çıkarıldığı belirtilmelidir. Orada yılda 6,5 milyon ton petrol üretiliyordu. Devlet petrol şirketi, petrolü daha derinlerde kullanmak için gerekli donanımına sahip değildi. Bu nedenle taraflar, Güneşli sahasının 200 m derinlikte bulunan bir sözleşmeye dahil edilmesine geri döndüler.

Yapılan revizyon sonucunda sözleşmede bir takım değişiklikler yapılmıştır. Yüzyılın sözleşmesi 30 yıllık imzalandı. Katılımcılar başlangıçta şu şirketlerdi: SOCAR (Azerbaycan) %20, British Petroleum (İngiltere) %17,127, Amoco (ABD) %17,01, LUKOIL (Rusya) %10, ayrıca Pennzoil (ABD) %9,82, Unocal (ABD) 9,52 %, Statoil (Norveç) %8.563, McDermott International (ABD) %2,45, Ramco (İskoçya)

%2,08, Türkiye Devlet Petrol Şirketi (Türkiye) %1,75 ve Delta- Nimir (Suudi Arabistan) %1,68. Daha sonra bu şirketler Azerbaycan Uluslararası İşletmeciliği'ni kurmuştur. (AIOC).

Şirketler PSA'ya tabi tutuldu, bu nedenle yatırımın geri dönüşünden sonra petrol satışından elde edilen gelirin dünya petrol fiyatlarına göre hesaplanan bir formüle göre bölünmesi gerekiyordu. Sonuç olarak, Azerbaycan hükümeti petrol satışından elde edilen gelirlerin %80'ini ve şirketler arasında %20'sini alacaktı. 2005-2008 yıllarında dünya pazarındaki yüksek petrol fiyatları ve bunun sonucunda petrol üretiminden elde edilen yüksek gelir sayesinde Azerbaycan %80'ini aştı. Başlangıçta günlük 10 bin varil olması beklenen ham petrol üretimi; ancak üretim günlük 25-30 bin varildi. Büyük petrol rezervleri ve yüksek petrol fiyatları, Azerbaycan'ın bu projeden elde edilen karın %85'ini almasına izin verdi. Ayrıca, bu yataklardaki petrol rezervlerinin yeniden hesaplanması, Azeri-Çırac-Güneşli petrol sahalarında başlangıçta tahmin edilen ham petrol rezervlerinin 511 milyon tondan 640 milyon tona ve ardından 730 milyon tona çıkarılmasına izin verdi. Haziran 2007'de. Tahmini rezervler, bir dizi kaynak için 900 milyon ton idi. Dünya pazarlarında "Azeri light" markasıyla satışa sunulan Azerbaycan petrolünün kalitesi de gelirleri olumlu etkiledi. Azerbaycan petrolü enerji piyasasında en yüksek kaliteye sahiptir, Suudi Arabistan'inkinden bile daha hafiftir. Bu dönemde, petrol ihracatından elde edilen yüksek gelirler nedeniyle Azerbaycan'ın GSYİH'sı önemli ölçüde büyümüştür. Örneğin, 2005 yılında GSYİH büyümesi %26,4, 2006'da - %32,5, 2007'de -%25 ve 2008'de - %10,8 olmuştur. Zaman içinde konsorsiyum üyeleri ve katılım payları Yüzyılın Sözleşmesi'nde değişti.

Yüzyılın Sözleşmesi ekonomik değil, siyasi bir karardır. Yüzyılın Anlaşması'ndan sonra Batılı ülkelerin Azerbaycan'a ilgisi arttı. Bu, dengeli dış politikayı uygulanabilir kıldı ve ülkenin daha bağımsız bir hareket tarzına geçmesine izin verdi. Ülkede uzun yıllar ilk kez siyasi istikrar sağlandı. Yakında, gelecek vaat eden bir Şah Deniz sahasının geliştirilmesi için ikinci bir sözleşme imzalandı. Şah Deniz sahasının 1976 yılında keşfedildiğini belirtmek gerekir. Ancak Sovyet döneminde teknoloji ve finansman yetersizliği nedeniyle proje hayata geçirilememiştir. Şah Deniz bir deniz

sahasıdır, Ağustos 1999'da BP tarafından araştırılmıştır. Sahada beklenen petrol yerine çok miktarda gaz bulunmuştur. (Aliyev, 2003)

Azerbaycan, Azeri-Çırac-Güneşli ve Şah-Deniz anlaşmalarından bu yana 30'dan fazla üretim paylaşım anlaşması imzaladı. Bu anlaşmaların tecrübesini kullanarak, 1997 yılında Azerbaycan hükümeti ve Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) beş PSA imzaladı. Lenkeran-Talış, Yalama/D-222, Abşeron ve Oğuz yatakları için konsorsiyumlar oluşturuldu. Azerbaycan, 1998'den 2000'e kadar olan dönemde Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektöründeki açık deniz alanlarının geliştirilmesi için altı konsorsiyumun oluşturulmasına katıldı. 1998-2000 döneminde imzalanan anlaşmaların ayırt edici bir özelliği vardı. Örneğin, "Yüzyılın Sözleşmesi" ve "Şah-Deniz" konsorsiyumundan farklı olarak SOCAR'ın bu sözleşmelerdeki payı arttı ve bazen bu pay üretim hacminin %50-60'ına ulaştı.

Daha sonraki sözleşmelerde gözlemlenen bir diğer eğilim de Azerbaycan'ın Amerikan ve İngiliz şirketleri ile birlikte diğer Avrupa ve Asya şirketleri ile konsorsiyumlara katılmaya başlamasıdır. Bu adımın nedeni, farklı ülkelerden şirketler arasında dengeli bir ilişki oluşturmaya çalışmaktır. Ayrıca herhangi bir ülke veya şirketle siyasi anlaşmazlıkları en aza indirebilir. Birçok sözleşmenin başarısı, "Yüzyılın Sözleşmesi" ve "Şah Deniz" ile aynı değildi. Dünya piyasalarında petrol fiyatlarının varil başına 8-12 dolar aralığında minimum seviyeye ulaştığı dönemlerde birçok kuyuda arama çalışmalarının yapıldığını belirtmek gerekir. Bu hidrokarbon yataklarının çekiciliği, dünya piyasalarında petrol fiyatlarının artmasıyla bir kez daha arttı.

Yine de yeni bir trende göre: SOCAR bugün finansal olarak daha deneyimli ve güçlü ve şimdi en cazip mevduatları bağımsız olarak keşfetmeyi ve geliştirmeyi tercih ediyor. SOCAR, sığ Günaşlı sahasının geliştirilmesinde yer almak için birkaç şirketin bir dizi teklifini reddetti. Ancak, düşük petrol fiyatlarının yanı sıra, açık deniz yataklarının gelişiminin erken aşamalarda askıya alınmasının bir başka nedeni de Hazar Denizi'nin çözülmemiş durumuydu. Hazar Denizi'nin hukuki statüsüyle ilgili bu sorun, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dört Hazar devletinin

Rusya, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan tarafından bölünmesiyle ortaya cktı.

Batılı Şirketlerin petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesine giriŐmesinden sonraki ana görevlerden biri, enerji kaynaklarının Azerbaycan'dan dünya pazarlarına ihracı için uygun ulaşım koridorlarının oluŐturulmasıydı. Azerbaycan'ın açık denize erişimi yok, bu sorunu ancak boru hattı inşa ederek çözebilir. 1990'ların sonlarında Azeri, ıracak ve Güneşli sahalarından petrol ihraç etmek için nakliye rotasının tasarlanması gerekiyordu. Rusya'nın Azerbaycan ve Hazar Denizi bölgesindeki enerji projelerinin geliştirilmesi üzerindeki etkisini azaltmak ABD'nin ıkarımaydı. ABD'nin yeni bir ihracat boru hattı inşasına destek vermesinin nedeni de bu gerçekti. Bu, Rusya'dan geçen alternatif bir boru hattı – Bakü-Novorossiysk petrol boru hattı – ya da Gürcistan'daki ulaşım koridoru – Bakü-Supsa boru hattı inşa edilerek baŐarılabilirdi.

17 Nisan 1999 bağımsız Azerbaycan tarihinde son derece önemli bir olay daha yaşandı – Bakü-Supsa petrol boru hattının ve Gürcistan'ın Karadeniz kıyısında bulunan Supsa terminalinin işletmeye alınması töreni yapıldı. Supsa limanı üzerinden ıracak sahasından çıkarılan petrolün dünya pazarlarına ihracatı başladı ve Azerbaycan petrolü ilk kez kuzeye değıl batıya aktı.(Kassenova, 2008)

Azerbaycan hükümeti ve konsorsiyum, müzakereler sonucunda iki yönde boru hatları inşa etmeyi kabul etti: nce Rusya zerinden, Bakü-Novorossiysk boru hattı üzerinden, petrol bir tankerle Novorossiysk'ten Karadeniz'e ve ardından Akdeniz'e taŐınıyor. Bu boru hattının uzunluğı 1.347 km olup, bunun 231 km'si Azerbaycan'dan geçerek yılda 6 milyon tona kadar petrol taşıma kapasitesine sahiptir. Bakü-Supsa boru hattı güzergahı ikinci güzergah oldu, bu boru hattının uzunluğı 917 km, bunun yaklaşık 492 km'si Azerbaycan topraklarından geçiyor. Boru hattının kapasitesi yılda yaklaşık 5.5-6 milyon tondur. Azerbaycan, Bakü-Supsa petrol boru hattının inşası yoluyla ulaşım yollarının çeşitlendirilmesini gerçekleŐtirdi. Bakü-Supsa petrol boru hattı, Rusya'yı baypas ederek Azerbaycan petrolünün Avrupa pazarlarına ulaŐmasını sağıladı.

Azeri, ıracak, Güneşli sahaları nedeniyle petrol üretiminin artmasıyla birlikte ana ihracat boru hattının inşa edilmesi zorunlu hale geldi. Bunun nedeni, iki boru

hattından yapılan sınırlı sayıda ihracattı: Bakü-Novorossiysk ve Bakü-Supsa'nın toplam kapasitesi 11 milyon tondan fazla değildi. Ancak, 2005 yılından bu yana Azerbaycan en az 20 milyon ton petrol tedarik etmeyi planlıyordu.

Haydar Aliyev'in petrol stratejisinin ana yönlerinden biri, dünya pazarlarına petrol ihracatını artırmak idi. Azerbaycan'ın çıkarlarının uzun vadeli korunması, geniş çaplı ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve sürekli artan petrol üretiminin dünya pazarlarına ulaştırılması için tasarlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan'ın uygulanmasına yönelik büyük çalışma başarıyla tamamlandı. İlk kez 26 Nisan 1998'de Trabzon'da Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye Cumhurbaşkanlarının toplantısında ana ihracat boru hattı olarak bu boru hattının inşası duyuruldu. 29 Ekim 1998'de Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Kazakistan ve Özbekistan Cumhurbaşkanları ile ABD Enerji Bakanı'nın Ankara Deklarasyonu'nun yapımını desteklemeye yönelik imzaları ile proje üzerinde bir ön anlaşmaya varıldı.

18 Kasım 1999'da İstanbul, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'de AGİT Üye Devletleri Başkanları Zirvesi'nde imzalanan "Ham petrolün Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihracat boru hattı üzerinden Azerbaycan Cumhuriyeti toprakları üzerinden taşınmasına ilişkin Anlaşma" Azerbaycanın 20. Yüzyılın sonlarındaki en büyük başarılarından biri oldu. Aynı zamanda projeye desteğin ifadesi olarak Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Kazakistan ve ABD tarafından "İstanbul Deklarasyonu" imzalandı. Böylece Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın uzun vadeli siyasi ve ekonomik çıkarlarını sağlamak, geniş çaplı uluslararası işbirliğini gerçekleştirmek, bölgede barış, istikrar ve güvenliği tesis etmek için bir adım daha attı.

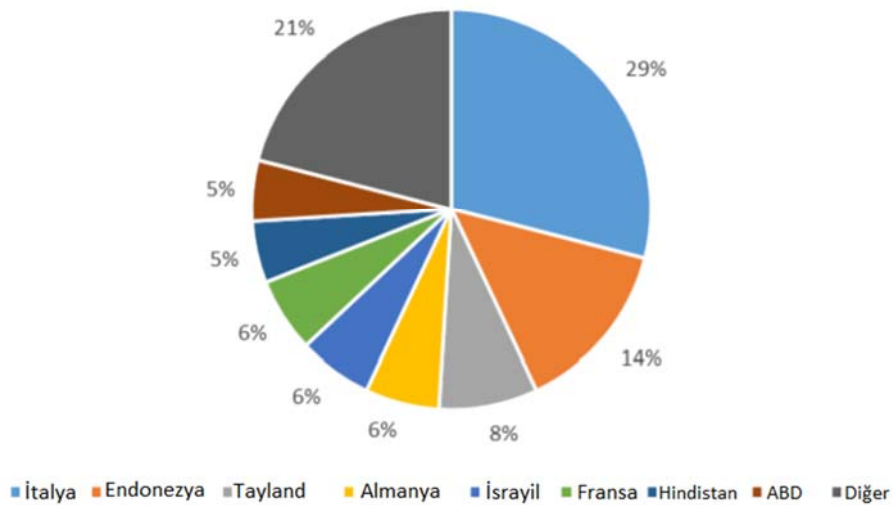
18 Eylül 2002'de Sangaçal'da Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının inşaatına başlandı. Törene üç devlet başkanı katıldı. Boru hattının Azerbaycan kısmının Gürcistan kısmı ile kenetlenmesi Ekim 2004'te gerçekleşti. 28 Mayıs 2006'da Azerbaycan petrolü Ceyhan'a ulaştı ve 4 Temmuz'da petrol yüklü ilk tanker yola çıktı. 13 Temmuz 2006'da Ceyhan'da XXI yüzyılın en büyük enerji projesi olan Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihracat boru hattının açılış töreni yapıldı.(Congressional Research Service Caspian Oil and Gas, 2006)

Sangachal terminalinden Türkiye'nin Akdeniz limanı Ceyhan'a uzanan 1.744 km uzunluğundaki petrol boru hattının inşası için 4 milyar dolar harcandı. Boru hattının inşası ve işletilmesi için oluşturulan projenin hissedarları BP (%30,1), SOCAR (%25), Shevron (%8,9), Statoil (%8,71), TPAO (%6,53), ENI (%5), Itochu (%3,4), INPEX (%2,5), ConocoPhillips (%2,5) ve Amerada Hess (%2,36)'dir.

Bu petrol boru hattı gelecekte sadece Azerbaycan petrolünü dünya pazarlarına taşımakla kalmayacak, aynı zamanda İpek Yolu ülkelerinin de ana boru hattı olacaktır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ekonomik, siyasi ve enerji güvenliği açısından Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Avrupa ve tüm dünya için büyük önem taşımaktadır.(Aliyev,2003)

Petrol stratejisi Azerbaycan'ı önce Hazar Denizi'nin devasa enerji potansiyeline hakim olan ve bölgenin kalkınmasında niteliksel olarak yeni bir ekonomik model oluşturan, Avrupa ile Asya arasındaki siyasi ve ekonomik bağları genişleten ve INOGATE, TRACECA gibi devasa projeleri hayata geçiren bir devlete dönüştürdü. Hazar ve Kafkasya bölgelerinde büyük ağırlığı olan ve dünyanın petrol merkezlerinden biri haline gelen Kafkasya ulaşım koridorunun gelişmesinde önemli rol oynayan vb.

Azerbaycan'ın 2022 Ham Petrol İhracatının Destinasyonları

Şekil 5. 2022 yılında Azerbaycan'ın ham petrol ihracat hedefleri (Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi).

Yukarıdaki grafikten de görebileceğimiz gibi, Azerbaycan'ın ham petrol ihracatının ana yönleri İtalya, Endonezya, Tayland, Almanya, İsrail, Fransa, Hindistan, ABD ve diğer ülkeler olacaktır. Böylece, şu anda SOCAR, Azerbaycan'dan Avrupa, Asya ve Amerika'nın 30'dan fazla ülkesine petrol tedarik ediyor. 2020 yılında Azerbaycan'dan yapılan tüm petrol ihracatının dörtte biri İtalya'ya, petrol ürünleri ihracatının dörtte biri – Malta'ya, petrokimya ürünleri ihracatının neredeyse dörtte biri – Hollanda'ya düştü. 2015 yılında Azerbaycan petrol ihracatının toplam hacmi 35 milyon ton olarak gerçekleşti. İtalya (%25), Almanya (%13), Endonezya (%10), İsrail (%9) ve Fransa (%8) en büyük alıcılar oldu. 2015 yılında Azerbaycan'dan 1,9 milyon ton petrol ürünü ve 241 bin ton petrokimya ürünü ihraç edildi. SOCAR geçen yıl toplam petrol ihracatının dörtte birini Malta'ya, %16'sını Türkiye'ye, %14'ünü Gürcistan'a, %10'unu Cebelitarık'a ve %9'unu İtalya'ya ihraç etti. Petrokimya ürünlerinin ana alıcısı Hollanda (%22), Çin (%19), Türkiye ve Rusya (sırasıyla %16 ve %15) oldu. Petrol sektörünün Azerbaycan ekonomisindeki rolü yüksek, ancak petrol fiyatları istikrarsız, bu da belirli bir riske neden oluyor.

2.3.2 Gaz sektöründe Azerbaycan ve AB işbirliği projeleri

“Yüzyılın Sözleşmesi” Azerbaycan'ı bir petrol ülkesi olarak bir kez daha tüm dünyaya göstermiş, Hazar'ın Azerbaycan sektöründe bulunan büyük Şahdeniz gazı ve kondens sahasından ilk sonuçlar Azerbaycan'ı büyük ihracat kabiliyetine sahip bir ülke olarak temsil etmiştir. Gaz hacimleri. Jeologlar tarafından 2007 yılında açıklanan arama ve arama çalışmalarının sonuçlarına göre sahada bir trilyon metre küp gaz rezervi bulunuyor. 1996 yılında imzalanan Şahdeniz sahasının ortak geliştirilmesine ilişkin sözleşme, Azerbaycan'ın petrol stratejisinin bir parçası olarak uygulanması, halihazırda gerçek sonuçları olan “Yüzyılın Sözleşmesi”'nden sonra başlayan ikinci büyük projedir. Aralık 2006'da, alanın büyük ölçekli bir gelişimi başladı.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 12 Mart 2001 tarihinde Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında, “Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Azerbaycan'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne doğalgaz arzı, doğalgaz satışı ve alımına ilişkin Anlaşma” imzalanmıştır. Gaz” imzalandı. 29 Eylül 2001 tarihinde

Bakü'ye yaptığı ziyarette Gürcistan Cumhurbaşkanı “Gürcistan üzerinden doğalgazın transit geçişi, nakliyesi ve satışı hakkında” bir anlaşma imzalamıştır.

Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattının inşaatına 2005 yılında başlandı. Bu boru hattı Şah Deniz doğalgaz sahasının kaynaklarının dünya pazarlarına taşınmasını sağlıyor ve bu boru hattının işletmesi 2007 yılı başlarında başladı. Boru hattının toplam uzunluğu 971 km, çap – 1066 mm (42 inç), verim – 20 milyar metreküpe gaz'dır. İşletmeye alma tarihinden itibaren bu boru hattı üzerinden 383 milyon metreküp gaz Gürcistan'a, 2,8 milyar metreküp gaz Türkiye'ye gönderilmiştir (Temmuz 2007'den bu yana). 3 Temmuz 2007'de Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektöründeki Şahdeniz gaz yoğunlaşma sahasından Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı ile çıkarılan doğal gaz, Türk doğalgaz boru hattı sistemine girmiştir.

Azerbaycan aynı zamanda Şah Deniz gaz kondensat sahasının geliştirilmesi yoluyla bir dizi komşu ülke için alternatif bir doğal gaz kaynağıdır. Güney Gaz Koridoru'nun kurulması ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'nın (TANAP) yanı sıra Orta ve Doğu Avrupa'daki ilgili Avrupa gaz şebekesinin ek inşasına ilişkin Avrupa Komisyonu'nun (AB) inisiyatifiyle, Azerbaycan bu bölgelerin istenilen çeşitlendirilmesini sağlamaktadır. (A.Jarosiewicz , 2012)

Şah Deniz, BP tarafından Ağustos 1999'da keşfedilen bir açık deniz sahasıdır. Bu alanda beklenen petrol yerine büyük miktarda gaz keşfedilmiştir. Toplam rezervlerin 1,2 trilyon metreküp doğal gaz ve 240 milyon ton gaz kondensat olduğu tahmin edilmektedir. Shah-Deniz, Bakü'den 70 km güneybatı yönünde 50 ila 600 m derinlikte yer almakta olup, daha derin yatay katmanlarda ek hidrokarbon rezervleri bulma olasılığı ile toplam 860 km²'lik bir alanı işgal etmektedir.

AB'nin Güney Gaz Koridoru'nun amacı, doğalgazı alternatif kaynaklardan ve alternatif yollardan, yani Hazar bölgesinden Avrupa pazarlarına çekmektir. Doğu ve Güneydoğu Avrupa, Rusya'dan gelen gaz kaynaklarına bağımlıydı. Bu durum, bu devletlerin politikalarının bağımsız gelişimi için zararlıdır. AB, Rusya'nın bu ülkelere olan enerji bağımlılığını azaltmayı ve Hazar devletlerinin Avrupa gaz piyasalarına doğrudan erişimini açmayı amaçlayan Güney Koridoru'nu desteklemektedir. (F. Proedrou, 2012)

2011 yılında AB ile Azerbaycan arasında imzalanan Güney Gaz Koridoru Deklarasyonu'ndan sonra, Güney Koridoru'nun erken aşamada açılmasında tek ve önemli gaz tedarikçisi olması nedeniyle Azerbaycan'ın rolü kilit hale geldi. Ayrıca ülke, ulaşım altyapısının başlatıcısı olarak görülüyor. Genişlemeden sonra, Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP), Şah Deniz I ve II sahalarından (SDI ve SDII) ve ayrıca Azerbaycan açıklarındaki diğer gaz sahalarından (35 milyar metreküpe kadar) gaz taşıyabilecektir.

Ayrıca Azerbaycan, stratejik açıdan önemli bir boru hattı olan Transanatolian Boru Hattı'nı (TANAP) başlattı. Bu boru hattı, Azerbaycan gazını Türkiye üzerinden AB sınırlarına taşımak için tasarlanmıştır. Devlet Petrol Şirketi (SOCAR), %51'lik kontrol hissesine sahip olacak (Azerbaycan Devlet Petrol Fonu (SOFAZ) tarafından finanse edilecek) projede Azerbaycan'ı temsil edecek.

2002 yılında Avrupa Komisyonu, AB enerji politikasının uygulanmasını sembolize etmesi beklenen "Nabucco" adı altında Avrupa'ya gaz akışının çeşitlendirilmesine ilişkin bir proje sundu. Nabucco, Türkmenistan ve Azerbaycan'dan Avusturya ve Almanya başta olmak üzere AB ülkelerine 3300 km uzunluğundaki doğalgaz boru hattının henüz hayata geçirilmemiş bir projesidir. Projenin hazırlıkları 2002 yılından beri yürütülüyordu. Başlangıçta inşaatın 2011 yılında başlaması ve 2014 yılına kadar tamamlanması planlanıyordu, ancak olası gaz tedarikçileri ile ilgili sorunlar nedeniyle proje birkaç kez ertelendi. 28 Haziran 2013 Nabucco projesinin kapatıldığı açıklandı, öncelikli proje artık Trans Adriyatik Gaz Boru Hattı olduğu belirtildi. (Pashkofskaya, 2010)

Ve Haziran 2006'da Viyana'da Avusturya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Türkiye ve Avrupa Enerji Komisyonu'nun bir üyesi enerji bakanları, Trans-Hazar doğalgaz boru hattı Nabucco'nun inşası için bir proje başlatmayı kabul ettiler. Nabucco projesi Avrupa ülkelerinde karışık tepkilere ve hararetli tartışmalara neden oldu. Ancak, Hazar Denizi'nin durumuyla ilgili müzakere sürecinin karmaşıklığı, "Güney Akım" ve "Kuzey Akım" alternatif projelerinin mevcudiyeti ve daha sonra projenin kârsızlığını fark etmesi uygulamayı askıya aldı.

Nabucco projesi uzun zamandır Rusya'nın Güney Akımı doğalgaz boru hattı projesinin ana rakibi olarak görülüyor. Rus tarafı, bazı AB ülkelerinin Nabucco'yu bir Avrupa projesi olarak desteklerken kendi topraklarında Güney Akım'ın inşasını kabul etmemesinden duyduğu endişeyi dile getirdi. Sadece Türkiye projeyi 2011 sonundan önce askıya aldı, ancak 28 Aralık 2011'de Türk liderliği Rusya'nın kendi özel ekonomik bölgesinde bir gaz boru hattı inşa etmesine resmen izin verdi. 7 Aralık 2012 Rusya, Karadeniz'in dibinde Rus istasyonundan Bulgaristan limanına ve ardından Balkan Yarımadası üzerinden İtalya ve Avusturya'ya geçecek olan Güney Akımı doğalgaz boru hattının inşaatına başladı. 2009 yılında gaz taşıma sisteminin inşaatının 2014 yılına kadar tamamlanması planlandı. 4 Mart 2010'da Türkiye, Nabucco projesine katılımını ve topraklarından geçecek bir gaz boru hattının inşasını onayladı. Ancak Mart ayı sonunda, Ankara ile Bakü arasında Azerbaycan gazının Avrupa'ya tedarikine yönelik müzakereler, Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkileri normalleştirme girişimlerinin yarattığı çelişkiler nedeniyle askıya alındı. 15 Ekim 2010 – Macaristan ve Romanya, Macar ve Romanya gaz dağıtım sistemlerini birbirine bağlayan Arad-Szeged güzergahında 47 kilometrelik Nabucco doğalgaz boru hattını açtı. Daha önce Transgaz tarafından inşa edilen 60 kilometrelik doğalgaz boru hattının Romanya kısmı da inşa edilmişti. 2012 yılının başlarında, Türkiye Enerji Bakanlığı'ndan bir temsilci, Türkiye'nin artık Nabucco projesini desteklemeyeceğini söyledi. Bu gaz boru hattı projelerinin alternatifinin çok daha ucuz ve uygulanmasının daha kolay olacağı görüşünü dile getirdi. Şubat 2012'nin sonunda, Nabucco projesi konsorsiyumunun boru hattının kapasitesini yarı yarıya düşürmeye ve boruyu sadece Bulgaristan ve Avusturya üzerinden taşımaya karar verdiği bildirildi.

Trans-Hazar gaz boru hattı Nabucco'yu terk eden Avrupa, Mayıs 2012'de gaz boru hattının yeni bir versiyonunu önerdi – Nabucco'nun kısaltılmış bir versiyonu olan Nabucco West'e göre, Türkiye-Bulgaristan sınırından Avusturya'nın Baumgarten kentine kadar olan boru hattının 1.300 km'si planlandı. Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'dan geçen yeni doğalgaz boru hattının, Şah Deniz-2 sahasından Avrupa pazarlarına Azerbaycan gazı tedarikini sağlaması gerekiyordu.

Ancak Nabucco West projesi Şah Deniz-2 sahasına hiçbir şekilde tek aday değildi. Haziran 2013'te, Azerbaycan Şah Deniz gaz sahasının geliştirilmesi için konsorsiyum, gaz taşımacılığı için bir rota olarak Nabucco West'i terk etti ve TAP gaz boru hattı yoluyla Yunanistan ve Arnavutluk'tan İtalya'ya geçecek alternatif bir rota seçti. Nabucco Batı Konsorsiyumu daha sonra gaz boru hattı için başka gaz kaynakları arayacağını belirtti. 26 Haziran 2013'te, Türkmenistan ve Azerbaycan'dan AB ülkelerine Nabucco doğalgaz boru hattının inşası için konsorsiyuma başkanlık eden Avusturyalı gaz şirketi OMV Gas GmbH, projenin iptal edildiğini resmen duyurdu.

Güney Gaz Koridoru, Güney Kafkasya Gaz Boru Hattı'nın (Bakü-Tiflis-Erzurum) genişletilmesinin yanı sıra Türkiye'de TANAP doğalgaz boru hattının inşasını ve bunun Avrupa'daki uzantısı olan TAP doğalgaz boru hattını genişletme projesidir. Projenin tahmini uzunluğu 3.500 kilometredir. Projenin temel amacı, Avrupa'ya gaz arzının güvenliğini artırmak, bir gaz tedarikçisi olarak Rusya'nın payını azaltmak ve Ukrayna'yı gaz geçişi olarak hariç tutmaktır. Projenin beyan edilen maliyeti yaklaşık 45 milyar dolardır. (Shaffe Brande, 2013)

Bu proje büyük ölçüde Rusya'nın Avrupa ülkelerine enerji kaynaklarının ihracatı üzerindeki tekeline son verme amaçlı bir başka girişim olarak algılanıyordu. Ancak buna rağmen, bazı uzmanlar Güney Gaz Koridoru projesini Rusya'nın gaz arzı için bir tehdit olarak görmüyordu. Rus uzmanlar, Güney Gaz Koridoru projesinin uygulanmasının Rusya için acil bir tehdit oluşturmadığına inanıyor, ancak gelecekte başka tedarikçiler de bu rotaya katılırsa, bu Rus gaz kaynakları ile ciddi şekilde rekabet edecek. Uzmanlar, gaz arzının yakında başlamayacağını ve uygulanması halinde Azerbaycan'ın yılda 10 milyar metreküpten fazla gaz ihraç edemeyeceğini, ancak İran, Türkmenistan, Irak gibi ülkeler projeye bağlanırsa, ihracat hacmi yılda 30 milyar metreküp olacak ve bu da Avrupa'ya enerji ihracatı konusunda Rusya için şimdiden ciddi bir rekabet oluşturacak.

Türk tarafı da Azerbaycan gazıyla ilgileniyordu. 20 Kasım 2012'de Azerbaycan, "Türkiye topraklarından doğal gazın satışı, satın alınması, transit tarifeleri ve transit geçişi" ve "Trans-Anadolu gaz boru hattı sistemi (TANAP) hakkında" Azerbaycan-

Türkiye hükümetler arası anlaşmaları onayladı (Trans -Anadolu boru hattı). Azerbaycan gazının Gürcistan ile Türkiye sınırından Türkiye'nin batısına ve daha sonra Bulgaristan veya Yunanistan'a taşınması için "TANAP" doğalgaz boru hattı geliştirildi. Nabucco West'in bir diğer ciddi rakibi, Azerbaycan gazını Şah Deniz-2 sahasından Yunanistan, Arnavutluk ve Adriyatik Denizi üzerinden güney İtalya'ya taşımayı amaçlayan Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) inşaat projesiydi. Gaz boru hattının TANAP doğalgaz boru hattı ile birleştirilmesi öngörülmüştür. Onlara göre TANAP, Azerbaycan'ın gaz kaynaklarının Avrupa pazarına ihracı için bir enerji koridoru açmanın yanı sıra Türkiye'nin bölgedeki stratejik önemini ve enerji güvenliğini de artıracaktır. Proje, Azerbaycan'ın gaz kaynaklarını Avrupa pazarlarına ulaştıracağı bir enerji koridoru açıyor ve öngörülebilir gelecekte Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki potansiyel tedarikçilerin bu yeni rota üzerinden pazara erişebilecekleri bir enerji koridoru açacak.(Temiblatov, 2012)

Şekil 6. TAP ve TANAP projelerinin haritası

Nabucco West projelerine katılan önde gelen şirketler – TAP ve Şah Deniz-2 sahasının geliştirilmesi için konsorsiyum ile uzun görüşmelerin yanı sıra ticari fizibilite, finansal fizibilite, mühendislik, güvenlik ve rasyonel operasyon gibi faktörleri değerlendirdikten sonra, Aşamalı bir genişleme olasılığı, Azerbaycan Haziran 2013'te TAP lehine karar verdi. Böylece, Azerbaycan gazını Türkiye üzerinden taşıyacak Trans-Anadolu doğalgaz boru hattı (TANAP) inşa edilecek ve gazın Avrupa sınırlarına ulaştırılması sağlanacak, ardından gazın Yunanistan

üzerinden Trans-Adriyatik doğalgaz boru hattı (TAP) üzerinden İtalya'nın güneyine akması sağlanacaktır.

Azerbaycanlı uzmanlara göre Şah Deniz-2 sahasından çıkan gaz 2018 yılı gibi erken bir tarihte Türkiye pazarına girmeye başlayacak ve Avrupa gaz piyasası 2019 yılında teslim edilecek. Böylece yıllık gaz üretim hacminin 16 milyar küpe çıkması bekleniyor. Bu gazın metre.10 bcm'si Avrupa pazarına, 6 bcm'si Türkiye'ye gönderilecek. Şah Deniz-2, TANAP ve TAP en büyük enerji projeleridir ve bu projelerin uygulanması Azerbaycan'ın uzun vadeli sürdürülebilir ekonomik kalkınmasını sağlayacaktır. TANAP'ın inşaatının 2018'de, TAP'ın – 2020'de tamamlanması, böylece aynı yıl ilk Azerbaycan gazının Avrupa'ya gitmesi bekleniyor.

“Güney Gaz Koridoru” da AB projeleri arasında ve 10 milyar metreküp Azerbaycan gazının Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlaması nedeniyle önceliklidir. Projenin ilk etabında Şah Deniz sahasında üretilen gaz projenin ana kaynağı olarak kabul ediliyor. Daha sonraki bir aşamada projeye başka alanlar da bağlanabilir. Sahanın ikinci etabında doğalgaz Türkiye ve Avrupa pazarlarına ihraç edilecek.

Birçok açıdan projenin beklentileri, bu proje sayesinde Avrupa'nın enerji haritasının değişebileceği gerçeği ve buna bağlı olarak Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin tüm enerji sistemlerindeki istikrar ile ilgilidir.) artacak. Proje, Balkanlar'a en güvenli enerji tedarik yolunu sağlayabilecek, Avrupa'nın Orta Asya ve Hazar bölgesine yaklaşmak için gerçek bir şansı olacak. Buna karşılık, Azerbaycan için, bu projenin uygulanması temel bir öneme sahiptir, çünkü ülkemizin güvenilir bir ortak olarak seçildiğini, yeni Avrupa ufuklarını açanın – enerji satışları için önemli pazarlar olduğunu – canlı bir şekilde teyit etmektedir. Oldukça hak ediyor. Ne de olsa Azerbaycan, bölgedeki diğer ülkeleri atlayarak, arzın çeşitlendirilmesi gibi önemli konularda güvenilebilecek güvenilir bir ortak olarak kendini kanıtlamıştır.

“Güney Gaz Koridoru” projesi, İngiltere gibi önde gelen bir devletten büyük destek buluyor. Azerbaycan'ın ortağı ve enerji sektörünün ana yatırımcısı olan bu Avrupa ülkesinin ülkemizin bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren yaptığı faaliyetler özel

ilgiyi hak ediyor. Buna güzel bir örnek, BP'nin başarılı işbirliği modelidir. İngiliz hükümeti, BP'nin katılımıyla hayata geçirilen Azerbaycan'ın enerji projelerini destekliyor ve Güney Kafkasya projesi, Avrupa'nın gaz kaynaklarını, güzergahlarını ve muadillerini çeşitlendirme politikasını tam olarak karşılıyor. Bu anlamda, Avrupa Yatırım Bankası gibi güçlü finans kuruluşlarının, Trans Adriyatik doğalgaz boru hattının inşa projesine mali destek sağlama önerileri, Azerbaycan'dan Avrupa'nın dış pazarlarına gaz arzına olan büyük ilgiyi teyit etmektedir. Ve bu gerçek, devletimizin politikasının bir sonucu olarak Azerbaycan'ın başarılı enerji diplomasisinin bir göstergesidir.

AB, küresel enerji karışımının %16'sını oluşturan 1825 milyon ton petrol eşdeğeri tüketiyor. AB'nin ekonomisi ham petrol ve doğal gaza dayanıyor; ancak Fransa veya İsveç gibi bazı üye ülkelerde nükleer enerji önemli bir enerji üretim kaynağıdır, Polonya gibi diğerlerinde ise kömür en popüler enerji kaynağıdır.

Tablo 1. Dünyadaki doğal gaz rezervleri ve üretimi (2018) Kaynaklar: BP İstatistiksel İnceleme Dünya Enerjisi 2018, Enerji Bilgi İdaresi 2017.

	Konvansiyonel olmayan gaz rezervleri (tcm)	Kanıtlanmış konvansiyonel gaz rezervleri (tcm)	Üretim (bcm)
Rusya	-	44,6	607,0
İran	-	33,1	151,8
Katar	-	25,0	146,8
ABD	24,5	8,5	651,3
Türkmenistan	-	7,9	59,5
Avusturalya	6,5	4,5	78,0
Cezayir	11,5	3,8	45,0
Çin	36,0	3,1	102,5
Norveç	2,3	2,1	101,4
Kanada	11,0	2,0	160,5

Kazakistan	-	2,0	19,3
Libya	8,0	1,5	4,1
Azerbaycan	-	1,4	14,8
Hollanda	0,5	1,1	64,2
Brazilya	6,5	0,5	16,7
Meksika	19,0	0,4	52,5
Argentina	22,0	0,3	38,8
Birleşik Krallık	0,6	0,2	45,2
Ukrayna	1,2	0,2	18,2
Polonya	5,3	0,1	4,3
Güney Afrika	14,0	0,0	0,0
Fransa	5,1	0,0	0,0

Tablo 2. Hazar eyaletlerinde gaz üretimi (bcm cinsinden). (Kaynaklar: IEA Dünya Enerji Görünümü 2010.)

	1990	2000	2011	2015	2020	2025	2030	2035
Azerbaycan	10	6	15	20	36	43	49	49
Kazakistan	7	12	19	47	49	55	61	68
Türkmenistan	85	47	60	85	104	110	119	128
Özbekistan	41	56	57	72	70	70	69	69
Toplam dünya yüzdesi	6,9%	4,8%	5,1%	6,3%	6,8%	6,9%	6,9%	6,9%

Tablo 1 ve Tablo 2’den de görebileceğimiz gibi, 1990’dan günümüze Azerbaycan’ın gaz üretim oranı büyümesi, büyümeye devam ediyor ve büyük gelecek perspektifleri var. Sınırlı petrol ve gaz rezervleri nedeniyle, AB büyük ölçüde enerji ithalatına bağımlıdır. Petrol ithalatına bağımlılığı %85, doğalgaz ithalatına bağımlılığı ise %65’e yaklaşmaktadır. Bu rakamlar, farklı tahminlere göre gelecekte daha da artacak, ki bu da dünyadaki enerji verimliliğindeki dalgalanma ve istikrarsızlık

dikkate alındığında pek iyimser değil. Petrol ve gaz üreten ülkelerin çoğu otoriter rejimlerdir – çoğu zaman milliyetçi kaynak politikalarına sahiptirler ve enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanırlar, bu da AB'nin barışçıl kimliği için gerçek bir meydan okumadır. Ayrıca, gelişmekte olan Asya ülkelerindeki enerji talebindeki keskin artış, AB'nin enerji güvenliği marjını önemli ölçüde daraltmıştır.

AB, enerji ticaretinde bu enerji zengini bölgelere sahip dört bölgeyle – Rusya, Norveç, Orta Doğu/Kuzey Afrika ve Hazar – ile sınır komşusudur. AB, hükümet destekli enerji diplomasisinden hoşlanmıyor ve enerji projelerini ABD, Rusya veya Çin kadar etkili desteklemiyor. AB'nin zayıflığı en çok, diğer aktörlerin Orta Asya devletlerinin ürettiği petrol ve gaz hacimlerinin çoğunu daraltmayı başardığı ve bunları AB için alternatif bir arz kaynağı olmaktan çıkardığı Hazar bölgesinde belirgindir.

AB'nin enerji stratejisi, enerji güvenliğinin üç ana hedefini karşılamayı amaçlamaktadır: arz güvenliği, ekonomik rekabet gücü ve çevre koruma. Bu hedeflere en fazla katkıda bulunan şey, enerji koridorlarının ve ara bağlantıların çoğaltılmasının yanı sıra, enerji ticaretinde güvenli serbest rekabete dayalı birleşik bir yasal düzenleyici çerçevenin oluşturulmasıdır. Bu nedenle AB enerji politikasının temel ilkeleri ekonominin çeşitlendirilmesi ve serbestleştirilmesidir.

Son yıllarda AB, Hazar bölgesine ve gaz kaynaklarına daha iyi erişim sağlamaya çalışıyor. 2009'daki Rus-Ukrayna gaz ihtilafından sonra, Avrupa Komisyonu, Avrupa'ya ithal edilen gazın rotalarını ve kaynaklarını çeşitlendirmeyi amaçlayan, AB'ye dördüncü büyük gaz tedarik yolu olarak Güney Gaz Koridoru projesini başlattı. Bu proje, Norveç'te gaz üretiminde öngörülen düşüş ve yeni AB üye devletlerinin Rus gaz ithalatına bağımlılıklarını artırma konusundaki isteksizliği dikkate alındığında çok önemlidir. Proje kapsamında inşa edilen boru hatları, gelecekte İran'ı dışlamadan, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın yanı sıra Ortadoğu'dan (Mısır ve Irak) gaz ithalatını kolaylaştırmayı amaçlıyordu. En başından beri Güney Koridoru, Rus çıkarlarına meydan okuyan bir unsur olarak görülüyor. Moskova bu nedenle, her şeyden önce, Mavi Akım 2'nin başında ve daha sonra Güney Akım'da alternatif boru hatları önerileriyle bu projenin uygulanmasını engelliyor. Rusya

ayrıca, Şu an için Güney Koridoru için tek güvenli gaz kaynağı olan Azerbaycan'daki Şah Deniz sahasından gazın tamamını satın almayı teklif etti. Güney Akım'ın inşaatının henüz baŐlamaması ve Azerbaycan'ın gazını AB'ye ihraç etmekle ilgilenmesi nedeniyle bu çabalar Şimdiye kadar sınırlı sonuçlar verdi. Dış enerji tedarikçileri için, AB'nin AB gaz pazarını serbestleştirme çabaları çok büyük bir öneme sahiptir. AB gaz piyasasının serbestleştirilmesi, AB dış gaz tedarikçileri için en tartışmalı konudur.(F. Prodreu, 2012)

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve maden zenginliğinin birak devlet arasında bölünmesi, AB içinde gazın birden fazla tedarikçiden ve birçok enerji koridorundan eriŐilebilir olması konusunda ciddi beklentiler yarattı. Bu umutların, gerçekte, gerçekleŐmesi oldukça zor olduğu ortaya ıktı. Şimdiye kadar enerji akıŐını coğrafya belirliyor, çünkü sadece Hazar Denizi'nin batı kıyısında yer alan Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye toprakları üzerinden AB gaz piyasasının tedarikçisi haline geldi. Diğer Hazar enerji ihracatçıları, ya Rus boru hattı sistemi aracılığıyla ya da Çin'e yeni açılan bir rota üzerinden gaz vermek zorunda. Hazar'ın Avrupa'ya olan ham petrol arzında Azerbaycan da hem üretici hem de transit ülke olarak çok belirleyici bir rol oynamaktadır. Azerbaycan yeterli petrol taşıma kapasitesine sahiptir ve bu ülkedeki petrol üretimini düŐmeye baŐladığında bu altyapının nasıl kullanılacağı stratejik bir sorudur. Azerbaycan, Kazak ham petrolü için Şimdiden bir geçiş ülkesi haline geldi ve Güney Kafkasya, Kazakistan'ın kendi petrol için birden fazla ihracat rotası vizyonunun önemli bir parçası. Azerbaycan ve Gürcistan zerinden Avrupa pazarlarına giden yollar, üretim kapasitesi önümüzdeki on yılda önemli lde artabileceğinden, Kazakistan petrolü için önemli ihracat seçenekleridir. Kazakistan'ın petrol üretiminde öngörülen artışı için mevcut Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının geniŐleyip geniŐlemeyeceđi veya Bakü'den Karadeniz'e yeni bir boru hattı inşa edilip edilmeyeceği konusunda henüz bir karar yok. Ancak, BPS 2'yi inşa eden ve Tengiz-Novorossiysk boru hattını (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu) genişletmeye karar veren Rusya tarafından ek ihracat kapasitesi teklif edildi.(Shaffe Brande, 2013)

AB'nin yararına olduğu kadar Azerbaycan ve Kazakistan'ın enerji piyasalarındaki konumunun iyileştirilmesi için bu iki devlet kendilerini rakip olarak değil, ortak

çıkarları olan devletler olarak algılamalıdır. Bakü ve Astana arasında petrol sektöründe daha yakın işbirliği, petrol ithalat portföylerini çeşitlendirmek isteyen AB üye ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılanacaktır. 2010 yılında Odessa-Brody boru hattından geçen akışın orijinal yönüne dönüş, Hazar petrolünün Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan'daki rafinerilere taşınması olasılığını ortaya çıkardı ve Polonya ve Almanya'daki rafinerilere getirme potansiyelini artırdı.

Güney Gaz Koridoru projesiyle ilgili de olumlu sonuçlar var. Ekim 2011'de Azerbaycan ve Türkiye gazın transit ve tedariki konusunda anlaşmaya vardı. Haziran 2012'de Trans-Anadolu doğalgaz boru hattının (TANAP) inşasını belirten bir anlaşma imzaladılar. Bu nedenle Azerbaycan gazının Nabucco West üzerinden Orta Avrupa'ya mı ulaşacağı yoksa Trans-Adriyatik güzergahı üzerinden Güney Avrupa'ya mı ulaştırılacağı belirsiz. Azerbaycan tarafından verilen nihai karar, gaz için teklif edilen fiyattan çok, ülkenin Avrupa ülkelerindeki bazı varlıkları satın alma planlarına dayanacak. (İbrahimov, 2013)

Gerçekte Azerbaycan ve Türkiye, AB ile ilişkilerde konumlarını güçlendiren Güney Gaz Koridoru'nun uygulanmasında kilit oyuncular haline geliyor. Dördüncü gaz koridorunun Avrupa'ya görünümünü etkileyebilecek olan, Rusya'nın bu projeyi engellemek ve AB Azerbaycan gaz işbirliğini engellemek için aldığı önlemlerdir. Güney Gaz Koridoru'nun uygulanmasının can alıcı unsuru olan TANAP anlaşması, Rusya'nın hem AB hem de Kafkasya'daki ekonomik ve siyasi çıkarlarını elbette tehdit ediyor. Bu nedenle Moskova, Güney Akım projesine hız verme ve Azerbaycan'a siyasi baskı uygulama konusunda çok daha kararlı olacaktır. Gaz kaynaklarının ve tedarik yollarının çeşitlendirilmesine odaklanan AB, Güney Gaz Koridoru'nun uygulanmasına daha fazla katılmalı ve bu projenin inşasında yer alan devletler ve şirketlerle daha yakın işbirliği yapmalıdır.

2.4 Avrupa Birliği ve Azerbaycan ilişkilerinin enerji sektöründe geleceğe yönelik beklentileri

Bilindiği gibi AB'nin Azerbaycan ile ilişkileri 1991 yılında başlamıştır. Bunların temeli Ortaklık ve işbirliği Anlaşmasıdır. Bu kanun 22 Nisan 1996'da Lüksemburg'da imzalanmış ve 1999'da yürürlüğe girmiştir. Bu belge, siyasi diyalog, ticaret, yatırım, ekonomi, mevzuat ve kültür alanlarında geniş çaplı işbirliği fırsatları sunmaktadır. 2016'da AB Konseyi, Avrupa Komisyonu'nun görevini kabul etti. Ayrıca AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi tarafından da onaylandı. Azerbaycan, Avrupa Birliği ile işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. AB lkelerinin Azerbaycan'daki toplam yatırımlar içindeki payı yüzde 24'tür. Azerbaycan'da 1.400'den fazla Avrupalı şirket faaliyet göstermektedir. Azerbaycan, sekiz AB ülkesiyle stratejik ortaklık anlaşması imzaladı. Fakat ayrı bir ilgi alanı, Azerbaycan'ın enerji sektöründe Avrupa Birliği ile işbirliğinin fırsatları ve daha ileri beklentileri sorunudur. Azerbaycan, Avrupa'nın enerji güvenliğinin garantörü olarak bölgede lider devlet olarak kendini kanıtlamıştır ve bunlar, Avrupa'nın Azerbaycan'a olan ilgisinin artmasına büyük katkı sağlayan temel faktörlerdir.(Nuriyev, 2007)

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve maden zenginliğinin tek tek devletler arasında dağılımı, AB'de çok sayıda tedarikçiden ve birçok enerji koridorundan gaz tedarik etme olasılığı konusunda ciddi beklentilere neden oldu. SSCB'nin dağılmasından sonra Azerbaycan'ın petrol endüstrisi tamamen yeniden inşa edildi. Ekim 1991'de ülkenin bağımsızlığının yeniden kazanılmasından bu yana Azerbaycan, çeşitli bölgeler arasında bir köprü olmanın yanı sıra Avrupa, Rusya, Orta Asya, Orta Doğu ve Amerika Birleşik Devletleri için önemli bir enerji ve ulaşım merkezi haline geldi. şimdiye kadar kaynakların coğrafi dağılımı ve ülkelerin konumu enerji akışını belirlemiş, bu nedenle sadece Hazar Denizi'nin batısında yer alan Azerbaycan, Gürcistan toprakları üzerinden Avrupa Birliği'nin gaz tedarikçisi haline gelmiş ve Türkiye. Diğer Hazar lkeleri, Rus boru hatları veya Çin'e yeni açılan bir güzergah üzerinden gaz tedarik etmelidir. 2000'den 2004'e kadar olan dönemde Azerbaycan yılda yaklaşık 15 milyon ton petrol üretti. 2005-2010 döneminde petrol hacmi 50 milyon tona çıkarıldı. 2008-2009 ekonomik krizine rağmen petrol üretimi azalmadı.

2011 yılında bu sektörde %10 oranında küçük bir düşüş yaşanmıştır. Socar'ın politikası sayesinde, ham petrol fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde şirket yatırımlarını çeşitlendirirken, diğer petrol şirketleri öncelikli olarak petrol üretimi ve geliştirilmesi ile uğraştı. Şirket, stratejisi gereği, petrol ve gazın işlenmesi, taşınması ve satışına yönelik projelere de yatırım yapmış ve böylece yatırım portföyü çeşitlendirilmiştir. SOCAR'ın Türkiye, Gürcistan, Kazakistan, İran, İsviçre, ABD, Romanya, İngiltere, Avusturya, Almanya, Ukrayna ve Belçika'da ofisleri bulunmaktadır. Ayrıca Singapur, İsviçre, Vietnam, Nijerya ve diğer ülkelerde bir şirket ticaret şirketleri kurmuştur. Hazar ham petrolünün Avrupa'ya tedarikinde Azerbaycan da transit ülke ve üretici ülke olarak önemli bir rol oynamaktadır. Azerbaycan yeterli petrol taşıma tesisine sahiptir. Azerbaycan, Kazakistan'ın ham petrolünün transit ülkesi haline gelmiştir, bu nedenle Güney Kafkasya birçok ülke için önemli bir ihracat rotasıdır. Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Avrupa enerji piyasasına giden yollar hem Kazakistan hem de diğer komşu ülkeler için önemli bir ihracat seçeneğidir. Yeni ulaşım projelerinin hayata geçirilmesiyle Azerbaycan, Çin ile Avrupa arasındaki İpek Yolu üzerinde merkezi bir konuma sahip olacaktır.(Jamalov, 2015)

Azerbaycan'ın Şah Deniz gaz yoğunlaşma sahası geliştirme projesinin ikinci fazının uygulamasını başlatması, Güney Gaz Koridoru projesi için üretilen doğal gazın taşınmasının sağlanmasında ciddi bir adımdır. Bu projenin nihai olarak hayata geçirilmesi, Avrupa'nın ve ABD'nin Azerbaycan'a olan ilgisini daha da güçlendirecek ve Azerbaycan'ın stratejik ortaklarının AB üye ülkeleri arasında yayılmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Azerbaycan ve AB, bugüne kadar yeni bir anlaşma üzerinde müzakereleri sonuçlandırmak için çalışıyorlar. Yeni anlaşma, AB ve Azerbaycan'ın karşı karşıya olduğu ortak hedefleri ve sorunları daha fazla hesaba katmaya izin verecek olan 1996 ortaklık ve işbirliği anlaşmasının yerini almalıdır. bugün. Yeni anlaşma, Azerbaycan mevzuatının ve diğer yasal prosedürlerin AB'nin uluslararası ve ticari norm ve standartlarına yakınlaştırılmasını sağlıyor ve bu, Azerbaycan ürünlerinin AB pazarlarına daha iyi erişimini sağlamalıdır. AB, Azerbaycan'ın ana ticaret ortağıdır. Bugüne kadar AB, Azerbaycan ihracatının yaklaşık yüzde 50'sini ve ithalatının

yaklaşık yüzde 25'ini oluşturuyor. AB-Azerbaycan işbirliği Brüksel için önemlidir, bu nedenle Azerbaycan ile AB arasındaki enerji işbirliği seviyesinin dinamik olarak büyümesi çok önemlidir. Azerbaycan, dünyada ve bölgede, Avrupa enerji güvenliğinin garantörü olarak, güvenilebilecek ve uzun vadeli işbirliği kurmaya değer güvenilir bir stratejik ortak olarak kendini kanıtlamıştır. Bu anlamda Güney Gaz Koridoru projesi büyük önem taşımaktadır. Bu proje 10 milyar metreküp Azerbaycan gazının Hazar bölgesinden Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlıyor.

Ülke, gelecekte AB ile birçok önemli alanda işbirliği yapıyor ve işbirliği yapmaya devam ediyor ve önümüzdeki yıl verimli bir işbirliği için şunlar gerekiyor:

- Azerbaycan gazının 2022'de AB pazarına girmesini sağlayacak olan Güney Gaz Koridoru'nun operasyonunu hızı ve ilerlemeyi sürdürmek;
- Yeni açılan Bakü-Tiflis-Kars demiryolunu, Bakü limanının tesislerini ve serbest ticaret bölgesini, taşıma ve ticaret hacmini artırmak için en iyi şekilde kullanmak;
- Ülkeyi daha rekabetçi hale getirebilecek, AB'den sadece enerji sektöründe değil aynı zamanda diğer petrol dışı yatırımları da çekebilecek en iyi Avrupa teknolojilerini ve ilerici çözümleri sunarak Azerbaycan'ın ekonomiyi çeşitlendirmesine ve reforme etmesine yardımcı olma çabalarını yoğunlaştırmak.

Doğu Ortaklığının ikili ve çok taraflı yönleri vardır. AB çalışmaya hazırdır ve halihazırda Azerbaycan'da ve Doğu Ortaklığı'nın diğer ülkelerinde her iki yönde de çalışmaktadır. Bu, ülkenin yalnızca AB'nin çeşitli alanlardaki en iyi uygulamalarını tanımasına değil, aynı zamanda önemli konularda Doğu Ortaklığı bölgesindeki ortak ülkelerle deneyimlerini paylaşmasına da olanak tanır. Azerbaycan ikili ilişkilere öncelik vermektedir. Yeni bir kapsamlı anlaşma, ilişkimizin kapsamını ve amaçlarını daha da belirleyecek. Bununla birlikte, AB ile Azerbaycan arasındaki enerji işbirliğinin, yenilenebilir enerji kaynakları alanını ve enerji verimliliğini artırmadaki etkileşimi kapsayan "Güney Gaz Koridoru"nun ötesine geçtiğini de belirtmek gerekir.(Bolqova, 2011)

Gelecekte Trans-Adriyatik boru hattı (TAP) kapasitesini genişletmeye karar verirken, Rus gazının buradan taşınacağı göz ardı edilmedi. Amerika Birleşik Devletleri 2 Ağustos'ta bir yasa imzaladı. Bu yasa, yeni bir Rus karşıtı yaptırım paketi getiriyor. Yeni yasaya göre, Kuzey Akım-2 gaz boru hattının inşasına 4,75 milyar avro yatırım yapmaya karar veren Royal Dutch Shell, Engie, Wintershall, OMV ve Uniper şirketleri düşebilir. "Türk akışının" ikinci kolu Rusya Türkiye'nin Yunanistan sınırındaki - İpsala bölgesi bölgesindeki Avrupa kısmına çekilmek. Bu bölgede, Trans Anadolu boru hattının (TANAP) Trans Adriyatik Boru Hattı'na (TAP) bağlandığı Güney Gaz Koridoru boyunca uzanan Azerbaycan gazının Avrupa Birliği sınırından geçmesi planlanıyor. Bu, Rusya ve Avrupa Birliği ilişkilerini Üçüncü Enerji Paketi çerçevesinde çözmeleri halinde mümkündür. Ve ondan sonra belki Rus gazı TAP'tan geçecek. Ancak bu, 10 milyar metreküp genişlemesi planlanan TAP'tan, Türk Akımı'nın ikinci kolundan 15,75 milyar metreküp Rus gazının sağlanabileceği anlamına gelmiyor. Üçüncü enerji paketi, bir tarafın kaynakların sadece %50'sini pompalayabildiği anlamına gelir. Unutulmamalıdır ki TAP projesinin ana paydaşları bu şirketlerdir : BP - %20, SOCAR - %20, Snam - %20, Fluxys - %19, Enagás - %16, Axpo-5%. TANAP'ın Hissedarları: SOCAR - %58, BOTAŞ - %30, BP-12.

Ayrıca 2018 yılında “Babek” ve “Abşeron” sahalarında sondaj çalışmalarına başlandı. Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR), 2018 yılının ikinci yarısında Azerbaycan sektöründeki “Babek” sahasında arama çalışmalarına başladı ve 2019 yılında Babek sahasından gaz üretimi yapıldı. Ayrıca “Umid” sahasında da arama çalışmaları sürüyor. “Umid” 2012'den beri geliştiriliyor ve geçtiğimiz dönemde bu saha yaklaşık 1,5 milyar metreküp gaz ve 237,4 bin ton kondensat üretti. “Umid” ve “Babek” sahaları için sözleşmeler 12 Ocak 2017'de imzalandı ve Mayıs 2017'de yürürlüğe girdi. İki yataktan oluşan bu blok, Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektörünün 75 km derin su kesiminde yer almaktadır. Bu sahaların rezervleri 600 bcm gaz ve ayrıca 110 milyon ton kondensattır. SOCAR, önümüzdeki 3-5 yıl içinde Umid sahasında en az 8 adet yüksek verimli kuyu açmak için 2 platform inşa etmeyi planlıyor. İlk aşamada, sahadan çıkarılacak olan gaz yılda 1,5 milyar metreküp olacak. 2022-2023'te ikinci fazda sahada üretimin yılda 5 milyar metreküpe ulaşması

bekleniyor. Mevduat, Bakü'den 100 km, 500 metre derinlikte yer almaktadır. Sahada 350 milyar metreküp gaz ve 45 milyon ton kondensatı geçebilecek önemli rezervlerin varlığı, Fransız şirketi “Total” tarafından Eylül 2011'de doğrulandı. SOCAR'ın bu alanlar için gaz üretimindeki büyüme açısından yüksek beklentileri var. Bu projelerin geliştirilmesi, SOCAR'ın hem Azerbaycan'da hem de yurtdışında gaz satışlarını artırmasını sağlayacaktır. SOCAR şimdiye kadar gaz üretimini azalttı. SOCAR, 2015 yılındaki 6,871 milyar metreküp gaza kıyasla, 2016 yılında kendi öz kaynaklarıyla 6,3 milyar metreküp gaz üreterek üretimi %8,3 oranında azaltmıştır. Şirket, 2016 yılının ilk yarısında üretilen 3,16 milyar metreküp doğal gaza göre 2017 yılının ilk yarısında %6,6 düşüşle 2,95 milyar metreküp doğal gaz üretti. SOCAR, kendi üretiminin yanı sıra, Şah Deniz sahasından doğal gaz ve SOCAR'ın yabancı ortaklarla ortaklaşa çalıştığı Azeri-Çirak-Güneşli bloğundan da buna bağlı gaz almaktadır. 2017 yılının ilk yarısında sözleşmeli ve bağımsız olarak geliştirilen sahalardan üretilen toplam gaz hacmi, 2016 yılının ilk yarısında üretilen 14.94 bcm'ye kıyasla 14.13 bcm olarak gerçekleşti.

Bu nedenle Azerbaycan ve Türkiye enerji piyasasında önemli oyuncular ve Güney Gaz Koridoru projesinin uygulanmasında büyük rol oynamaktadırlar. Rusya, Azerbaycan ile AB arasındaki işbirliğini engellemek için bir dizi önlem aldı. Güney Gaz Koridoru'nun ana unsuru olan TANAP anlaşması, Rusya'nın hem AB'deki hem de Kafkaslardaki ekonomik ve siyasi çıkarlarıyla çelişiyordu. Avrupa Birliği'nin enerji tedarik yollarını çeşitlendirmesi gerekiyor. Şubat 2018'de EBRD (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası), Güney Gaz Koridoru projesinde BRUA gaz boru hattının (Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Avusturya) inşası için 60 milyon euro kredi sağladı. Bu yılın Mart ayında Azerbaycan ve Almanya hükümetleri, Güney Gaz Koridoru'nun finansmanı için 1,5 milyar dolarlık bir kredi garantisi üzerinde anlaştı. Ancak bu proje, Azerbaycan'da TAP doğalgaz boru hattının doldurulmasına yönelik kaynak tabanının yeterli olmaması nedeniyle bazı eleştirilere tabidir. Şah Deniz sahasında gaz üretimi 10 bcm'dir. Türkiye'deki gazın bir kısmının tüketimini hesaba katarsak, özellikle halihazırda işleyen Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı dikkate alındığında, doğalgaz boru hattının ilk etabını tamamen doldurmak bile yeterli değildir. Hazar Denizi'nin Türkmenistan üzerinden çözülmemiş durumu

nedeniyle diğerk Hazar alanlarından gelen arz sınırlıdır. İran ve Irak topraklarından geçen gaz arzı, Suriye ile askeri operasyonlar bölgesinde ve Türk birlikleri ile Kürdistan İşçi Partisi arasındaki çatışma bölgelerinden geçen gaz boru hatları nedeniyle sınırlıdır. Böylece, Azerbaycan'da yeni sahaların geliştirilmesi, uygun kaynak tabanını temin edecek ve AB ile daha fazla işbirliği olasılığını artıracaktır.(Nuriyev, 2007)

Ayrıca genel olarak Azerbaycan ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin nasıl gelişeceği, öncelikle AB'nin Karabağ sorunundaki konumuna bağlıdır. Azerbaycan, Avrupa Birliği'nin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ilkesine resmi olarak destek beyan etmesini temel kabul etmektedir. Böyle bir genel olarak birleşik tutum, Bakü'deki politikacılar ve uzmanlar tarafından 24 Kasım 2017'de Brüksel'deki Doğu Ortaklığı zirvesi hakkında yorum yaparak ifade edildi.Ancak, anlaşmazlığı çözmek ve Bakü'nün yargı yetkisi altındaki bölgelerin iadesi için yirmi beş yıllık uluslararası arabuluculuk henüz sonuçlanmadı. başarı ile taçlandırılmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 1993 yılında Dağlık Karabağ sorununa ilişkin dört kararı (822, 853, 874 ve 884) hayata geçirilmedi. Bu kararlar Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edildiğini teyit ediyor. Güney Kafkasya Avrupa için stratejik bir merkez haline geliyor, Dağlık Karabağ sorununun uluslararası sonuçları, özellikle Ortadoğu arasındaki komşu bölgelerin güvenliğini sağlamak için her zamankinden daha önemli hale geliyor. (Tursnov, 2011)

Bu nedenle, işbirliği olasılıklarından bahsederken, Azerbaycan'ın enerji sektöründe AB ile işbirliğinin, hem enerji kaynaklarını çeşitlendirmesi gereken AB'nin hem de bu işbirliğinin yüksek ekonomik güvence sağlayacağı Azerbaycan'ın çıkarlarına tekabül ettiği belirtilebilir. büyüme, Avrupa pazarına erişim fırsatları, ülke için dünya ekonomisinin küreselleşmesi bağlamında uluslararası ekonomik ilişkilerde önemli bir oyuncu olma fırsatları. Ayrıca, Azerbaycan ve AB arasındaki işbirliği, enerji işbirliğinin ötesine geçerek ekonominin diğer yönlerini, ayrıca ulaşım, hukuk, kültür, sanat vb.'yi de kapsar ve bu endüstrilerde de umutları vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN VE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDA SİYASİ İLİŞKİLER

3.1 Siyasi İlişkiler, Ekonomik Beklentiler Ve Ticari İşbirliği

Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş sonrası küresel öneminin Azerbaycan için hızla artması, giderek daha belirgin hale geldi. AB'nin siyasi, ekonomik, hukuki ve insani değerler modelinin iniş çıkışlarına rağmen dünyanın en önemli merkezlerinden biridir. Öte yandan, Azerbaycan'ın küresel rekabette artan önemi, AB'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikasını hızlandırmıştır. Bilindiği gibi Güney Kafkasya hem özellikleri açısından hem de Orta Asya'ya yakınlığı açısından Batı için en uygun rotalardan biri olarak yeni küresel yarışın en önemli bölgelerinden biridir.

Avrupa Birliği, 31 Aralık 1991'de Azerbaycan Cumhuriyeti'ni bağımsız ve egemen bir devlet olarak resmen tanıdı. AB, 10 Ağustos 1992'de Azerbaycan ile diplomatik ilişkiler kurmaya başladı. Avrupa Birliği, ikili ilişkiler çerçevesinde Azerbaycan dahil Güney Kafkasya'da iki ana politika üzerinde çalışıyor. Bu politikalardan ilki yeni ilan edilen ülkelerin bağımsızlıklarını korumak, ikincisi ise sosyalist sistemden demokrasi ve piyasa ekonomisine geçiştir. Bu amaçla ülkelere teknik ve mali yardım programları sağlanmıştır. (Ahmedov M., 2015: s, 158)

AB-Azerbaycan ilişkilerinin temeli, 1996 yılında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasına dayanmaktadır. Bu sözleşme 1999 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu strateji çerçevesinde AB'nin Azerbaycan'a desteği, 22 Haziran 1999 tarihli Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasındaki Azerbaycan Reform Programı ve 14 Kasım 2006'da yürürlüğe giren AB-Azerbaycan Komşuluk Politikası Eylem Planı'nın öncelikleridir. (Valiyeva, T. 2014: s. 131-145)

2004 yılında AB'nin genişlemesinin ardından uygulamaya konulan Yeni Komşuluk Politikası'nın çerçevesi belirlendi. Yeni Komşuluk Politikası kapsamında AB-Azerbaycan Eylem Planı'nın birinci bölümünde belirlenen temel öncelik alanı aşağıdaki konuları kapsamaktadır:

1. Karabağ sorununun barışçıl çözümüne katkıda bulunmak.
2. Azerbaycan'ın uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak insan haklarının, temel özgürlüklerin ve hukukun üstünlüğünün sağlanması (İşbirliği ve İşbirliği Anlaşması, Avrupa Konseyi, AGİT, BM).
3. Gümrük işlevselliğinin artırılması.
4. Çeşitli sektör ve alanlarda ekonomik kalkınmayı teşvik ederek, yoksulluğun azaltılması ve sosyal ve bölgesel dengesizlikler dahil olmak üzere yoksulluğu teşvik ederek ve çevreyi koruyarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak.
5. Ekonomik mevzuatın ve idari uygulamanın daha da iyileştirilmesi.
6. Bölgesel ulaşım ağının ve enerji piyasalarının geliştirilmesi, işbirliğinin güçlendirilmesi.
7. Adalet, insan hakları ve temel özgürlükler, güvenlik, sınır konularında işbirliğini geliştirmek. (Ahmedov M., 2015: s, 158)

Yolsuzlukla mücadele alanında birçok başarı elde edilmiş, yaptırım mekanizmaları alanında da bir takım sistemleşmeler gözlenmeye başlanmıştır. 2012-2015 yıllarında, Yolsuzlukla Mücadele Ulusal Eylem Planı, Başsavcılık bünyesindeki Yolsuzlukla Mücadele Bürosu'nun etkinliğini artırmaya yönelik tedbirler almıştır.

AB ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler, İşbirliği Anlaşması ile düzenlenmektedir. Son 5 yılda iki taraf arasında mal ve hizmet ticaretinde artış ve azalışlar yaşandı. AB, Azerbaycan'ın toplam ticaretinin %48,6'sını oluşturan ana ticaret ortağıdır. Avrupa Birliği, Azerbaycan'ın en büyük ihracat ve ithalat pazarı olup, ülkemizin ihracatının %60,7'sini ve ithalatının %31,8'ini oluşturmaktadır.

Tablo 3. Azerbaycan'ın AB ile hizmet ticareti(2014-2016)

Yıl	İthalat (Milyar Euro)	İhracat (Milyar Euro)
2014	0.8	1.8
2015	0.5	1.4
2016	0.3	1.1

Kaynak: Avrupa Komisyonu resmi web sitesi ec.europa.eu/trade/policy

Tablo 4. Azerbaycan ile AB arasında mal ticareti

Yıl	İthalat (Milyar Euro)	İhracat (Milyar Euro)
2015	3.5	10.7
2016	1.9	7.6
2017	1.7	9.4

Kaynak: Avrupa Komisyonu resmi web sitesi ec.europa.eu/trade/policy

Azerbaycan ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilere bakıldığında enerji faktörünün çok önemli bir yere sahip olduğunu görebiliriz. 2006 yılında Avrupa Birliği ile Azerbaycan arasında Stratejik Enerji Ortaklığına ilişkin Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Taraflar arasında imzalanan Mutabakat Zaptı, enerji işbirliğini geliştirmek için bir dizi hedef belirledi. Bu hedefleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- A. Enerji alanında Azerbaycan yasalarını AB ile uyumlu hale getirecek bir program oluşturmak.
- B. Azerbaycan ve Hazar Havzası'nın enerji kaynaklarını AB'ye ihraç etmek, ulaşım yollarının güvenliğini güçlendirmek. Azerbaycan'da enerji tasarrufu, yenilenebilir enerji ve iklim değişikliğini kapsayan bir enerji talep yönetimi politikasının oluşturulması.
- C. Teknoloji alanında işbirliklerini geliştirmek ve ülkeye uzmanlar kazandırmak için uzman değişim programlarının oluşturulması.

İlk aşamada, Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) TACIS teknik yardımı, Azerbaycan ile AB arasındaki ilişkilerde ilk ve en önemli araçtı. Programın temel amacı, bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerde demokratik yönetim ve piyasa ekonomisini teşvik etmektir. TACIS programı kapsamında 4,2 milyar avroluk bir bütçe ayrılmış ve 1991-1999 yıllarında faaliyetler yürütülmüştür.

Avrupa Birliği, TACIS programı kapsamında ilgili teknik ve uzman yardımı ile Azerbaycan'daki ekonomik reformları desteklemiştir. TACIS programı, 1991 yılında 12 eski Sovyet cumhuriyeti ve Moğolistan'a teknik yardım sağlamak amacıyla kurulmuştur. Azerbaycan ile ilgili bölümde, TACIS programı işbirliğinin üç temel yönüne odaklanmaktadır: a) altyapı, b) özel sektör c) insan kaynaklarının geliştirilmesi. (Ahmedov M., 2015: s, 158)

Azerbaycan-AB ekonomik ilişkilerinde enerjinin önemli bir faktör olduğunu görüyoruz. Bu nedenle Azerbaycan bağımsızlığını korumak, güvenlik tehditlerini

ortadan kaldırmak ve ülke ekonomisinin gelişmesini sağlamak için enerji sektörünü etkin bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. AB'nin enerjide dışa bağımlılığı dış politikada enerji güvenliğini daha önemli hale getiriyor. Güvenilir enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç Hazar Havzası ve Azerbaycan'ın AB için jeostratejik önemini artıran Azerbaycan'ın AB'nin ve bölgenin enerji güvenliği sistemindeki stratejik rolü her geçen gün artmaktadır. AB, uzun yıllardır Azerbaycan ile gelecekteki müzakereleri inşa etmeye ve özellikle Gürcistan ve Türkiye'yi içeren CQD projesi aracılığıyla enerji (gaz) sektöründeki mevcut işbirliğini reforme etmeye büyük ilgi göstermiştir. Proje, Rusya'dan gelen enerji arzını çeşitlendirmeyi ve AB'nin enerji güvenliğini sağlamayı amaçlıyor. CGD'nin uygulanması ve Azerbaycan'ın önümüzdeki yıllarda Türkmen ve İran doğalgazının Avrupa'ya ulaştırılmasında transit ülke rolüne olan bağlılığı, ülkenin Avrupa enerji güvenliğini sağlamada jeostratejik kilit konumunu bir kez daha kanıtlamıştır. (Baban, İ., 2010: s.156)

3.2 AB Finansal Desteği

1991'de bağımsızlığın yeniden kazanılmasından bu yana, AB'nin Azerbaycan'a sağladığı toplam yardım yaklaşık 400 milyon Euro'yu buldu. Başlangıçtan itibaren AB, TACIS'in üç ana aracı olan Gıda Güvenliği Programı ve insani yardımı mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere yardım etmek için ve bunun yanı sıra Dağlık Karabağ'daki silahlı çatışma sırasında zarar gören bölgelerin rehabilitasyonu için kullandı.(51) Aslında, AB yardımı TACIS programı kapsamında çeşitli projeler aracılığıyla Azerbaycan'a çeşitli alanlarda ülkenin reform çabalarının teşvik edilmesinde etkili olmuştur. 1998'den beri, TACIS Ulusal Gösterge Programı, kamu sektörü reformunun desteklenmesine ve ekonomik kalkınma için yardıma odaklanmıştır. Azerbaycan'ın 2002 sonlarında bir yoksulluğu azaltma stratejisini benimsemesinin ardından, AB de 2003 başlarından bu yana bu alana daha fazla önem vermiştir.(52) İşbirliği programı, yardımın esas olarak ticari yatırımları iyileştirmeyi amaçladığı özel sektör gelişimi için mali desteği içermektedir. iklim, yüksek öğrenim ve mesleki eğitim. Azerbaycan ayrıca, özellikle ulaştırma, enerji, çevre, adalet ve

içişleri alanlarında TACIS Bölgesel Programı kapsamındaki hibelerden yararlanmaktadır.

Tablo 5. AB `nin Azerbaycana Yardım Sektörleri

1991-2006 senelerinde yardım edilen sektörler	Milyon Euro
TACIS Ulusal Distribütörleri	116.50
İnsani yardım	92.09
Gıda Güvenliği	77,00
Gıda yardımı	65,70
Acil mali yardım	30.00
Rehabilitasyon	18.37
Acil insani yardım	9.50

Kaynak. Komisyon Personeli Çalışma Belgesi, SEC (2005) 286/3, Brüksel, 2.3.2005

www.ENPI-info.eu/library/content/azerbaijan-enp-country-report

Tablo 5'e göre 1991-2006'da Avrupa Birliği, TACIS ve benzeri programlar Azerbaycan'a 409,16 milyon euro, Gürcistan'a 419,85 milyon euro ve Ermenistan'a 386,39 milyon euro kazandırdı.

Azerbaycan'da hızlı ekonomik büyümenin sağlanmasından bu yana, AB yardımının odak noktası, insani yardımdan, ÜİYOK'ler ve mülteciler için yaşam koşullarının yükseltilmesine yardımcı olmak için rehabilitasyon programlarına kaydı. AB, AGİT Minsk Grubunu Ermeni-Azerbaycan ihtilafını çözmek için en uygun mekanizma olarak görüyor ve iki ülke liderlerinin bir atılım gerçekleştirmeye yönelik son çabalarını tam olarak destekliyor. Dağlık Karabağ konusunda ilerleme kaydedilirse, iki ülke arasındaki etkileşimdeki gerilimleri hafifletmeye yardımcı olacak AB mali yardımı, çatışma sonrası rehabilitasyon, ekonomik modernizasyon ve bölgesel işbirliğini desteklemek üzere önemli ölçüde artacaktır.

2007 yılında TACIS yardımının yerini alan ENPI, ENP kapsamında sağlanan tüm mali yardımları kapsayacak ve iki taraf arasındaki stratejik ortaklığın daha çeşitli biçimler almasını sağlayacaktır. ENPI'nin temel amacı, ortaklaşa kararlaştırılan alanlarda Azerbaycan'ın Avrupa standartlarına ulaşmasına yardımcı olmaktır. AB heyeti, 2007–10 döneminde mali yardımın sağlanacağı belirli politika alanlarını ele alan yeni bir Ulusal Gösterge Programı taslağı hazırlamayı amaçlayan Azerbaycanlı yetkililerle bir dizi toplantı için 2006 yazında Bakü'ye gitti. Bu zaman çizelgesi,

Azerbaycan'ın, ülke yetkililerinin yaygın reform taahhütlerinin gerçek olduğunu ve siyasi kelime oyununun ötesine geçtiğini kanıtlamak zorunda kalacakları ENP Eylem Planının ilk aşamasını uygulamasıyla aynı zamana denk geliyor.

3.3 Bölgesel güç rekabetleri: İran ve Türkiye

Bölgede önemli oyuncular olan İran ve Türkiye, Kafkas jeopolitiği ve Hazar jeo-ekonomisi üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Azerbaycan örneğinde, İran çok temkinli davrandı, ancak Tahran bu Sovyet sonrası Müslüman devletinde olanlardan açıkça endişe duyuyor. Dini rejim, İran'da yaşayan etnik Azerbaycanlılardan oluşan geniş topluluk için harekete geçirici bir güç olarak hareket edecek güçlü ve Batı yanlısı bir Azerbaycan'ın ortaya çıkmasını engellemeye çalışıyor. Nüfusun yaklaşık %24'ünü oluşturmalarına rağmen, İran politikaları Azerbaycan dilinin okullarda, basında ve yerel yönetimlerde kullanılmasını yasaklamakta ve bu grubu kültürel haklardan mahrum bırakmaktadır. Tahran, Azerbaycanlılar arasında artan milliyetçiliğin İran devletinin bütünlüğünü tehdit edebileceğinden endişe ediyor ki bu, İran'ın Azerbaycan politikasına yön veren bir risktir. (Ahmedov, 2015)

Tahran ayrıca, Azerbaycan'ın NATO üyesi bir ülke olan Türkiye ile olan bağlarının İran'ın bölgedeki etkisini azaltacağını da farkında. Prensipte İran, Tahran ve Ankara'nın ikircikli de olsa önemli bir ilişkiye sahip olmasına rağmen Türkiye'yi büyük bir rakip olarak görüyor. Dini rejim, Türkiye'nin İran'ı jeopolitik olarak tehdit ettiğini hissetmekte ve pan-Türkizmin sadece Azerbaycan'da değil, Kafkasya'da da yayılmasına karşı çıkmaktadır. Bu iki bölgesel güç, sadece nüfuz konusunda doğrudan rekabet içinde değil, aynı zamanda bölgedeki hassas bir dizi jeopolitik ittifakı temsil ediyor. Ankara, Washington tarafından güçlü bir şekilde desteklenirken, Tahran ve Moskova, Hazar havzasında artan Türk ve Amerikan ağırlığına direnme girişimlerinde askeri ve siyasi alanlarda işbirliği yapıyor. Türkiye, stratejik müttefiki olarak Azerbaycan'ı seçmiştir ve İran da, Türkiye ile ilişkileri düşmanca olan Ermenistan ile yakın işbirliği yapmaktadır.

Bu arka plana karşı İran, Azerbaycan'da daha aktif bir rol oynamak için her türlü çabayı gösteriyor. Tahran'ın Bakü ile ilişkileri, İran ve ABD arasında devam eden çatışmalardan güçlü bir şekilde etkileniyor. Tahran'ın bilinen Amerikan karşıtı

politikasına rağmen, İslam Cumhuriyeti bölgenin siyasi ve ekonomik yapısını etkilemeye çalışıyor. Yine de İran'ın Azerbaycan'daki başarısı sınırlı kalıyor ve Tahran'ın Bakü'ye mali yardım veya yeni teknoloji açısından sunabileceği çok az şey var. Bu nedenlerle İran'ın Azerbaycan'da ekonomik olarak öncü bir rol oynama olasılığı daha azdır. Ancak İran'ın Azeri meselelerini İslam üzerinden etkileme kabiliyeti tamamen başka bir konudur. Tahran, Azerbaycan'ın güney bölgelerinde İslami nüfuzu aktif olarak desteklemeye devam ediyor. Bu nedenle İran, Kafkasya'nın Müslüman halkı üzerinde kültürel bir etkisi olan önemli bir bölgesel oyuncu olmaya devam ediyor.(Tahmazov, 2015)

Bu arada, Azeri petrolünün cazibesi ve Azerbaycan'ın Batı enerji piyasalarına ulaşım ihtiyacı, Türkiye'nin daha fazla katılımı için teşvikler ekliyor. Türkiye, İran'ı boru hattı siyasetinde potansiyel bir rakip olarak görüyor. BTC petrol boru hattı ve BTE gaz hattı, Türkiye'nin Azerbaycan'ın uluslararası topluma daha etkin entegrasyon arayışında Azerbaycan için stratejik bir pencere açmasını sağlamıştır. Başından beri Ankara, BTC'yi ülkenin Hazar petrol tedarik merkezi ile Avrupa pazarı arasında bir enerji köprüsü olarak konumunu vurgulayacak değerli bir stratejik ve siyasi varlık olarak gördü. (Aliyev, 2019) Ermeniler ve Azeriler arasındaki müzakerelerde önemli bir oyuncu olma arzusuna rağmen, Rusya'nın çatışma çözme sürecinde daha baskın güç olarak ortaya çıkması nedeniyle Türkiye'nin rolü sınırlı kalmıştır. Hem Erivan hem de Bakü, Dağlık Karabağ konusundaki mevcut açmazı kırmaya hâlâ isteksiz olsa da, Ankara, çatışmaya barışçıl bir çözüm hakkında çok sınırlı söz hakkı olabileceğini düşünüyor. Ermeniler ve Azeriler arasındaki silahlı düşmanlıkların yeniden başlaması durumunda bile, muhtemelen Rusları ve İranlıları Türkiye ile açık bir çatışmaya sokacağından, Türkiye'nin doğrudan askeri müdahalede bulunma olasılığı çok düşük olduğu biliniyordu ki, 2020 yılında çıkan savaşta Türkiye masa üzerinde yine Azerbaycanın yanında olsa da, saha da resmi olarak yoktu. Ama türk üretimi bir çok silah, SİHA ve İHA oradaydı.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Türkiye'nin İran ile ilişkileri de jeopolitik rekabetin etkilerini yaşadı. Hem Ankara hem de Tahran, diğerinin Güney Kafkasya'da siyasi ve ekonomik zemin kazanma girişimlerini büyük şüpheyile karşıladı. İran her zaman bölgedeki Rus hakimiyetinin azalmasının Türk avantajının artmasıyla veya Amerikan nüfuzunun genişlemesiyle sonuçlanacağından endişe duymuştur.⁵⁵

Gerçekte Tahran, Türkiye'nin yakın siyasi, ekonomik, kültürel ve ekonomik ilişkiler kurma çabalarından hâlâ endişe duymaktadır. Azerbaycan ile askeri ilişkiler Ankara, İran'ın Azerbaycan'da daha fazla nüfuz sahibi olma olasılığını, bölgede siyasi ve ekonomik çıkarlar peşinde koşmaya yönelik dış politika çabalarının önünde bir engel olarak görmektedir. İran ve Türkiye arasındaki Azerbaycan üzerinden rekabet 1990'ların başından itibaren daha az yoğun hale gelse de, jeopolitik kaygılar birbirlerinin bölgesel davranışlarına ilişkin algılarını belirlemeye devam ediyor. (Zohrabov, 2015)

3.4 Büyük güç siyaseti: Rusya ve ABD

Son yıllarda jeopolitik ortam, büyük güçlerin etki alanlarının örtüştüğü Güney Kafkasya'daki rollerinin ve dış politika stratejilerinin gözden geçirilmesiyle birlikte Rus-Amerikan ilişkilerinde ciddi değişikliklere tanık oldu. Prensipte Azerbaycan, durumun büyük ölçüde Rusya ve ABD tarafından yürütülen politika tarafından belirlendiği bölgede stratejik açıdan önemli bir ülke haline geldi. Hazar havzasına yapılan yüksek düzeydeki yatırımla açıklanan ABD'nin yenilenen ilgisi, Rusya'nın askeri ve güvenlik işbirliği alanında güçlü bir dönüşü ve ekonomik ve enerji politikalarını güçlendirmesinin yanında yer alıyor. Moskova, Rusya'nın ekonominin stratejik sektörlerindeki konumu aracılığıyla Azerbaycan ile öncelikli bağlarını sürdürmeye çalışıyor. Rusya ile Azerbaycan arasında ikili ilişkilerin geliştirilmesi için imzalanan artan sayıda işbirliği anlaşmaları, bu politikanın daha fazla kanıtıdır. (Almazov, 2015)

Son yıllarda Rusya, Azerbaycan'daki hakimiyetini artırmaya başladı. Ancak Putin başkanlığından bu yana Moskova, Azerbaycan'a karşı daha pragmatik bir tutum benimsedi ve AGİT Minsk Grubu müzakerelerinde ve Rusya'nın şu anda barış sürecinde oynadığı rolde daha yapıcı bir tutuma yol açtı.⁵⁶ Kremlin ayrıca resmi olarak daha az ses çıkardı. Bölgede genişletilmiş bir Amerikan varlığına doğru. Yine de Rusya'nın dış politika stratejisi, Moskova'nın statükoyu uygun bulduğu ve bölgedeki herhangi bir ihtilafa hızlı veya sürdürülebilir bir çözüm istemediği fikrini desteklemek için bol miktarda kanıt verdi. Daha spesifik olarak, Kremlin olası bir

Ermeni-Azerbaycan barış anlaşmasının Ermenistan'ın Rusya'ya güvenlik bağımlılığını azaltacağından korkuyor gibi görünüyor.

ABD'nin de Azerbaycan'da kapsamlı jeopolitik ve jeoekonomik çıkarları var ve bu çıkarlar Amerikan birliklerinin Özbekistan'dan çıkarılmasıyla yoğunlaştı. Bu olay bölgedeki güç dengesini etkilemiş ve Azerbaycan'ın dış politikasının seyrini de güçlü bir şekilde etkilemiştir. Belki de en önemlisi, Ocak 2002'de ABD hükümeti 907. Maddeden feragat edilmesi için güçlü bir savunma yaptı ve Pentagon Azerbaycan ile geniş bir askeri işbirliği programına girdi. (Valoyeva, 2015) Üst düzey ABD yetkililerinin son yıllarda Bakü'ye yaptığı sık ziyaretler, Amerika'nın ülkede askeri bir varlık inşa etme arzusuna işaret ediyor. 2005 yılının sonlarında, Azerbaycan'da Rusya ve İran sınırlarına yakın iki Amerikan radar istasyonu faaliyete geçti. Ayrıca Bakü'de Hazar Denizi'ndeki tüm nakliye ve uçakları izleyebilecek bir askeri merkez kuruldu.

Geçtiğimiz birkaç yıl içinde değişen jeopolitik durum Azerbaycan'ı ABD dış politikası için giderek daha önemli hale getirmiş olsa da, Amerikan stratejisi şu ana kadar Rusya-İran jeopolitik manevralarından kaynaklanan ve bölgede herhangi bir ciddi ABD faaliyetini engelleyen engellerle boğuşuyor. ABD'nin Tahran'ın nükleer programına karşı ilan ettiği kampanya, bazı Amerikalı politika yapımcılar tarafından jeopolitik bir eksen olarak gösterilen bağımsız Azerbaycan'ın stratejik önemini artırdı. (Mehmanov, 2015) Amerika'nın Güney Kafkasya'daki rolü şu anda Moskova'da büyük endişeyle görüldüğünden, ABD hükümeti, Gürcistan'ın 2004'teki Gül Devrimi gibi, bölgedeki Amerikan kaynaklı olduğu iddia edilen karışıklıklara Rusya'nın artan tepkisiyle karşılaştı.

Şu anda, Sovyet sonrası Azerbaycan'da mevcut Amerikan politikasının temeli, 11 Eylül sonrası ortamda yeni ABD-Rus stratejik ortaklığının parametreleri içinde sıkı bir şekilde yatmaktadır. Bununla birlikte, Rusya, Güney Kafkasya ve Hazar havzasında genişleyen ABD varlığı karşısında konumunu yeniden öne sürerken, tüm bölge Moskova ve Washington arasında bir büyük güç rekabeti arenası olarak ortaya çıkıyor. Washington, petrol zengini Azerbaycan'da herhangi bir rakip güç tarafından siyasi ve ekonomik üstünlüğü engellemeye çalışıyor. Bu nedenle ABD, bölgenin “jeopolitik çoğulculuğunu” sürdürmek ve Rusya'nın üstünlüğünü önlemek konusunda büyük bir çıkara sahiptir (Abdullayev, 2015). Rusya, bu Sovyet sonrası

bölgede ABD etkisinin yayılmasını engellemekte güçsüzdür. Yine de Washington, Kremlin'in iki büyük güç arasında jeopolitik bir denge kurmaya çalışan Azerbaycan'a uyguladığı artan baskıya genellikle oldukça temkinli tepki veriyor.

Rusya ve ABD'nin Güney Kafkasya'da stratejik olarak nasıl hareket edeceği, Sovyet sonrası bölgede jeopolitik hizalanmaları etkileyecektir. Bu iki ana gücün küresel terörizmle mücadele etme ve yasadışı kaçakçılığı durdurma konusundaki ortak arzusu, jeostratejik rekabetle karmaşılaşıyor. Moskova, artan ABD askeri angajmanını Rusya'nın doğal etki alanındaki Amerikan yayılmacılığı olarak algıladığı için, Azerbaycan kendisini uyumsuz siyasi seçenekler arasında hassas bir konumda buldu. Uygulamada, bu stratejik seçenekler bir şekilde Rus-Amerikan ilişkilerindeki dalgalanmalarla bağlantılı olmaya devam ediyor. Bu nedenle, Azerbaycan liderliği, Kremlin politikasının bazı yönleri rahatsız edici olsa bile, güvenlik konularında Rusya ile daha yakın işbirliğinin de hayati olduğunu anladı. Öyle olsa bile, yakın gelecek, Güney Kafkasya'da ortak bir güvenlik sistemi kurmanın ve entegrasyon süreçlerine başlamanın hiçbir yolunu vaat etmiyor gibi görünüyor. Ne yazık ki bölge, çözülmesi onlarca yıl sürecek büyük güç çelişkilerinden oluşan sağlam bir düğüm haline geldi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1 Azerbaycana AB ile ilişkilere yönelik Tavsiyeler

Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne katılımı hem AB hem de Azerbaycan için zor bir süreç olabilir. Ancak bu süreç iyi yönetilirse her iki ortak için de büyük fırsatlar yaratabilir. Üyelik hazırlıkları önümüzdeki on yıl boyunca devam edebilir. Bu dönemde AB gelişecek ve Azerbaycan'ın daha radikal bir şekilde değişmesi gerekebilir. Ortaya çıkan sonuç, yeni fırsatlar yaratabilir ve sorunları çözebilir. Azerbaycan'ın üyeliği, kültürel ve dini özellikleriyle birlikte nüfus, coğrafi konum, ekonomik ve iç istikrar açısından önceki genişlemelerden farklı olabilir. Bu faktörler Azerbaycan'ın bölgesel ve uluslararası istikrara katılmasına izin vermektedir.

Laik barışa katkı sağlayan, toplumların temel hak, özgürlük ve kültürlerine saygı duyan, laik güvenin, adaletin ve rekabetin büyümesine katkı sağlayan, hukukun üstünlüğüne dayalı bir birlik varsa ve bu birliğin çıkarları yok ise. Azerbaycan'ın çıkarlarıyla çeliştiğini düşünebilirsiniz. Ama her şeyden önce Azerbaycan halkı bu meseleye kendi çıkarları doğrultusunda inanmalıdır. Bir yandan AB üyesi olacaklarını söylerken diğer ülkelerle ilişkilere zarar vermemeli, ilişkilerin geleceğini AB üyelerinin kararlarına bırakmamalı. Avrupa Birliği, teknolojik ve ekonomik kalkınma ve sivil toplum kurumlarının etkinliği için bir modeldir. Ama ahlaki ve manevi değerler açısından birlik örneği oluşturmaz. Burada vurgulanan asıl konu, Azerbaycan'ın değerlerinin bu ülkelerin değerleriyle örtüşmediğidir.

Azerbaycan'ın yeni uluslararası enerji projelerinin geliştirilmesi yoluyla Asya ve Avrupa arasında bir barış ve dostluk köprüsü rolü oynama yeteneği, Azerbaycan'ın dış politikasının bölgesel entegrasyona büyük katkı sağladığını doğrulamaktadır. Yeni oluşturulan enerji projelerinin uygulanması, Azerbaycan'ın bölgesel kuruluşlarında etkin diplomatik faaliyet temelinde mümkündür. Bugün eski Sovyetler Birliği'nde bu kadar sistematik bir diplomatik faaliyet yürüten başka bir ülke yok.

Yakın gelecekte Azerbaycan'ın öncelikli konularından biri olabilecek AB üyelik sürecine hazırlanmak için öne sürülen öneriler şu şekildedir:

1. Ticareti ve hareketliliği teşvik etmek, ekonomiyi çeşitlendirmek için Azerbaycan'ın dış politika yaklaşımını Avrupa Birliği'ne yönlendirmek.
2. Tarım, sanayi, ticaret ve turizme ulusal yatırımlar ayırarak ülke ekonomisini çeşitlendirmek.
3. Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmak için mümkün olan en kısa sürede müzakere sürecini başlatılması. DTÖ üyeliği ne kadar uzun süre ertelenirse, Azerbaycan ekonomisinin küresel pazarlara girişi o kadar yavaş olacak ve kalkınma hızını artıracaktır. Dünya Ticaret Örgütü üyeliği, Avrupa Birliği'ne açılan bir penceredir. Uluslararası standartlara uyum, Azerbaycan'ın hükümet yapısını daha da güçlendirecektir.
4. İkili vize rejiminin basitleştirilmesi. AB vatandaşları için turist vizelerinin kaldırılması; en azından uluslararası havaalanlarında veya sınırlarda vize ile mümkün olduğunca kolaylık sağlamak.
5. Tarım, sanayi, ticaret ve turizm sektörleri için eğitim ve finansal fırsatları kullanarak yeni girişimciler için uygun bir ekonomik ortam yaratılması.
6. Daha uyumlu bir toplum inşa etmek ve devlete olan güveni daha da artırmak için sivil toplum kuruluşlarıyla temasları artırmak.
7. Azerbaycan'da Avrupa eğitim sisteminin uygulanması için ilgili alanda reformların yapılması, bu konuda yasal çerçevede iyileştirmelerin uygulanması.
8. İstihdamı artırılması - AB'den işsizleri ve sosyal açıdan savunmasız grupları korumak ve onları topluma entegre etmek için sosyal yardım hükümlerini iyileştirme uygulamasını benimsenilmesi. Uluslararası Çalışma Örgütü standartlarına uygun olarak etkili sosyal diyalogun teşvik edilmesi, istihdam ve sosyal önlemler, nüfusun işgücü piyasasındaki değişikliklere uyum sağlamasını sağlayacaktır.
9. Güvenlik konularını kapsayan kamu hizmeti ve yargı dahil olmak üzere kamu idaresini daha da geliştirmek için AB ile çalışmaya devam edilmesi.

10. Azerbaycan'ın kapasitesini güçlendirmek için sivil toplum, özel sektör gelişimi, sürdürülebilir ekonomik kalkınma, çevre politikası ve sosyal yenilik için AB ile işbirliği yapmak. Bu işbirliği doğrultusunda, kadın ve gençlere yönelik istihdam olanaklarının genişletilmesi başta olmak üzere cinsiyet, iklim, çevre ve sosyal konulara dikkat edilmelidir.
11. Doğal kaynakların daha iyi yönetimi, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve yeşil ve döngüsel ekonomiye geçiş için çevre dostu ulaşım politikalarına odaklanın ve yukarıdaki konularda AB ile deneyim alışverişine başlanılsın. Enerji verimliliği, kentsel ve kırsal çevre yönetimi, özellikle kirliliğin önlenmesi ve malzemelerin verimli kullanımı ve atık yönetimi, Azerbaycan'ın çevresel hedeflerine ulaşmasında kilit rol oynayacaktır.

Azerbaycan çıkarlarına olacak diğer bir konu da SOCAR şirketlerinin AB ülkelerinde giderek sayısının artmasıdır. AB'e dahil olmamasına rağmen Romanya, İtalya İsveç gibi ülkelerde 10'larla şirketi olan Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi açısından AB ile ilişkilerin daha da geliştirilmesi oldukça önemli gibi gözükmektedir. Bunun yanı sıra TANAP, TAP gibi önemli projeler konusundan da AB ile ilişkilerin üst düzeye getirilmesi Azerbaycan için oldukça önemlidir.

4.2 AB'e Azerbaycan ile İlişkilere Yönelik Tavsiyeler

Özellikle enerji konusundan Azerbaycan gibi ülkelere büyük ihtiyaç duyulan AB'de enerji tüketimi üretime kıyasla defalarca fazladır. Bu da, üretimin az olmasından dolayı AB dışı ülkelerle ilişkilerin yüksek tutulması anlamına gelmektedir. Ve, özellikle Rusyadan enerji konusunda bağımlı kalmak istemeyen AB son yıllarda üçüncü ülkelerle ilişkilerini iyileştirme çabasıdadır.

Bu açıdan Azerbaycan ile ilişkilerin hep sıcak tutulması AB için mantıklı karar gibi duruyor. Şu an İtalya, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkeler TANAP projesi sayesinde Azerbaycan gazı kullanmaktadır ve bu ülkelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Diğer bir sebep İpek Yolu gibi önemli coğrafi konumda bulunan

Azerbaycan, Rusya, İran , Türkmənistan gibi ÷lkelere nazaran AB'nin Hazar kıyısındaki tek ortağı konumunda olması Azerbaycanın AB için olan önemini bir daha artırmaktadır.

SONUÇ

Bağımsızlığını kazandıktan sonra dünya ülkeleriyle ilişkilerini genişletmeğe başlayan Azerbaycan ile AB arasında siyasal, ekonomik ve Ticari ilişkiler yıllar geçdikçe ilerilemektedir. 1994 senesinden itibaren enerji sektöründe yapılan anlaşmalar, (yüzyılın anlaşması ve.s) ve işbirlikleri AB ile Azerbaycan ilişkilerinin temelini kurmaktadır.

Azerbaycan ve Avrupa Birliği çoğu konuda benzer bakış açılarını paylaşıyor ve şu anda ortak hedeflerine ulaşmak için işbirliği yapıyorlar. Ulusal Gösterge Programı (UUP), Avrupa Topluluğu tarafından Azerbaycan için tasarlanan ve AB'nin üç yılda (2007-2010) 92 milyon avroluk bir bütçe belirlediği üç yıllık bir yardım planıdır. Bu programın ana hedefleri, Azerbaycan'ın iç altyapısını geliştirmesine yardımcı olmanın yanı sıra, ülkenin devlet kurumlarını inşa etmesine ve daha verimli bir şekilde yönetmesine yardımcı olmanın yanı sıra uluslararası yatırımı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektir. Avrupa Birliği, Azerbaycan'ın yeni demokratik yönetimine yardımcı olmak ve insan haklarının korunmasını sağlamak için Bakü'de bir DIHA (Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı) ofisi kurdu.

Enerji politikası açısından, Avrupa Birliği ve Azerbaycan önemli müttefiklerdir ve bir dizi girişimde işbirliği yapmaktadırlar. Büyük proje, Hazar petrol arzını Avrupa pazarlarına bağlayacak ve petrol ve gazın müşterilere ulaşması için uygun bir yol sunacak bir boru hattının inşasını gerektiriyor. Azerbaycan'ın alternatif ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmaya yönelik devlet destekli çabası da Avrupa tarafından destekleniyor. Azerbaycan, dört ana konuya odaklanan AB'nin INOGATE enerji programının ortak üyesidir: enerji güvenliğinin iyileştirilmesi, AB İç Enerji Piyasası ilkelerine uygun olarak üye ülkelerin enerji piyasalarının birbirine yaklaştırılması, sürdürülebilir enerji gelişiminin teşvik edilmesi ve cezbedici enerji, hem AB'ye hem de bölgeye fayda sağlayan enerji projelerine yatırım.

Nihayet 2019 senesinde ilk Azerbaycan gazının Türkiye üzerinden Avrupaya taşınmasına başlanırken, bu büyük projenin AB ve Azerbaycan ilişkilerinin gelecekteki perspektifleri açısından da önemini bir daha ortaya koymuştur.

Enerji sektöründe artık AB üye ülkelerinin petrol ve gaz ithalatının %10'unu karşılamaktadır ve bu yüzden ileri tarihlerde daha da artacağı tahmin edilmektedir ki, bu da her iki taraf açısından oldukça önemli bir gelişmedir.

Karabağ sorunun 2020 senesinde çözülmesiyle beraber de, savaş ülkesi sırasından çıkan Azerbaycan ile AB arasında ilişkilerin daha da güçleneceği beklenilmektedir.

Kaynakça

“Azerbaijan and the Council of Europe.”, (Çevrimiçi).

http://www.coe.int/T/E/Com/About_Coe/Member_states/e_az.asp#TopOfPage

“**Azerbaijan and the EU – EEAS – European External Action Service – European Commission**”. 10 Ekim 2018

“EU and Azerbaijan launching negotiations on a new agreement | EU Neighbours”. www.euneighbours.eu, (Çevrimiçi).

“**EU expects Association Agreement with Azerbaijan for November EaP summit**”. 2013-04-04

“**EU-Azerbaijan relations – EEAS – European External Action Service – European Commission**”. EEAS – European External Action Service.

“European Commission External Cooperation Programs: Azerbaijan.” , (Çevrimiçi)

http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/country-cooperation/azerbaijan/azerbaijan_en.htm

“European Neighborhood Policy: Azerbaijan.” http://ec.europa.eu/world/enp/partners/enp_azerbaijan_en.html , (Çevrimiçi)

“History of Azerbaijan.” <http://www.azerb.com/az-hist.html> , (Çevrimiçi)

A.Ivanov, I.Matveev: **World Energy of To-Day: Arrhythmia of Main Fuels – Production and Redistribution of their Trade Flows**, 2012.

A.Jarosiewicz: **Southern Gas Corridor managed by Azerbaijan and Turkey**, “OSW Commentary”, 18 Haziran 2012.

Abdullaev Amal : **AZƏRBAYCANIN AVROPA İTTİFAQI İLƏ İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIĞININ MÜASİR PROBLEMLƏRİ VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏR** – UNEC, Baku , 2015.

About the EU Delegation to Azerbaijan – EEAS – European External Action Service – European Commission”. EEAS – European External Action Service. 2018-12-10.

Aliyev Teymur: **AZƏRBAYCANIN AVROPA İTTİFAQI İLƏ ƏMƏKDAŞLIĞI VƏ BU BİRLİYƏ DAXİL OLMA PERSPEKTİVLƏR** – UNEC, Baku, 20189.

- Almazova Shams : **Azərbaycan Respublikasının Avropa İttifaqı ilə qarşılıqlı iqtisadi əlaqələri və onların inkişaf perspektivlər** – UNEC, Bakı, 2-15.
- Amrah Tahmazov: **Avropa İttifaqının Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində Azərbaycanın Avropaya integrasiyası məsələlər**- UNEC, Bakı , 2016
- Mehman Ahmedov : **Avrupa Birliyi-Azərbaycan İlişkileri Çərçevesində Azərbaycanın AB'ye Siyasal Ve Yönetmel Entegrasyonu**. İstanbul, 2015.
- Baban, İ.: Azərbaycanın Avratlantik Enerji Təhlükəsizliyində Yeri və Rolu. Azərbaycan Geosiyasi Dayaq Nöqtəsi, Yoxsa Geostrategiya Oyunçudur?, Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, **Azerbaijan Focus Jurnalı**, Oktyabr-Dekabr, 2010 ss. 143-156.
- Bolgova I.V.: EU policy in the Caucasus and Central Asia. **Origins and formation / Under total**. Ed. A.V. Malygina. Moscow: Navona, 2008.
- Cf. "NATO's relations with Azerbaijan", available at: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49111.htm , (Çevrimiçi)
- Commission staff working document. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007. **Progress report**. Azerbaijan. 3 April 2008; Analysis of the EU's assistance to Azerbaijan. European Parliament. **Policy department external policies**. October, 2008. P.9.
- Congressional Research Service Caspian Oil and Gas: **Production and Prospects**. – Wash.: Report for Congress, 2006.
- Country Strategy Paper 2007-2013**. Azerbaijan.European Neighborhood and Partnership Instrument.P.9 http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_azerbaijan_en.pdf. , (Çevrimiçi)
- Doran, P. B.: Collective Energy Security: The New Approach for Europe / **The Journal of Energy Security**. 2014, ss 140-151
- European Commission External Relations: Azerbaijan.” (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/external_relations/azerbaijan/index_en.htm
- European Union External Action- Summary on EU- Azerbaijan Relations, available at: (Çevrimiçi), http://eeas.europa.eu/azerbaijan/eu_azerbaijan_summary/index_en.htm,
- F. Proedrou, EU Energy Security in the Gas Sector. **Evolving Dynamics, Policy Dilemmas and Prospects**, Burlington 2012.
- Ferrero-Waldner, Benita, “**Eastern Partnership Ambitious Project for 21st century European Foreign Policy**”, 20 Feb. 2009,

- Furman E.D. The idea of integration into the EU and the CIS: the social base and alternatives // **Modern Europe**. 2007
- Gasymzade R.S. Azerbaijan and the European Union: **New Neighborhood Policy**. Baku, 2011. 151 p.
- Hasanov, Ali; **Azərbaycan'ın Xarici Siyaseti: Avropa Dövlətləri Ve ABŞ (1991-1996)**, Bakü: Dövlət Neşriyyatı, 1998
- Heydər Əliyev irsini araşdırma mərkəzi, (Çevrimiçi)
<http://aliyevheritage.org/ru/oilstrategy.html>.
- Ibrahimov R. **Energy and Azerbaijan: history, strategy and cooperation**, Baku, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi (SAM), 2013.
- İvanov, İgor: **Novaya Rossiyskaya Diplamatiya**, Moskova: Olma Press, 2012.
- Jamalov R, Alizada T, Energy security and energy union perspectives for Azerbaijan, **Policy Paper**, Baku 2015,p.3.
- Kassenova N. The New EU Strategy towards Central Asia: A View from the Region / N. Kassenova // **Center for European Policy Studies Policy Briefs**,2008.
- Memorandum of Understanding on a Strategic Partnership between the European Union and the Republic of Azerbaijan in the Field of Energy, 7 Nov.2006, Brussels, available at: (Çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/energy/international/doc/mou_azerbaijan_en.pdf,
- Mir-Balayev, Mir-Yusif: **Azerbaijan Oil History, A Chronology Leading up to the Soviet Era**, Azerbaijan International, 2012.
- Musayev Azer : **Azərbaycan və Avropa İttifaqı arasında siyasi - iqtisadi münasibətlərin genişlənməsi məsələləri** – UNEC, Baku , 2015.
- Nuriyev E. Azerbaijan and the wider Black Sea area: New prospects and future challenges. Unfolding the Black Sea economic cooperation / E. Nuriyev // Views from region. **International Centre for Black Sea Studies (ICBSS)**. – Athens : Xenophon Paper, 2007.
- Pashayeva, Gulshan, “**Eastern Partnership and Azerbaijan**: Background and Expectation of Cooperation” in The EU Eastern Partnership: Common Framework or Wider Opportunity?, Center for Strategic Studies, Jan. 2013, Baku, Azerbaijan, p.108
- Penkova, Tomislava, “**EU Eastern Partnership**: a Second Chance for the EU Transformative Power?” in EU Eastern Partnership- Common Framework

- or Wider Opportunities?”, Center for Strategic Studies, Jan. 2013, Baku, Azerbaijan, p.21
- Shaffe Brenda. **The gas policy after events in Ukraine. Azerbaijan, Shah Deniz, and Europe’s Newest Energy Partner Foreign Affairs.** December, 2013.
- State Agency on Alternative and Renewable Energy Sources , (Çevrimiçi)
<http://area.gov.az/>.
- Statistics on Signatures and Ratifications: Azerbaijan.”, (Çevrimiçi)
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeStats.asp?PO=AZE&MA=999&CM=17&CL=ENG>
- T.Vəliyeva: **Avropa İttifaqı və Azərbaycan əməkdaşlığının inkişaf dinamikası**, Strateji Araşdırmalar Mərkəzi, Sayı 2(9), 2014 ss. 131-145.
- TACIS National Indicative Programme for Azerbaijan 2004—2006.** Adopted by European Commission on 22 May 2003.
- Zohrabov Hatam: **Azərbaycan Respublikasının Avropa Birliyi ilə əməkdaşlığının prioritet istiqamətləri** – UNEC, Baku , 2014.
- Алиев И., **Каспийская нефть Азербайджана**: Москва, Известия, 2003.
- Болгова И.В. Восточная политика Европейского Союза: противоречия развития // **«Восточные партнеры» vs «общие соседи»**. — 2011. — № 1.
- Возможность ЕС использовать энергетический потенциал каспийскокавказского региона., (Çevrimiçi) —
<http://novosti.az/expert/20130821/299267024.html>
- И. Менагаришвили, Л. Асатиани. **Восточное Партнерство для Южного Кавказа** /- Тбилиси: Грузинский Биографический Центр, 2011.
- Пашковская И. Газопровод «Набукко»: проект создания // **Мировая экономика и международные отношения**. — 2010
- Темирбулатов, А. **Нефтегазопроводы как фактор геоэкономической политики в Каспийском регионе** / А.Темирбулатов // Власть. – 2012.
- Турсунов К.В. **Региональная энергетическая безопасность**. Механизмы реализации на примере Европейского союза. // Экономика и управление/ под. Ред. А.Е.Карлика. Ч.3. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2011.
- Шабельникова О. В.: Участие Азербайджанской Республики в Европейской политике соседства // Вестник РУДН. Серия **«Международные отношения»**, 2012.